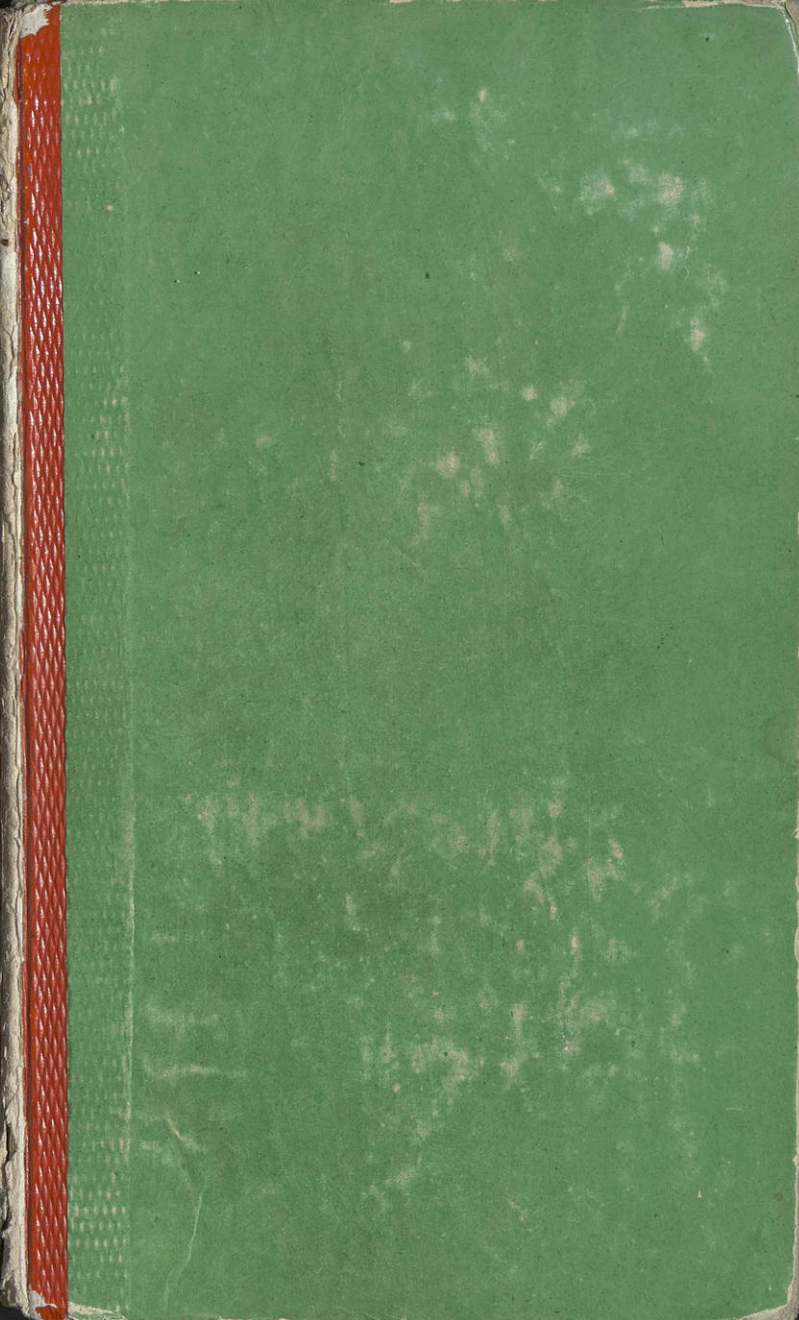
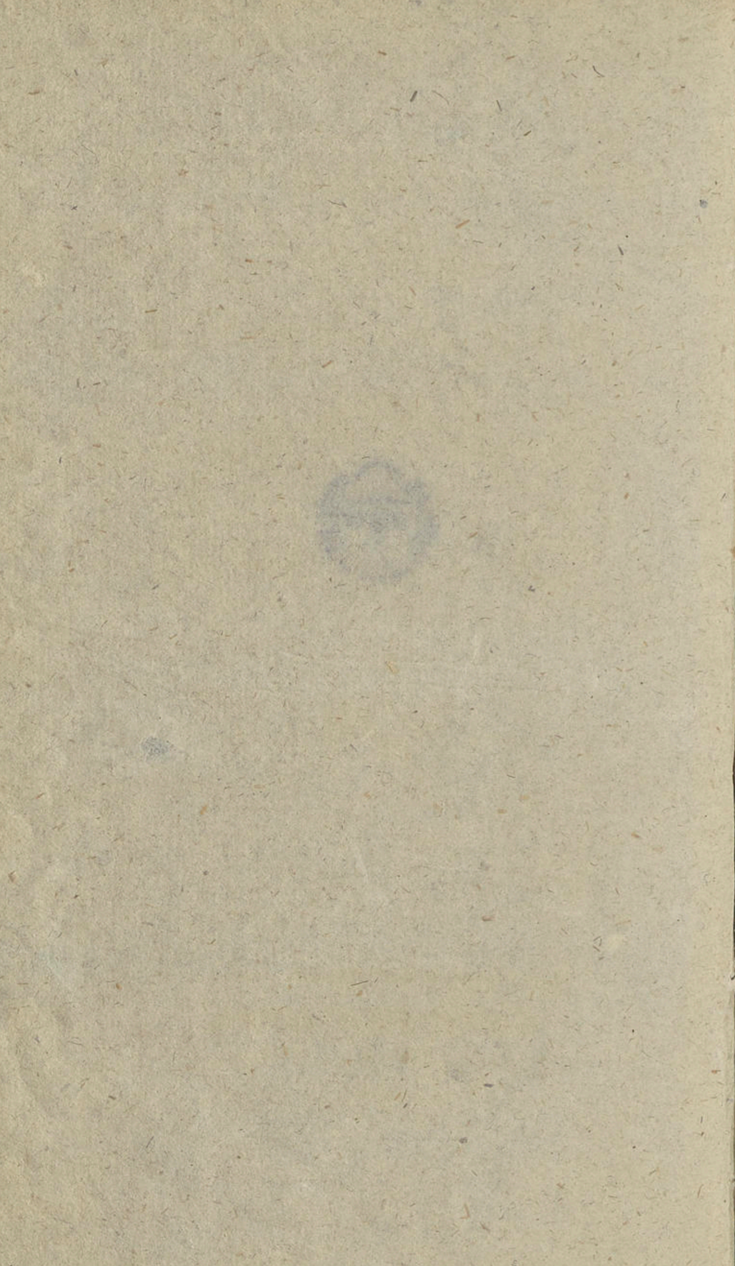




Almqvist


UPSAL. BIBL. REG. UNIV.



FRIA FANTASIER

ELLER

Törnrosens Bok.

BAND XII.

STOCKHOLM.
På S. I. Laserons förlag,
1839.

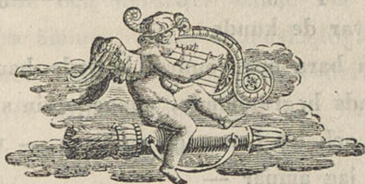
HERR HUGOS AKADEMI

STIFTAD ÅR 1838.

"Jag är den äldsta af oss alla här på ängen" svarade han; "jag är *Glädjen* i verlden." — I detsamma hörde jag ett åskslag, en blixt for genom firmamentet och jag vaknade.



STOCKHOLM.
HÖRBERGSKA BOKTRYCKERIET,
1839.



Herr Hugos Akademi.

KAP. I.

Akademien stiftelse.

Klöfverland, som stå i blom, gifva den angenämaste anblick af rik välsignelse och sommarprakt, och tillika hvilken mild vällukt? Herr Hugo hade i sällskap med en talrik skara anhörige och

vänner kommit upp på sin mest älskade kulle; han satte sig der på en tufva, hvarifrån han njöt den vidsträcktaste utsigt öfver alla sina stora cirkulationsfält, som i år användes till klöfver, och hans sällskap lägrade sig rundt omkring honom i gräset, hvar de kunde.

Mina barn och vänner! började han efter en liten stunds begrundande, öppnade sin stora guldsnusdosa och lät henne gå omkring — vet ni, mina barn, jag ämnar —

«Så tycker äfven jag, afbröt Julianus; största delen af denna sköna klöfver afslå vi färsk och frisk — hvilken lustfärd i hövagnarne, när så tusentals honingsblommor hemköras! blott en obetydlig fyrkant lemna vi orörd till emot hösten, för att få stå och bli brun, och gifva frö till utsäde.»

Jaja, anmärkte herr Hugo, det är ganska rätt. Men, Julianus och j öfrige! det är nu mindre fråga om klöfver och väpling, än om något annat. Jag vill icke längre hålla hemligt för er, mina kära barn och vänner, att jag har i sinnet att grundlägga en akademi.

«En akademi!» utropade Frans och sprang upp.

Sitt stilla, min son. J veten kanske icke rätt hvad en akademi vill säga; men till en början er-

inrar jag er endast, att namnet leder sitt ursprung, temligen ovettenskapligt, blott ifrån en viss *Akademos* eller *Hekademos*, som besatt sköna trädgårdar vid Athen, i hvilka Plato med sina vänner lustvandrade och derunder talade om Gud och alla vackra ämnen. Deras vettenskapliga lustvandringar och dialoger började man derföre efter trädgårdarne kalla *hekademiska*, och hela sysselsättningen en Hekademia — varianter: Akademia.

«Ack!»

Ni begriper, att vettenskaperna den tiden voro ljufva att höra, midt ibland grönskande athieniensiska häckar, och ifrån munnar sådana som Platos och Aristotelis. Jag vill mindre tala om Sokrates, emedan han gerna höll sig inne i staden. Men — för att komma ända till oss — nog gå vi omkring mellan trän, dermed är dock icke genast en akademi. Samtal hålla vi äfven, men oftast ovettenskapliga, och det har jag på det hela icke stort emot. Det akademiska begreppet har också, såsom j veten, i Europa sedermera undergått betydliga förändringar.

«Ja, jag bekänner, att jag under akademi förstått ett lärosäte, en högskola, försedd med studenter och framför allt med professorer,» sade Frans.

Det är så, ja. Men du behöfver blott påmin-

na dig Mårten Triewald och Jonas Ahlströmer med flere af deras vänner, som mot slutet af 1730-talet anlade vår ryktbara Stockholmska Vettenskaps-akademi; sedermera, min vän, drag dig till minnes Svenska akademien, Krigs-vettenskaps-akademien och flera andra, så skall du finna inga studenter och knappt någon professor, men ändock akademier.

«Förlåt mig, min far; det fins också en Antiqvitets-akademi och en de Fria konsternas akademi, och jag försäkrar att vid begge lär man sig mycket.»

Lär man sig — ja, visst! — anser du då min mening vara, att vid akademier utan professorer och studenter man ingenting skulle lära sig? Tvertom. Hvad lära vi icke af den nu jemt hundraåriga Vettenskaps-akademien? Jag vill härmed göra dig uppmärksam på, att *föreläsningar* (hvartill fordras, för att vara bevändt med, både professorer och studenter) bilda ett universitet, men äro icke vilkoret för hvarje akademi. *Viva vox* betyder ganska mycket till undervisningen, det är utan tvifvel sant, helst då vox är viva. Men *littera scripta manet* heter det, som vill säga, att det som är skrifvet, det duger; och det går förträffligt an att stifta en akademi, der man bara skrifver och

läser. Har du icke sett *Acta litteraria*, som utgifvas från nästan alla Europas ryktbaraste stälen? deraf *Handlingar*, min son, V. A. H., S. A. H., K. V. A. H. och alla lärda societeters *Handlingar*. Fransosernes *Memoires* betyda till en stor del detsamma. I dem hvarken talar man eller hör man på; men man skrifver, och, är lyckan god, så läser man äfven. Åtminstone är det säkert, att det skrifna qvarstår: *manet scilicet*. Och mången lärd har ur arbeten, som för långa tider sedan lagts åsido, ånyo uppforskat de vackraste och af beröm förtjentaste underrättelser, såsom det händt med Leeuwenhoek, hvars arbeten anatomerne en tid ansett mindre djupsinniga, men hvari min vän A. Retzius dock nyligen funnit en mikroskopisk uppgift om *tandbenets* rörformationer, som är på en gång sann och af högsta vigt. Hvilken händelse! Leeuwenhoek hade legat der, han, och man hade förbisett honom. Om nu Leeuwenhoek i sina dar blott talat, så hade det längesedan varit förfluget: Goelicke och andre kunde säga om honom hvad de behagade, och ingen menniska skulle nu kunna föreställa sig, att Leeuwenhoek vetat det ringaste om tandbenet. Men han skref — och *scriptum mansit!* Leeuwenhoek har segrat. Mina barn! derföre har jag i sinnet att stifta en akademi med Handlingar.

«Men, min herre, har icke Europa nog af Handlingar?» sade Richard Furumo.

Påminnom oss, att vi bo i Nerike, Richard; och, ehuruväl i Europa, finna vi dock icke många lärda Handlingar, som komma ända till oss. För öfrigt, fortfor herr Hugo, ärnar jag i min akademi förebygga, att man uppträder med Handlingar, som angå hvad man redan förut känner i verlden. Andra akademier må sysselsätta sig med sådant; jag älskar konsternas och vettenskapernas *framsteg*, och skall sjelf vid bestämmande af ämnen, hvarpå jag införväntar svar, föranstalta att framgång vinnes, men icke återgång eller sidosprång bort i det förut afgjorda och bekanta. Jag älskar visserligen det förflutna — jag är ju sjelf en sjuttio års man? men jag skådar i framtiden som ett barn. Derföre må ingen, som ser mig på ryggen, förebrå mig att jag går litet lutad: skådar man mig i ansigtet, så hoppas jag man skall finna det fullt af förhoppningar för de tider, som stunda, och öfver kinderna spridd en tillåtlig nöjdhet, såvida intet ledsamt tilldragit sig hemma hos oss. Jag är derföre en framtidens man likaså mycket som det förflutnas, och ännu mer. Äfven det närvarandes man är jag, ehuru det behöfver mycken förbättring: men jag älskar det goda, som är. Gudskelof! allting frodas, och klöfverlanden äro

icke de enda vi hafva glädje af. Ulla gråter väl stundom, och några fler fälla tårar: — ja, jag vill verkligen ibland annat uppgifva den frågan till besvarande i min akademi, huru det kommer sig, att menniskorna med så stort nöje kunna gråta?

«Minsann!»

Ja, ser du, Frans. Finnas icke här frågor för framtiden, tror du? Har man ännu utredt, hvarför i allmänhet fiskarne icke flyga? eller hvarför ålarne icke sjunga visor? Nej, man har icke ens vidrört det. Var säker, min vän, vår tid har framför sig en alldeles ny tid, hvaraf vi gå — låt se — hur heter det? hvaraf vi gå —

«Prægnanta, tror jag.»

Så är det, Frans. Prægnanta gå vi; och jag ämnar stifta en akademi för *prægnanta ideer*. Jag menar icke härmed förflugna hugskott, utan redbara, grundliga och tillika nya —

«På en gång redbart och nytt — det vore förträffligt, inföll Richard; och jag skulle verkligen bedja, att få ingifva några frågor till besvarande för min del äfven.»

Du skall kanske få det, afbröt herr Hugo; likväl ämnar jag helst fråga sjelf. Att svara lemnar jag deremot åt andra, såvida icke frågan någon gång angår linguistik, som kunde roa mig att

behandla med egen hand. Frågorna måste vara dugliga. Akademiens värde hänger härpå.

«Men hvarifrån skola vi få dugliga svar? Det begriper jag icke,» inföll Frans.

Jag annonserar.

«Åh, min bästa far?»

Jag låter uppläsa från alla predikstolar i Nerike, att herr N. N. begär upplysning och svar på frågan N. N.

«Men för Guds skull —»

Ja, det gör jag för fäderneslandets räkning, men genom min kommissionär i Hamburg låter jag tillkännagifva ämnena för utlänningen, så att konkurrensen af svar må bli större.

«Men hvad utsätter då min far för belöningar? Man lär nog icke vilja svara för intet.»

Just på belöningarne har jag tänkt som mest, sade herr Hugo, öppnade på nytt sin snusdosa och lät henne gå omkring — ty metallpjeser gifver jag icke. Hvad kan vara plattare och osmakligare? Sant är, att om en akademi uppger så beskaffade frågor, att de för besvarandet fordra långa, årslånga eftersökningar i archiver, eller kostsamma försök på experimentalåkrar, i schäferier, eller på hafsbottnarne, så bör åtminstone dagspenning och redskapens slitning vedergällas med penningar, och, för akademiens heder, med guldpen-

ningar. Och sådana frågor skattar jag högt, men öfverlåter dem till akademier, som redan finnas. För min del vill jag hålla mig till frågor, hvilkas besvarare, för att kunna svara, måste vara så beskaffade att de blygas för mynt. Det gifves frågor, Frans, som man antingen icke kan besvara alls, eller också kommer svaret öfver en som en blixt. Får man nu ett sådant svar, en snillets skänk, så är det förtjent — icke af metall — men af en menniskas varma handtryckning, eller af en kyss —

«Men, för allt i verlden —»

Nånå, Frans, tro icke att jag som belöning ämnar utsätta, att den, hvars svar godkännes, får kyssa mig, gamle man; ty det skulle icke locka mången. Icke heller kyssa er, barn; ty ni skulle kanske dra er tillbaka vid åsynen af mången svarare. Men likagodt, guld eller silfver blir icke af. Deremot ämnar jag förklara, att den, hvars svar befinnes antagligt, inbjudes att tillbringa en sommar på Jagtslottet. Hvad säger ni om det? Härunder ligger en dubbel plan. Först tror jag, att den, som icke bryr sig om den obetydliga belöningen att vistas hos oss, är af natur att icke heller efterfråga de slags frågor, jag i min akademi uppställer; men intresseras han af frågan, så vill han nog också göra bekantskap med dem.

som så frågat. För det andra, mina goda vänner, skulle vi just genom det slags belöning, vi gifva, vinna intagande bekantskaper åt oss — hvad säger ni om det? Ty den, som kan svara i skrift, vill jag se personligen tillika, och jag kan vilja utfråga honom litet ytterligare, i fall hans svar varit fragmentariskt.

«Detta tillägg blir förskräckligt till sina följder, herr Hugo.»

Var icke rädd, Richard. Jag har nog så fin takt, att jag märker när mannen börjar gå der förlägen och icke kan svara mig längre: jag tiger då beskedligt, och bjuder honom in på färska ärtskidor, eller hvad tillfället förmår. Ty det bästa svar på alla frågor är ändå till sluts att vara glad.

«Min herre, den första frågan, jag till besvarande i akademien ville framställa, är den: Hvem skall afgöra, att ett inkommet svar duger?»

Du har rätt, Richard; denna fråga är en af de allrasvåraste, och borde till ordningen vara den första. Men jag bekänner uppriktigt, att då jag är den, som stiftar akademien, vill jag också förbehålla mig det lilla nöjet, att gilla eller förkasta hvad som anmäler sig hos mig. Du anmärker förmodligen, att herr Hugo tilltror sig sjelf nog mycket härvid: och visserligen är det så. Men, herre min Gud, så är det ju alltid när man frå-

gar? Om den, som frågar, för egen räkning nöjes med det svar han får, så angår det ju ingen vidare? Och alldeles dum är jag icke heller. Skulle några svar visa sig så invecklade och svårsmälta, att jag icke begriper om de svara rätt eller tokigt, så förkastar jag dem redan härföre: eller bjuder författaren hit på högst en vecka, om han vill komma och göra bättre reda för sig. Sålunda tänker jag allt skall gå: men rätt gerna afhör jag också derjemte edra omdömen om svaren, mina slägtingar, fast afgörandet blir mitt och ingen annans, punkt.

«Åtminstone skulle följden bli den, anmärkte Julianus, att om vi icke alltid få *upplysningar* i frågornas ämnen, så få vi dock *svar* — såvida någon alltid finnes, som kan hafva lust och tid att roa sig här på slottet en sommar.»

Jag gör gerna nya bekantskaper, i synnerhet sådana som svara på tal; hvilket här alltid, såsom ett præstandum, blifvit dokumenteradt på förhand.

«Nå godt! medgaf Julianus, om denna akademi ej blir alltför rasande, så torde den bli ganska bra.»

Nöjet häraf skall icke hindra mig att taga sakerna ganska allvarsamt, fortfor herr Hugo. Du, Frans, är af oss alla den, som har varmaste sinne

för det goda, liksom jag är alltings upphofsman; jag utnämner derföre dig till akademiens *sekreterare*, och mig sjelf till *ordförande*. Jag är öfvertygad att Gud icke har skapat verlden för ingenting, och, tro mig, allt skall i längden gå väl, fast det ser besynnerligt ut. Anse mig emellertid icke för evdaimonist eller epikuré; ty det är jag visst icke, om j härmed menen något blott jordiskt och materielt. När jag talar om *nöjet*, så menar jag ett himmelskt nöje, och det, mina barn, är i alla fall äldre än sorgen; hvilket jag vill bevisa dermed, att paradiset har ett äldre datum än syndafloden. Jag lär troligen vara mystisk, och det mycket; ty de fleste mystici stanna vid sorgen, men jag går ända så långt som till glädjen, hvilken når ännu ett steg längre, djupare, högre. Jag har lärt detta i umgänget med er, mina vänner och barn, hvad tycker ni väl? jag har ännu mer lärt det ur Skriften, ur mig sjelf, och af Jagtslottets naturomgifningar. Jag har tänkt på ett *Inaugurations-tal* i min akademi — hvad säger ni? — hvad säger du, Richard? jag har såsom inaugurationstal eller invigning endast ämnat berätta min dröm, som jag hade i natt.

«En *dröm*, herr Hugo? en dröm till Invignings-tal?»

Nå ja. Ni vet jag har den vanan att dröm-

ma; och jag drömmer ovanligt väl, ja, skam till sägandes, allegoriskt och metaforiskt, när jag kommer att ligga på min rätta sofsida. Jag tyckte mig i natt stå på en skön äng, omgifven af de behagligaste lundar, och jag hade i mitt sällskap trenne *genier*, gestalter, andar: med ett ord, tre mansfigurer. Den förstes utseende var muntert, men af ett, åtminstone för mig, ganska vidrigt slag: han hade en stor, halföppen, flinande mun: ögon skälande åt alla håll, hela figuren jänglig, ingen styrsel på armar och ben, håret vidlyftigt och narraktigt farande för vinden. Under det han hoppade och for, kom han mig en gång ganska nära och plirade med ett befängdt ögonkast in i mitt ansigte; jag blef stött häröfver och frågade honom kort och godt, hvad han var för en? «Hej! utropade han, vet du icke hvem jag är? jag är sjelfva *Löjet* här i verlden: jag är den, som har inspirerat alla glada skalder ifrån Jabal, Jubal och Tubalcain ända till Kexell; utom mig skulle ingen kunna stå sig, och f—n sjelf skulle redan vid syndaflödens tidepunkt hafva dött af gäsp.» Jag var på vägen att dra på munnen åt honom; men han hoppade bort på ett ben, och aflägsnade sig så fort ifrån mig, att jag icke en gång hann be honom dra för tusan dj—r, det jag likväl tänkte. Jag vände mig nu till den andra gestal-

ten, en högst värdig figur, den förres motsatts i allting. Han var blek, men af den ädlaste uppsyn. Endast tyckte jag icke alldeles rätt om hans ögonkast, som visade leda och sände gnistor af djupt förakt åt allt omkring honom. Armar och ben förekommo mig också något för mycket stela på honom; ehuru det är sant, att han aldrig lyfte de förra utan ståtlighet, och aldrig brukade de sednare utan högtidlighet och tyngd. Pannan var hög, håret obetydligt, men det som återstod, skönt. Hufvudet sänkte han som oftast emot bröstet; han följde noga den förra figurens alla rörelser, och syntes i hög grad lidande öfver dem. Hvem är då ni? vågade jag fråga honom. Han såg på mig länge, genomträngande och svarade intet. Han menade väl, att jag borde förstå hvem han var utan att fråga honom; jag begrep, att han icke var munterheten åtminstone. Såsom han såg mycket gammal ut, gissade jag att han var den förra figurens far, och jag frågade honom höfligt härom. «Jag?» utropade han, «jag den der eländiges far?» Ja, fortfor jag, skulle det icke kunna gå an? jag vet inte bättre, för att döma efter utseendet åtminstone. «Att döma efter utseendet? jaja! så gör man, och så förderfvar man sig!» afbröt han mig med en suck, och med en blick, på en gång den dystraste och tillika den vack-

raste. Jag började innerligt intagas af honom, och bad honom, djupt rörd, att få del af hans lidande. «Mitt lidande?» svarade han med en ren, mild och uttrycksfull stämma. «Det är icke fråga om mitt lidande,» fortfor han, «men . . du tror mig då så gammal? ja, jag är i sanning kanske gammal nog, efter menniskoåldrar att räkna: dock är jag den yngste af oss fantomer, som du ser här på ängen. Jag är *Sorgens* ande på jorden. Dock lider jag icke för min skull, utan för min olycklige faders.» — Din faders? — «Ja, den der muntra gasten, som du nyss talade vid, det är min fader! huru förskräckligt!» — Jag häpnade, jag besåg sorgen, och jag häpnade allt mer öfver denne munterhetens son. Jag försökte taga hans hand; jag ville trycka den, jag började öfver all beskrifning älska denna ädla, högsinta fantom. Hans hand var hård, kall, kändes kadaverös; jag förskräcktes. Han såg det; han drog sin hand tillbaka ur min, men gaf mig i stället sin andra hand. När jag fattade den, förvånades jag ännu mer: den var mjuk som en svamp, saknade nästan all form, kändes flabbig såsom alldeles utan ben, var väl icke kall som handen på ett lik, men ljum och obehaglig. Jag lemnade den ifrån mig och aflägsnade mig. Sorgen såg länge efter mig, sörjande, nedlåtande, och såsom då man be-

klagar en förlorad: kanske förmodade han, att jag skulle återgå till munterheten, hans fader; men han bedrog sig. Jag gick afsides bort öfver ängen till den tredje fantomen. Denne gjorde på mig föga intryck i början; likväl, när han vid min ankomst reste sig upp ur blommorna och gräset, öfverraskades jag behagligt vid åsynen af en gestalt, som, till skillnad från de begge förra, i allt såg så mensklig ut. Jag har aldrig sett någonting så ungt, lifligt och ändå stilla; så fritt och ändå anspråkslöst. I ögonen glänste ett skimmer af oförklarligt behag; det förekom mig uttrycka den djupaste känsla, nära melankoli tror jag, men en känsla sluten inom randen af nöje, försvarad från undergång genom det. Hela den vackra gestalten tycktes tala, ifrån hårfästet ända ned till foten, och likväl hade han ännu ej sagt mig ett ord. Hör han till munterheten? frågade jag mig sjelf; eller till sorgen? han ser mig ut som ingendera, eller som beggedera. Jag tyckte mig hos honom upptäcka allt det ädla, fina och intagande, som jag nyss varseblifvit hos sorgen; men — besynnerligt att säga — voro dragen på det hela ej olika den der första fantomens, den otäckan, som jag ville ingenting. Jag begrep icke denna gåta: och någonting återhöll mig, som gjorde att jag icke nändes, eller rättare sagdt icke dristade fråga

honom sjelf derom, och hvem han var. Jag stod blott och försjönk alltmer i åskådning af denna varelse, som sade intet och likväl allt. Jag har aldrig sett något oförklarligare. Den högsta hemlighet förekom mig ligga i hans besynnerliga snarlikhet, i visst, med den första varelsen jag träffat: och dock så himmelsvidt olikt, ty allt det jängliga, fräcka, oformliga och befängda, fans här icke: men lifligheten, dragens fullhet och hela nöjet var qvar. Slutligen tordes jag nalkas, tog hans hand, och jag bekänner att från denna stund var jag hans, eller han min. Hvilken behaglig hand? varm som en sann menniskas, fast och god att få ett handtag utaf. Jag tog nu äfven hans andra hand. Den var likadan: således icke här denna underliga olikhet, som emellan sorgens begge händer. När vi så stodo framför hvarandra, och jag sjelf kände mig föryngras af hans friska andedrägt, hans höga anblick, hans likväl nästan barnsliga utseende, sade jag slutligen: Du är väl då son åt honom, som jag sist talade vid, och den förstes sonson? Han såg på mig. «Jag är den äldste af oss alla här på ängen, svarade han; jag är *Glädjen* i verlden.» — I detsamma hörde jag ett åskslag, en blixt for genom firmamentet och jag vaknade.

Mina barn! sådan var min dröm. Mitt verkliga invigningstal skall blifva bättre, jag känner nog

min rhetorik och kan skrifva ett tal; men j hafven nu hört stommen, eller ungefär innehållet. Jag har mycket tänkt på dessa ämnen, och de tre fantomerna stå som oftast för min inbillning. Häraf finnen j anledningen till hvad jag i början yttrade, och skälet hvarföre jag slutit mig till glädjen, hvilken allt sedan min dröm förekommit mig att vara det egentligen mest mystiska, djupa, oförklarliga och uråldriga på jorden, samt ändå tillika så rätt och slätt, rent menskligt, ytligt i sann mening (d. v. s. formligt, passande och väl skapadt), fattligt, nytt och ungdomligt, att det är en glädje åt. Om någon häraf hyser den tanken, att jag icke gillar tragedier, så bedrar han sig: goda tragedier äro någonting helt annat än sorg: de äro glada i grunden.

Mina vänner! jag förmodar, att j temligen kunnen begripa nu, hvarföre jag vill stifta en akademi, och att ni förlåter mig för att jag gör det. Ty jag har många frågor att framställa, och många svar att få. Ja! ifrån denna stund förklarar jag akademien stiftad; jag säger icke mera: *hon varde!* utan jag säger *hon är!*

Akademiens sekreterare, Frans Löwenstjerna, inföll: «Hon må vara! Men skall, som sig bör, jag föra protokollet, hvartill ej blott fordras händer, som jag väl har här ute, och kanske huf-

vud, det jag också möjligen bär, utan framför allt penna, papper och bläck, hvartill jag ogörligen eger tillgång på klöfverlandet; så anhåller jag, att ingen akademisk begynnelse sker förrän vi kommit in i någon oss anvisad salong eller sessionsrum.»

Det är billigt, sade ordföranden-hofmarskalken; hvarpå alla ledamöterne gingo hem till slottet.

KAP. II.

Akademiens första session, hvari afgöres hvad Recensioner till sin natur äro, och hvartill de tjena här i verlden.

Om aftonen, då alla akademiens ledamöter voro församlade i ett herrligt, ljust och trefligt sessionsrum, höll herr Hugo sitt förut i korthet omnämda Inaugurations-tal; hvarefter han förklarade att akademiens arbeten borde taga sin början, och sade:

Mine herrar! (härmed förstår jag äfven de fruntimmer — Aurora, Eleonora, Ulla m. fl. — som jag till vinnande af humanitet och moderation i min akademi kallat till ledamotricer) — mine herrar! vi hafva i qväll lagt den evärdeliga grundstenen till någonting.

Såsom jag redan förut för eder nämt, består mitt akademiska hufvudsyfte uti att uppgifva frå-

gor öfver vigtiga ämnen, dem jag önskar besvarade: och hvarje svar, åt hvilket jag nöjes, införes såsom en *Handling* ibland våra Handlingar. Jag börjar med att fråga akademien sjelf; kan hon svara mig, så är det gjordt; men i vidrigt fall annonserar jag efter svar i alla länder och landsorter.

Jag skall nu för eder, mine herrar, framställa ett angeläget ämne, som till ordningen får bli det första inom akademien. Jag finner att man i Stockholm, Upsala, Lund, ja, nästan i Linköping, Strengnäs, Carlscrona och alla hemvister af värde, tar notis om den utkommande svenska litteraturen, och öfver allt, eller det mesta deraf, till allmänhetens ledning fäller sina omdömen — gör recensioner —

Jag väckes häraf till den fråga, jag framställer: *hvartill tjenar här i verlden en Recension? och hvad är hon till sin natur?*

Min fråga torde vara så mycket mera behörig, som jag mins ett verkligt snille, som en gång påstod att recensioner tjenade till alldeles ingenting. Detta var ändå icke ett af kritiken förföljdt snille, som kunde yttra sig så af harm eller vrede; icke heller ett dåligt snille, saknande begrepp om hvad till konstens och vettenskapens sanna väl lände; nej, det var en man, som rest till Rom och som icke kommit tillbaka. Det var, utan för-

behåll sagdt, en skicklig målare, en af våra ypperste artister; och han yttrade sig anse orsaken till den betydliga förkofran och rena utbildning, en artist kunde vinna i Rom, ej blott härleda sig af den stora rikedomen på utmärkta förebilder, alster af måleriets förste mästare, dem han ständigt der hade för sina ögon, utan ock till en ganska stor del af den fred för *sidokritik*, det lugn för partihugg, som i brist på recenserande jurnaler egde rum i Rom. *Hvar och en behöfde kritik*, derom var han med alla ense; men *sjelfkritik* vore det angelägnaste, emedan ingen ändå, mer än en sjelf, rätt kunde begripa sina inre verkliga brister; och så ofta någon för sin sjelfkritik behöfde ledning — hvilket visserligen ej sällan hände — så kunde en sådan ledning, för att vara af värde och sann nytta, endast bekommas af verklige mästare i konsten, ädle rådgifvare, som icke, genom att utropa bristerna på torget, gjorde den arme behöfvaren olycklig, illa känd, bitter och förlorad, utan tvertom hjelpte honom till rätta på ett så godt sätt, att han småningom kunde bringas att blifva en karl i sin sak. Af dessa grunder ansåg romfararen recensioner icke gagna, utan snarare skada, hvad sjelfva *honom* vidkom, som skulle recenseras. Återstod deremot *allmänheten*, och frågades, huruvida icke den för sitt omdöme (tycke

för — eller förkastande af) borde handledas medelst en recenserande kritik? Utan tvifvel kunde det vara välgörande, om två fall inträffa: 1:o att ämnena sjelfva ej äro af den växande eller fluktuerande natur, att de icke ännu kunna bedömas, samt 2:o att handledaren är en fullkomligt i ämnet kunnig person, som ej låter sig hänföras af nit för annat än det rätta. I vidrigt fall ansåg han allmänhetens ledning blifva en *missledning*, hvilket ej till stort gagnade. Bättre vore *då*, att denna allmänhet, såsom alltid förr, finge vara lemnad åt sig sjelf, döma med sitt naturliga tycke, och pröfva med det mått af vett den eger. Att den då understundom skall taga miste i enskildheter, är klart; men det naturligt rätta, som skaparen nedlagt i hvarje själ, finge likväl, långsamt men dock oförryckt, bana sig sjelf vägen till omdömet.

Så tänkte denne Romfarare om konstkritiker. Jag vill nu för min del också tänka häröfver, och sitter derföre begrundande i ert sällskap, mine herrar.

Mina föreställningar torde vara ungefär följande:

Otvifvelaktigt är, att den stora allmänheten i afseende på böcker och artistiska företeelser kan

be-

behöfva en *undervisning*; ty hvarföre skulle icke hon (eller han — jag vet min själ icke rätt hvad genus allmänheten är) tarfva en sådan härputi, likasom uti allt annat? Men för att vara en undervisning, bör den vara riktig; blir den falskt, partiskt eller dumt gifven, så är hon sämre än ingen. Sådant händer visst sällan. Det är dock icke alldeles otänkbart, om ock mycket sällsynt, att kritiker kunna vara förvillande — och det af skäl, som vi skola inse, blott vi först fått gifva ämnet sin vederbörliga vidd och utsträckning. Hvilket nu skall ske.

Det är ganska inskränkt att tro recensioner blott kunna angå böcker eller artisteri (musik, målningar och bildhuggar-arbeten). Bruket har icke ännu hunnit stort längre, men ingenting hindrar att det utvidgar sig. Låtom oss anföra några högst tänkbara fall. Vi skola begynna med kryddkramhandel. Vi befinna oss i en stor stad, rik på kryddbodar i hvart tredje gatuhörn. I dem finnas russin af många olika slag, kruk-russin, läd-russin, sämre och bättre: äfvenledes krak-mandel och vanlig mandel: socker, lump-, melis-, kanari-, raffinad-. Huru bär sig nu allmänheten åt? Jo, hvar och en stadsbo köper sina behofver i den eller de bodar, der hans egen (eller hans frus)

erfarenhet säger honom, att bästa varan till bästa pris står att få. Blir han vid tillfälle i någon bod bedragen, så förfogar han sig derifrån: narrades han blott på en enda artikel, som hanske handelsmannen sjelf icke viste hurudan den var, så stannar han ändock med sin handel qvar i boden, åtminstone hvad öfriga artiklar vidkommer. Finner han deremot en betydlig och allmän dålighet i en bod, så öfvergifver han den kaf. Flyttar han till en trakt af staden, der han förut icke vistats, så att han ingen egen erfarenhet kan hafva om bodarne der i nejden, så rådfrågar han vänner och bekanta; eller ock tar han prof, smakar och undersöker. För öfrigt är vanligtvis hvarje handlande angelägen om handel, och lagar fördenskull att genom ärlighet vinna och bibehålla rykte för sina varors bonitet. Månne icke allt detta går för sig? Ordnar det sig icke förnuftigt, temligen lyckligt och bra, blott på grund af hvars och ens erfarenhet och egna påkänningar? blir någon här och der uppdragen, som visst händer, så är skadan enskild, och den bedräglige handlanden får snart sjelf sota mest för sitt pia fraus, som här var impia. Men hvad sker? Någon, för att sätta ännu mera lif i rörelsen, gör den nya uppfinningen, att i en Handelsjurnal till allmänhetens underrättelse fälla *omdömen* öfver krydd-

bodarne i staden: han stiger upp och gör *jemförelser* mellan deras varor, beskrifver bodbetjeningens later vid diskarne, deras större eller mindre fnurrighet eller artighet mot inkommande köpare, deras redebogenhet, eller motsattsen, att rifva ned och visa artiklar för nyfikne m. m. Sålunda talar Jurnalen och säger: «Vi kunna ej underlåta att med nöje vitsorda den utomordentliga propreté, som visar sig i herr ***s kryddbod i hörnet af ***gatan. Hans russin äro af fjolårets yppersta drufvor; hans fikon gå nära dem, som vi sjelfva under vår resa i Frankrike smakade i Rouen år 1827. Också hafva vi ej sett någon bod bättre sorterad på hvita bomullsgarner ifrån grofva N:o 7 ända till de superfina N:o 100, hvilka visa sig utomordentligast när de öfverstiga N:o 56. Ingen köparinna skall här narras på färgernas isittighet: och hvad kaffet angår, är det alltsammans blågrått, af den starka, ädla jamaica-sorten. Ty vi behöfva väl icke göra våra läsare uppmärksamme på hvilken himmelsvid skillnad företer sig med kaffebönor, och att man i köket, äfven med den bäst konstruerade kok-apparat, förgäfves åstadkommer en välsmakande och helsosam dryck, med mindre bönorna sjelfva hafva erforderlig qualitet: vi påminna då, att man icke bör låta förleda sig

af varans storhet och gulhet; ty de bästa kaffeböner måste vara blågröna med en viss lutning till gråhet i koloriten, samt ej synnerligt stora, men hårda och liksom litet glatta. Med ett ord, vi hänvisa hvar och en till herr **s butik: derinne vet man knappt hvad man skall gifva företrädet, salugodset sjelf, det lindriga priset, eller utsäljarnes angenäma väsende.» — En annan gång läser man i jurnalen följande: «Vi gingo häromdagen i vackert väder och gladt lynne på ***gatan, in i ***gränden, och besökte herr ***s kryddbod. Till vår sorg måste vi tillstå, att hvarken det vackra vädret eller vårt goda humör förslogo för att vidmakthålla oss under inträdet i denna smutsiga butik. Det är förvånande, att en man af så litet handelsomdöme, så förfelad smak och så abstrakt förnuft vågat ingå i en societet af kryddkramhandlarnes esprit. Redan osnyggheten af den borste, som på en milslång käpp sticker ut från hans vägg afskräcker hvarje bättre köpare, ty den vittnar utanför dörren om all den vedervärdighet, som skall möta innanför. Hvad träffar man då derinne? *Herrn sjelf* står vid disken! minsann! dåligt bevis. Hvad bevisar det då? frågar läsaren. Jo, att handeln är så knapp hos herr **, att han icke har råd hålla sig någon boqvist, utan måste sjelf med egna händer utminutera sitt kram. Nånå,

man får medgifva att hans besvär «med händerna» i alla fall blir lindrigt, ty på köparens flesta frågor svarar han: «jag har icke nu inne af det slaget, men . .» och munnen uträttar, som man hör, hela kommersen. Åtminstone rekommendera vi inga damer att gå in till honom, såvida det icke roar dem att se en städse orakad haka under ett långt, magert och förtretligt ansigte. Vi medgifve, att herr * * kan hafva anledning till sin förtret; ty det måste icke vara så angenämt att betala kontributioner för en stillastående rörelse. Men hvarför då i Guds namn öppna handel, när man saknar snille derför? Vi fråga herr * * på samvete hvad relationer han underhåller, efter han saknar nästan allt hvad man önskar, men deremot utbjuder torrt, gammalmodigt, ohyggligt skräp, som knappt en hund skulle vilja inköpa för sitt skafferi, ifall han satte hushåll med en hynda. Vi hafva hört herr * * påstå, att han gör mycket i olja, ja till och med i viner och essenser! kan man tro! han borde väl veta det bäst sjelf, men vi hålla före att han gör mest i skursand. Vi råda som vänner herr * *, att med första slå igen en bod, som utgör en skandal för societeten, och i stället söka sitt dagliga bröd med vedhuggning, 1 R:dr b:co pr famn, hvartill vi kunna anvisa honom ständig förtjenst i bryggeriet på * * * gatan.

och hvartill, efter vårt omdöme, herr * * * mycket bättre passar, emedan hans händer tyckas oss nästan för knotiga och stora för att handtera en fin och rikt sorterad kryddkramhandels elegantare föremål (synålar, silkesdockor, mandeltvål, diademkammar o. s. v.); men deremot visa lyckliga anlag för yxa, kilar och såg.» — Hvad skulle följden blifva af denna kryddkrämarjurnal? Den skulle säkert, med vilkor att vara alldeles fullkomligen rättvis och sann, utgöra en dyrbar vägledning för stadens trafikerande husmödrar, och äfven för personer af andra kön, som älska mandel, såpa och klädesborstar. Säkert skulle man fly den fattige och dålige herrn, som ej hade någon bodbetjent en gång, mycket mindre handelsartiklar; och troligen skulle man, sedan satiren en gång fästat sig vid hans knotiga labbar, oupphörligt tänka på den såg, för hvilken hans händer bättre duga än för struthopvikning, och man skulle föga efterfråga att ens taga hans russin i skärskådande. Deremot strömmade man till den förstnämnda ypperliga butiken, jemförbar med bodarne i Rouen och Paris, der «alla menniskor» (det är jurnalen) säga, att man knappt vet hvilketdera man måste gifva företrädet, varorna, priserna eller de ganymedlika, hyggliga boqvistarne (vi påminna oss, att sjelfva vår store skådespelare Dahl-

qvist en gång varit en boqvist för lärft: en af de mest intagande Stockholm egt). Nyttan af denna publikens ledning är omisskänlig och stor, men tillika bör den icke bedraga. Den blir i annat fall bedräglig för den köpande, och äfven till sina följder grym för mången handlande, som egentligen kunde bli rätt bra, om han kom på fötter, men som blir allt dåligare och får sin bod i allt sämre skick, *just emedan* det ryktet sprider sig om honom «att han blir allt dåligare, och att hans bod stundeligen tilltar i aftagande.» Det är icke alldeles otänkbart och skulle kanske ej sakna exempel, att en kryddkrämare, som hade i sinne att utmärkt förkofra sig, satte sig i godt förstånd med någon mindre samvetsgrann jurnal, eller företog sig att låta redigera en sådan sjelf, deruti han på ett skickligt och intagande sätt lät allmänheten inse, att hans bod vore den fördelaktigaste att handla uti, och det af flera skäl, men i synnerhet af det skälet att alla säga så: äfvensom, i fall han såge någon farlig medtäflare, eller han ville utrota alla mindre krämare, för nöjet att blifva utmärkt ensam i genren, han kunde på ett behagligt sätt småningom låta veta, att N. N. hade visserligen en god karakter, men usla sviskon; N. N. saknade såpa; N. N. hade väl tvål, men af det eländigt gryniga slaget, som icke

blifvit funderad på någon god pottaska; N. N. blygdes icke att utsälja brun sirap (utspädd med vatten och derigenom gjord ljusare) såsom socker-sirap; N. N. hade lutande affärer, hvaraf händt att han mistat förtroendet hos grosshandlarne, hvaraf hände att han numera omöjligen kunde hafva goda utländska varor i sin bod, hvaraf hände att, huru goda som helst dessa också måtte förekomma en okunnigare köpare, detta dock ej vore annat än illusion, emedan sakerna af nödvändiga grunder ej kunde annat än vara dåliga. Oneklingen skulle genom dessa utspridda åsigter *till en tid* inträffa, att mången handlande oförtjent kom sig upp, och mången under tiden lika oförtjent kanske komme sig till den grad ned, att han aldrig mera, ehuru sanningen sedan uppdagades, funne medel att komma sig upp igen: hvilket sistnämda fall då vore att kalla ett *kryddkrämar-mord*, likasom man benämner litterära mord, då en ned-häcklad författare slutligen upphör att skrifva, och moraliska mord, när en person beljuges ända derhän att han mister hela sitt rykte för seder. Vi hafva hittills talat om uppfinningen att bilda en kritik öfver kryddkramhandel. Lätt inser man likväl, det ingen anledning vore att stanna härvid: det kritiska skarpsinnet skulle utsträcka sig till allt, t. ex. till Viktualiehandel.

En jurnal i staden skulle recensera alla säljbara skinkor: skulle jemföra Hellsten med Malmgren, och söka upptäcka hvarderas individuella skaplynne för att göra allmänheten uppmärksam på, att om man också varsnar mera magerhet hos den förre, så är dock dermed ingalunda bevisadt, att allt fett hos den sednare är absolut sundt. När denna litteratur vunne en större utvidgning, skulle man måhända få höra talas om här och der skeende *hökar-mord*, då någons fläsk kanske af en liflig penna blifvit så muntert behandladt, att hökaren, fallen i opinionen, måste uppge sin stat. Vi förutspå att en dylik litteratur en gång uppkommer, ty vi inse ingen orsak hvarföre den icke skulle göra det, blott uppfinningen en gång skett, och den har jag gjort i afton. Symptomerna till någonting analogt finna vi redan i de *annonser*, som gå i starkt tilltagande, och hvarigenom visse handlande, som idogt annonsera, få sina namn slutligen så inrotade i publikens syn och hörsel, att alla de, som icke annonsera, småningom skola se sig i skymningen, obskure icke genom egen dålighet, utan genom de andres hervorragende gebehrden. Hvem måste icke veta — ej blott i Stockholm, utan äfven här i Nerike, ja i alla Sveriges landsorter — att Eisen, Broman och Hassel äro store och genialiske kryddkrämare? ty hvem har

icke läst deras namn tiotusen gånger? Hvem känner deremot Grönberg på lilla Surkålsgatan? Jag åtminstone känner honom icke. Den attack, som sker på allmänheten genom annonser är ganska berömvärd, ty den kan icke undvika att vara sanningsenlig: det är t. ex. icke tänkbart, att någon annonserar sig hafva till salu friska pommeranser eller färska bergostron, utan att i sanning hafva dem. En hugad afnämare blir då aldrig narrad på dem, utan «för så vidt» han sölar, och när han ändtligen anländer till boden, ostronen redan gått åt. Skadan genom annonsväsendet kan följaktligen endast vara indirekt, d. v. s. drabbande *de* handlande, som icke bry sig om, eller som försumma att annonsera; enär det väl kan tänkas, att mången står vid sin disk, rik både på pommeranser och ostron, men utan att efterfrågas, då om dem ingen offentlig anmälan skett. Likväl inser man, att denna indirekta skada afhjelpes derigenom att hvarenda-en annonserar (likasom förhållandet med adel i ett land hjelpes derigenom att hvarendaste-en adlas, enligt förslaget i kung Gustafs tid): allt ställes genom den methoden på jemn fot igen, och menniskorna återkomma för andra gången till deras primitiva tillstånd, att endast hafva eget omdöme till rättesnöre, och dermed få söka sig om hvar de gitta finna sina behofvers

fyllnad. När en gång genom denna method annonserna förlorat allt pikant, skall Handels-kritikens tidehvarf öppnas. Jag menar härmed en fullkomlig och allmän recensions-litteratur, omfattande alla möjliga handelsgrenar, alla bodar, och derjemte alla de handlandes personer, med hustrur, barn och i synnerhet betjenter, hvilkas uppförande har en så oändlig, en aldrig nog uppskattad inflytelse på handelns gång, icke allenast *subjektivt* (innanför disken) genom deras redlighet att icke ur lådan försnilla stundligen inflytande sedlar, utan nästan än mer *objektivt* (utanför disken) genom deras åtbäranden med inkommande köpare, särdeles köparinnor, som approximera boden, stanna, eller gå sin väg och måhända aldrig «reiterera» sin gång dit, allt efter som de funnit den objektiva framställningen vid disken stötande eller lockande. Omdömesgifningen bör icke stanna vid den egentliga handeln blott, utan öfvergå till allt «commercium,» allt slags umgänge ädla och hyggliga menniskor emellan. *Husegare* skola — likväl bakom en fin gaz — passera kritikens revy för deras hus, deras våningar, deras inkörsportar och trappgångar, på det herrskap, som önska hyra, måtte veta hvar skönaste rummen finnas, försedda med avenyer, ej för trånga för deras mahogny och betsade björk att komma in och upp igenom.

Gatorna, som man går på, böra också recenseras, ej mindre än *personerna*, som med lättaste fjät besöka dem. Vi måste bekänna, att litteraturen i detta hänseende ligger långt efter. Huru mycket återstår icke för en sund kritik att reda, ådagalägga och afgöra om demoisellerna *Baj*, *Fybaj* och *Bajbaj*, Stockholms tre gracer i negativ sens, och hvilka det oaktadt ändå alla tre äro ganska positiva? *Spisqvarteren* böra erhålla en egen stående artikel, jag menar en löpande: en som redogör för allt det anmärkningsvärda stigande och fallande — vigtigt för hvarje ätande — som i denna lifvets gren dagligen uppenbarar sig. Icke blott rätternas olika mörhet i skilda lokaler behöfver göras känd: äfven värdinnornas olika fallenhet att emottaga månadsgäster — på prenumeration, eller på kredit till månadens slut — är att ställa i ljuset för tusentals skrifvare, och äfven för officerare. Det är angeläget att publikens uppmärksamhet ledes till att finna det bästa, så att den icke vilsegår till ett sämre. Intressant skulle det då alltid blifva att få läsa, det t. ex. inom Stockholms område *Barnhuskällaren* erbjuder de största portioner, den största värdinna, och äfven öfverhufvud de största uppasserskor. Perioderna af *Castenhofs* öden allt sedan fru Feltmans ryktbara dagar måste fylla en vigtig och ännu öppen lucka i vår hi-

storia. Ännu mer intagande skizzer skulle vinnas genom skildringen af *Ingemarshof* och *Clas-på-hörnet*, hvilka icke alltid varit hvad de äro. En periodisk skrift af djupt allvar, och som ville fylla sin bestämmelse, finge icke nöja sig med att omtala hvad hvarje värdshus *nu* är, utan redogöra för dess uppkomst, hvad det varit, och hvilka olyckor det ofelbart skolat störtas uti, om olyckorna inträffat; oumgängligt att noga känna, på det man icke ytligt och förhastadt måtte bedöma den närvarande ställningen. Inledningens grundlighet kunde aldrig göras nog lång, dess längd aldrig nog bred, och höjden aldrig nog djup. Bladet skulle således i historiken öfver Ingemarshof och Clas-på-hörnet säga oss, hvad som är en verklig sanning, att i konung Carl XI:s tid lefde en ryktbar källarmästare, herr *Ingemar Frodbom*, hvilken höll hofvet med gammalt franskt vin, och slutligen äfven med begrafningsvin på sjelfva konungens odödliga begrafning, hvarvid den påbörjade Tessinska slottsbyggnaden så celebert afbrann. Frodbom egde en kypare, vid namn Clas. Till belöning för sina mångåriga handelsförtjenster vid hofvet bekom herr Ingemar i donation en del af kongl. Djurgården, hvilken i dåtiden vid Roslagstullen såsom vildmark upptog hela den numera civiliserade jord, der gatorna öster och norr om

Surbrunn ända till Belle-vue för närvarande glädja vandraren. På denna sig donerade mark anlade Frodbom en herrlig byggnad, en villa, som han efter sig uppnämde *Ingemarshof*; och bort i södra hörnet af egendomen upplät han åt sin trogne, åldrige kypare Clas ett skönt hemvist, der denne fortfor att röra sig som förr, hvarför publiken snart gaf hans ställe det specifika namnet *Clas-på-hörnet*, ett namn som ända till oss bibehållit sig. I våra dagar är frun härstädes, mademoiselle Hesselblad, en allmänt för finesse, propreté och allt godt bekant mademoiselle. Rörande voro de underrättelser, som från hennes hôtel för blott ett halft år sedan ingingo om den systerliga kärleken och troheten emellan hennes vackra Kersti och Mina (Christine Euphrosine Sundberg och Wilhelmina Molin); vi säga *voro*, emedan, enligt sednaste uppgifter, Mina nu lemnat Clas-på-hörnet. I denna stil ungefär anser jag en litteratur öfver värdshusen, ingående såsom en gren i Handelsjurnalistiken, kunna hållas. Huru mycket berömvärdt vore icke att säga om herrar *Wilhelm* och *August Davidsons* nya anläggning vid Drottninggatan? om luthan, violinspelet och sången hos den täcka familjen Bernigaud, Josephine och Mertha framför allt? Ännu mer vore att tala om behaget i den yttre architekturen; och en recension af isbanorna

skulle föra till en betraktelse öfver deras förebild, de diplomatiska *montagnes russes* på Djurgården, som åter gåfve glada utsigter ända till Sibirien.

En litterär omdömesgifning till publikens vägledning är verkligen högst förträfflig. Det vigtiga för allmänheten blir då alltid att hålla sig sann. Sedan syndafallet hafva menniskorna känt håg för mycket. Det är följaktligen icke psychologiskt orimligt, att någon ny värdshusvärd för att börja sin begynnelse skulle finna uträkning uti att införa dittills oerhörda rätter, för att ur modet utstöta andra, och i denna «vy» publicera någonting, hvarigenom t. ex. *coteletter* förklarades för enfaldiga, och *croquetter* i stället gjordes i allmänna omdömet gällande såsom de enda i ätväg aktningsvärda. Genom uppkommande opinioner af dylik halt förlorar mången sin debit, hvilken kanske i tre decennier — såsom händelsen var med den högt aktade och nu så saknade fru Lambert — grundat sitt rykte på coteletter. En som ville stifta ett gastronomiskt institut i trakten af de Fria konsternas akademi, skulle otvifvelaktigt söka och finna sin vinst i att utsprida den osanningen om Ryswyks der bredvid, huru hans soppor ej i allt motsvara magens genom nog salta laxbudingar spända väntan, huru koloriten på hans duktyger ej visar tillräckligt dagrar, och huru hans servanter

oupphörligen bli allt fulare och fulare. Hvad kunde icke då hända herr Ryswyk genom en utförligare kritik öfver hôtel du Nord? Vi veta väl hvad man anför om moralitet, bildning och christendom, såsom hinder emot utspridandet af falska insinuationer. Men vi fråga med skäl, tro vi, hvad hinder christendomen kan lägga mot dem, som icke äro christne, och som icke dess mindre vilja idka rörelse?

Vi påstå ännu en gång, att det ogrundade blott finner gehör *till en tid*; och att en Jurnal för Handeln och Näringarne, som — på sätt vi ofvanföre exemplifierat — understode sig att införa osanningar om kryddbodar, hökarbodar och hôteler, visserligen snart skulle förlora sitt rykte, bli föraktad och lemnas oläst. Ty vi känna ingen periodisk skrift, lika litet som någon annan, hvilken kunnat hålla sig uppe och allmänt läsas i många år, utan att bemöda sig om sanning, och, der verkliga irringar någon gång influtit, hvilket måste hända allt menskligt, uppriktigt rättat dem. Sådant är sanningens välde.

Recensionsverket kan i Sverige sägas datera sig ifrån *Dalin*, hvars Argus stundom företog sig att omtala och bedöma skrifter, likasom han fäste sig vid allmänna tilldragelser, personer och riksdags-affärer. Något sjuttonhundratalisktgrodde väl all-

tid hos Dalin, men på sitt vis var han rätt qvick. En mera egentlig recensent, snillrik men bitter, uppträdde i *Kellgren:* han skapade Stockholms Posten, och denna alstrade på sin tid den svenska litteratur-kritiken. Hvilken har ej, jemte Kellgrens fejder, hört omtalas striderna emellan Leopold och Thorild? frågorna om en Lagstiftning i snillets verld? Luntan, och svaret på luntan? Vill man se Thorilds kamp med Leopold i stort, så skall man deri finna någonting märkvärdigt, som angår en af menskligbetens finaste nerver, och långt ifrån blott rör dessa begge auktorer enskildt. *Leopold* ville göra *någonting visst* gällande såsom *högsta rätt* i poesiens universum, hvarefter hvarje arm skribent, som icke uppnådde detta *vissa mått*, vore att betrakta såsom en bönhas inom skrået, föga bättre än en skälm, som man egde att med satiren gissla så mycket man behagade och kom åt. Vill man likväl utan ensidighet uppriktigt se det stora i Leopolds sträfvande, så finner man det utgå på att statuera *ett verkligen konstnärsmessigt* inom konsten, och att skarpt skilja det ifrån all dilettantism, hvilken gerna har för osed att med klåfingrar sudda ned och pjaska bort hvarje konst-genre genom lumpna bitar, som vid sidan af sanna konstverk vilja gälla och komma till tals. Leopold visade sig derföre oblidkelig

mot hvarje klåpare: men fick dock slutligen den lotten, att af många räknas bland sådane sjelf. Det är någonting hjeltemodigt likväl, stort och omsider tragiskt, detta, att en gång söka rengöra skaldefältet ifrån alla opoetiska sopor: att till vinnande af ett så högt mål söka uppställa en regel, en sopqvast, stark nog att hålla stången i konstens alla vinklar och vrår: och att dock icke kunna uträtta det stora som man vill, utan utsopas till sluts sjelf, man, som dock utsopat andra. Denna utgång är sorglig, vi upprepa det: vi, som lefva efter katastrofen, kunna lifligt och med rörelse erkänna det sublima af en misslyckad föresatts. *Thorild*, deremot, såg hela ämnet på ett alldeles annat sätt: snillrikare än Leopold, men vida mindre artist, var konsten för honom mindre än lifvet, och konstnären obetydligare än menniskan. Han försvarade derföre oblidkeligt hela menskligheteus *rätt* att roa sig, fägna sig, glädja sig med vers, som med annat. För Thorild syntes alla, äfven de största skalder, ej som annat än *dilettanter*; han medgaf ej den specifika skillnaden mellan sann konst och bönhaseri, hvilken Leopold och med honom alla estetiska normalister äro så högst angelägne om, just för att derefter kunna företaga en sopning, som blefve omöjlig att få företaga utan den förut uppgjorda skillnaden. Inför Thorild voro

på sätt och vis *allesammans* stackare, men också just härigenom *allesammans* berättigade, att, okränkte och onupne af hvarann, få njuta och glädja sig och hvarandra med det mått af lif, konst, vers, rim, platthet eller qvickhet, som hvar och en till sitt och sin nästas nöje kunde duka fram. Man inser, att detta är en af de mest vitala frågor för hela konstkritiken. *Leopold* och *Thorild* äro döda begge, men deras fråga lefver ännu, och lefver oupplöst: frågan skall icke heller afgöras på Jagtslottet, emedan vi, om jag ej misstar mig, äro «menniskor och artister på en och samma gång,» hvilket väl förmodligen lutar närmare åt Thorilds sida, men dock alls icke utesluter Leopold, och i allmänhet icke sliter frågan, men *förenar hennes tvenne alternativer till ett simul.* Om min akademi nu begrep mig, så var det väl. Men jag fortfar. Huru kampen upphörde, sedan Thorild öfversatts på tysk botten och Leopold här hemma blifvit ensam, det veta vi. Leopold erkändes hädanefter och långt in på 1800-talet för den ensamt och allena vise, och han lemnades, allt som han det erkändes, mer och mer oläst. Under tiden fortsatte *Stockholms Posten* att recensera: han fortfor, efter Kellgrens död styrd af Lenngrens hand. *Lenngren* är inom poesiens verld bekant såsom fru Lenngrens man; och i detta sitt

slag var han unique, som alltid är mycket. Men Lenngren var likväl icke odödlig; han dog, och Stockholms Postens skepp styrdes efter hans frånfälle af magister *Wiborg*, på sin tid en af de klokaste menniskor i Stor-kyrkobrinken; en man, som slutligen kom så långt, att han fann sjelfva klokheten dum och gick öfver till dess motsatts. Innan sin död hade magister Wiborg sålt Stockholms Posten till kapiten Lindeberg, som genom denna fintliga handel viste att göra slut på hela tidningen och alla de kritiska orättvisor, den möjligen i sina dagar utöfvat. Emellertid och långt innan Stockholms Postens upphörande, hade i Upsala ett nytt recensionsinstitut bildat sig. Det utgick ifrån helt andra åsigter, än Leopold: men det var dock icke heller Thorildiskt, emedan äfven det ville af konsten göra något separat, något visst bestämdt: en tendens, hvarigenom det nalkades sjelfva Leopold, ehuru *dess vissa* var af helt annat skrot än *hans*. *Upsala Litteratur-tidning* utöfvade mycken inflytelse, tills Argus-Johanson började sin politiska kamp. Upsala Litteratur-tidning nedlade hufvudet, hvilket den aldrig mera sedan reste; men sin högra hand upphöjde den likväl några år under namn af *Svenska Litteratur-föreningens tidning*. Äfven handen har nu lagt sig ned.

För öfrigt känna vi ingen tidning, som uteslutande sysselsatt sig med konstkritik, mer än *Heimdall* och *Arlekin*. Begge voro mycket kloka tidningar, de viste att sluta i tid.

Mine herrar! Af alla de diskurser fram och åter, hvilka jag hoppas varit mig såsom ordförande tillåtne, önskar jag nu få göra en slutsatts. Jag kommer då, för min del, till det svar på den första frågan (hvartill tjena recensioner?): «att om vi ännu lefde i det antediluvianska tillståndet, så att omdömen icke alls publicerats, *då* skulle jag med min citerade Romfarare hålla för bäst, att menniskorna fortfore i deras primitiva ordning att endast följa egen ledning: men då den tiden hos oss icke mer är till, så kunna recensioner nu, *för att fullända det allmänna omdömet i alla riktningar*, aldrig bli för många, utan *tjena till* att i publiken suppleera utsagorna.» Detta är oändligen vigtigt och stort. Hade man t. ex. aldrig publikt yttrat om Shakespeare att han vore en vildkatt, så behöfde man icke heller lika publikt, å andra sidan, säga att han vore en skald. Nödvändigheten af denna supplement-tjenst kan man utsträcka äfven till annons-verket; hade aldrig Heymanson, Hassel, Eisen och hundrade annonserat sig, så behöfde ingen göra det; allmänheten finge då gå som förr, efter näsan, och söka rätt på

hvad den i hvar sak behöfde, endast ledd af....*): nu åter böra alla tiotusen, som finnas, annonsera, efter hundra göra det; ty eljest uppkommer dem emellan *olikhet* icke i det simpla att hafva *goda* eller *dåliga* varor, utan i det märkvärdiga att hafva *kända* eller *okända* varor. När jag ytterligare ifrån denna fråga om recensionernas tjenst, kommer till den andra — hvad äro de till sin natur? — så svarar jag, att de ännu äro alltför *inskränkta*, såvida de blott sträcka sig till böcker, konstnärer och understundom embetsmän. De äro till sin rätta natur sådana, att de böra omfatta allt; och jag förmodar, att när de en gång lära känna sin verlds-mening, skola de komma att göra så. Jag har framkastat ideer om bod- och hôtelkritiker: men huru litet betyder icke det? Professionist-recensioner skulle blifva nästan de vigtigaste: jag menar ett publikt omdöme öfver våra skräddare, skomakare, smeder och kakelugnsmakare, på det ingen måtte gå till sämre man för att få sina vestar och galoscher, utan till den bästa. Framställningarne skulle icke blifva mindre angenäma att läsa för att de vore ovanliga, och de skulle, såsom jag alltid förutsätter, hålla sig vid sanningen, på sin höjd omgifven af en fin frans. Hvad vore icke att säga om den underbara skillnaden

*) Käringsqvaller, förmodligen, eller hvad det kan vara.

emellan en Lundbergs och en Nordströms (den engelske skräddarens) sätt med handen då de taga mått? Få i verlden hafva vunnit Kedings rykte. Omkring smeden Ekeberg i lilla Vattugränd gjuter sig något romantiskt: han var sin tids starkaste slagskämpe. För öfrigt gifva smedjor, likt små theatrar, alltid en högst pittoresk utsigt i gränderna, der de ses anlagda och der elden ur flammande ässior belysa gesäller af de egnaste konturer. Hvilket ämne för en Jouys, en Jules Janins, en Menzels pennknif? Jag, ehuru blott Nerikesbo, känner kakelugnsmakare af det högsta medborgerliga värde. Jag frågar om det icke skulle vara nyttigt, att gifva publiken anledning till hvilka den bör vända sig med beställningar, och hvilka den deremot bör undvika? Det bästa vagnmakararbete gjordes en tid i Upsala: jag frågar om det icke varit väl, att genom kritiska tillkännagifvanden göra allmänheten bekant med det bästa stället att få sig schäsar, på det man icke måtte inbilla sig att hufvudstaden anskaffar sådana uteslutande och bäst? I Norrköping gjordes för några år sedan de bästa kalescher till facilaste priser: jag vill hoppas de göras der ännu, och jag vill veta om sådant icke borde öfver hela riket vetas? — Intressantare likväl än alla Handtverks-bedömanden skulle, som jag ofelbart tror, *Umgänges-kritiken* blifva: och jag nä-

stan bäfvar vid föreställningen om allt det lif den en gång skall sprida i verlden. Man skulle gifva en exposé öfver en qväll hos Emilie Högqvist, och man skulle jemföra den med en afton hos generalskan * * *. Jemförelsen bör sträcka sig icke blott till förrätternas olika antal och beskaffenhet i de begge sköna hemmen, till kuverternas olika elegans, till ameublementets mer och mindre fraicheur, till värdinnornas skilda förstånd att vara inbjudande: kritiken skulle ej sluta förr än med en jemförelse emellan gästerna, citera qvicka repartier, gifna på begge ställena, och ändtligen med en dom af verkligt värde lemna sitt utslag öfver hvilketdera stället genom umgänget, som det erbjöd, vore det utsöktaste. Hvad skulle icke bli häraf? Vi skulle få läsa hela samtal, genom stenografi upptecknade från middagen hos baron N. N., och jemförde med samtal hos grefve N. N. Vi skulle lära skilja mellan qvickt och qvickt, mellan sås och sås, värd och värd, hus och hus. Ty skiftningarne äro tusen sinom tusen, och allt bör sinsemellan afvägas, till afgörande af hvad som är bäst, och hvad sämst. Jag uppehåller kanske min akademi alltför länge med mina leende utsigter öfver framtiden; men sägen mig uppriktigt, mine herrar, med hvad bättre kunna vi upptaga vår tid

äf-

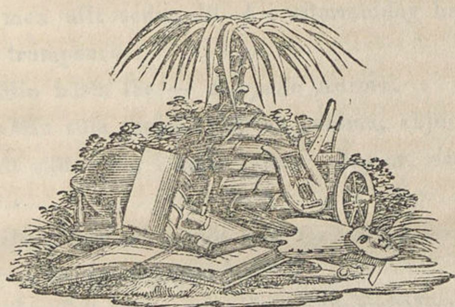
äfven inom akademien, än med att roa oss? Låtom oss derföre begrunda huru oändligen inskränkt ideen om *recensionen* är, om den blott fästes vid litteratur, musik, eller målarekonst. Vilja vi, såsom vi böra, se den oinskränkta Recensionen ur synpunkten af en verlds-idé, så erkänna vi, att hon är sjelfva *Pressen i sin fulländning* såsom *tryckt* och *publikt omdöme* öfver *allting*. Menniskan såsom *talande* yttrar sig, så långt hon med detta organ hinner, till sin och sina likars upplysning och förbättring; yttrar emellanåt dumheter, det förstås, yttrar till och med gement förtal, det begrips; men andre yttra sig också, hvarigenom det sämre talet gendrifves, och verldsresultatet måste blifva godt af Talegåfvan, såsom förlänad af En, hvilken viste hvad han gaf. *Pressen* är ett nytt organ för menniskan, af ännu långt vidsträcktare verkan än *talet*, men af alldeles analog betydelse. Det onda, den gör, kan vara förfärligt; låtom oss derföre laga att den uträttar så mycket godt, att det förra försvinner. Dertill hör, att pressen trycker i alla riktningar; jemnvigt uppkommer då, såsom vi veta af gravitationsläran. Den blir då icke en stråle, stingande här och der, utan ett allmänt sken öfver hela menskligheten: pressen blir en spegel för universum. Genom ensidig tryckning skulle

vi nedstörtas i en afgrund; men kunna vi åvägabringa en tryckning med fullt svarande mot-tryckning åt alla håll, så bär sig allt, och Gud styr.

Hvad säger min akademi? har jag svarat på de begge frågorna?

Ledamöterne förklarade glädjefullt och enhälligt, att såsom de för första gången voro samlade, förstodo de sig föga på att orda, men anhöllo det herr Hugo ville anse sig sjelf hafva talat så fullkomligt och besvarat frågorna så tillfredsställande, att hans ord finge gälla för hela akademiens röst. Ordföranden gaf härtill sitt bifall, hvarefter sekreteraren sandade på protokollet och samlingen åtskildes.

HVAD ÄR PENNINGEN?



Skrift

som vunnit priset i herr Hugos akademi.

«Mina församlade gossar och vänner!» sade herr Hugo, «jag begriper icke huru det kommer till, men allt sedan kl. 4 i eftermiddag har jag varit trumpen.»

Min bästa far — utropade Aurora.

«Min söta flicka,» fortfor gubben, «bjud icke till att sätta mig i godt lynne. Jag är, som jag säger.»

Hvad har då händt min far? frågade Frans med en orolig uppsyn.

«Jag kan icke tro,» afbröt hofmarskalken, «att detta hjelpes genom annat, än att jag i hast sammankallar min akademi —»

Det går lätt för sig, sade Henrik, alla akademiens vanliga ledamöter äro redan tillstädes, utom ett par, som nu gå der nere i trädgården och äta stickelbär.

«Låt då kalla upp äfven dem i vår stora sal. Säg dem, att — ty, mina barn, jag vill icke göra någon menniska ledsen — säg dem, att jag skall låta Jakob på akademiens sessionsbord sätta tallrickar med stickelbär och vinbär, så att de icke

under de akademiska göromålen må sakna nödig beqvämlighet. I korthet, mina älskade vänner, jag skall säga er hvad saken rör; ja, med få ord sagdt, jag saknar småsedlar. Det är högst förargligt i våra från hufvudstaden och riksbanken aflägsnare landsorter, att vi med den bästa valuta i våra händer, med stora sedlar på våra brukskontor, dock vid nödiga aflöningar och små utgifter sakna — jag skäms att säga ut det, men jag menar tolfskillingar. Var icke jag kl. ½ 4 på mitt kontor der nere i flygeln? Kommo icke då Hannas Pelle och Justus Mårtensson från Rickböle — de fattigaste, de beskedligaste af alla mina torpare — de hade sina karfstockar med sig; jag såg inspektoren kontrollera karfstockarne, allt befans riktigt: den ena skulle hafva 1 R:dr 36 skill., den andra 1 R:dr 12 skill. —»

Men min bästa far, inföll Henrik, så mycket har jag i min vestficka.

«Vestficka? såå; lägger du pengarna der? Godt och väl — din vestficka är icke min bruks-kassakista. Nog af, småsedlarne hade så gått ut, och remissen ifrån Stockholm genom min kommissionärs söl uteblifvit, att jag måste se min inspektor stå der insolvendo framför min hederliga Pelle och min hederlige Justus. Förargad grep jag då sjelf in i min egen husbondeficka; der befunno sig in-

genting annat än tior! Hvad skulle jag göra? Jag gaf hvardera mannen sin tia, och bad dem ursäkta, att jag af omständigheter sattes ur stånd att nu gifva dem hvad de borde hafva, men att de måste betrakta öfverskottet såsom drickspenningar.»

Jag gissar de gingo icke så trumpna ifrån kontoret, som min far sjelf.

«Trumpen jag sjelf? Tro icke, Henrik, att jag blifvit trumpen öfver att jag af brist på småmynt måst gifva mina underhafvande drickspengar. Långt derifrån. Denna tillfällighet tvertom roade och gladde mig hjertligt. Icke heller är det för ett djupsinnigt betraktande af dessa drickspengar, jag låter samla min akademi. Nej. Men en vigtig och stor tanke vaknade hos mig, under det jag gick utför min kontorstrappa; det är frågan, hvad *penningen* väl då i sig sjelf kan vara för slag här på jorden? Penningen är en kanalje, det vet hvar och en ädlare och bättre menniska. Emellertid är det ju förargligt, att alla — höga och låga, bättre och sämre, rika och fattiga — skola vara i beroende af denna usling? Jag är ju, skam att säga, en rätt förmögen man, och likväl sättes jag i förlägenhet af brist på adertonskillingar. Är det förnuft i sådant? Men å andra sidan har jag kommit på andra tankar om penningens natur, då jag betraktat att han verkligen sjelf är ingenting, men

att han likväl måste *representera* någon annan hemlig, ännu outredd kraft: ty icke kan det vara den stämplade papperslappen, eller det preglade metallstycket, såsom sådant, hvilket drifver menniskorna till de mest förvånande ytterligheter, så att bristen på dem är nära nog bristen på allt? Mina barn, det är ganska visst en *verldsmakt* jag talar om, när jag talar om penningen, det slår icke felt. Och derföre låter jag sammankalla min akademi, ty jag vill en gång veta hvilken dunkel och okänd demon det till sluts är, som genom myntet spelar sitt underbara spel. Jag tänkte först kunna utgrunda detta på egen hand; hvarföre jag, såsom j väl varseblifvit, sutit här i min hörnsoffa tigande allt sedan klockan 5. Men hon går nu på 6, hon är slagen ¾ till 6, och jag är kommen saken lika när. Detta har gjort mig rätt ledsen, ganska trumpen; och jag har satt mig i sinnet att genom min akademi få —»

Kammartjenaren Jakob inträdde med anmälan, att han ordnat allt för akademien: vaxljusen stodo på bordet; bläckhorn, penna och papper vid sekreterareplatsen; guldsnusdosan framför ordförandestolen. Det enda som kanske återstår, slöt han, är att ledamöterna samlas.

«Låt oss gå! låt oss gå!» utropade herr Hugo, återkommen till sitt glada lynne. «Tänd icke lju-

sen ännu; det är för tidigt. Så, så, mina vänner! kommen alla! kom Frans sekreterare!»

Akademiens ledamöter gingo tillsammans, och herr Hugo Hamilcar Löwenstjerna gjorde följande proposition: «Såsom ordförande får jag å akademiens vägnar förklara, att hon af sina ledamöter önskar svar och bestämd uppgift på, hvad *Penningen* kan vara för slag?»

Fröken Eleonora såg på fröken Ulrika och sade halfhögt: Penningen? Min oförgripliga tanke härom, så åtminstone som jag nu tycker, är — låt mig se — den, att penningen här i verlden är ingenting annat än pengar. Ja det förstås, att man också kan utlägga saken på annat sätt. Såsom religionslärare skulle jag kunna säga: penningen är endast *lappri*. Såsom moralist skulle jag äfven kunna säga, att han är *föraktlig*. Men såsom barna-undervisare borde jag förklara, att penningen, oaktadt ett föraktligt lappri, dock måste mycket väl förvaras, på det högsta aktas, och aldrig lemnas ur handen, så ofta det är en möjlighet att qvarhålla den deri, eller — hm —

Sekreteraren, som fann den sist talande akademie-ledamoten vara kommen på afvägar i ämnet, yttrade: Bästa tant! här är icke frågan om penningens moraliska eller religiösa halt, utan att bestämma *hvad* den i sig sjelf är?

Hvad han är? tog fröken Aurora till orda, och strök med sin venstra hand ledigt ett par tag öfver det mörkbruna vackra hårfästet vid högra tinningen. Penningen är i sig sjelf af guld, ja, det vill säga om han icke är af silfver eller koppar. Ty pappersmynt är icke i sig sjelf pengar, så mycket vet jag, utan, såsom min far behagat uttrycka sig, blott en representant af riktiga pengar.

Förträffligt! utropade Henrik. Pappersmyntet äro vi lätt ifrån; ty det är, såsom Aurora jemte miss Martineau med flera statsekonomer och penningförfattare redan före henne sagdt, blott en representant. Men för att rycka till grunden af ämnet, anmärker jag (hvad min far innan vi samlades äfven gaf en vink om), att nemligen den äkta, den *verkliga penningen* — guld-, silfver- och kopparmyntet — sjelf, så fullhaltigt värde den må hafva, dock intet annat är än en representant, den också. Och frågan blir, hvilken hemlig varelse det då kan vara, som af *metallmyntet* representeras?

Hvad? utropade fröken Ulrika med en mörk blick; är sjelfva dukaten, sjelfva silfverriksdalern, sjelfva kopparskillingen också blott en representant? Det kan jag icke gå in på, såvida den ej genom en upptvungen kurs utgifves att anses för, och befalles att gälla för mera, än den verkligen har värde till. Gäller dukaten redan som *guld*

$10\frac{1}{2}$ R:dr, så måste väl samma dukat — det äkta och sanna myntet — icke blott *betyda*, utan äfven *vara* en dukat i värde?

«Skarpsinnigt! yttrade hofmarskalken-ordföranden; men ännu, mina ledamöter, ännu ären j icke framme vid frågans innersta mål.»

Nej, jag förstår det, inföll Henrik. Dukaten, och hvarje metalliskt mynt, är visserligen så till vida icke representant, att den *är* det värde som den betyder. Men i det reella myntet ligger ändock någon hemlighet fördold, som gör att, oaktadt det icke (såsom sedeln) är i allo en blott representant, det likväl i högre mening ej måste kunna vara annat än en sådan. Jag vill endast göra akademien uppmärksam på, att ett par oxar ju hafva sitt fulla värde? De äro värda omtränt 100 R:dr. Och detta värde är icke imaginärt genom upptvungen kurs, utan oxarne hafva riktigt det pris (pretium) jag sagt, likasom dukaten har det reella värde stämpeln utvisar. Och ändock finner akademien, att jag ingalunda kan använda ett par oxar, eller ett par kor, såsom mynt för att dermed köpa t. ex. det Bibliothek der Deutschen Klassiker, hvilket jag så länge tänkt på?

Jo visst, anmärkte Julianus: det ginge visst an, om *byteshandel* ännu egde rum.

Ja, inföll Henrik, men nu eger byteshandel

icke rum; utan penningen går *i stället för* allt möjligt slags byte. Jag vill visserligen icke hafva bytestiderna åter; men ledamöterne böra finna, det häri just penningens hemlighet måste ligga, att, så reell och oimaginär den såsom metalliskt mynt än är (och i detta fall alls icke representativ, utan en verklig vara), så representerar den ändock alla möjliga andra slags bytesartiklar i verlden, hvilka man derföre numera slipper medföra i handel; hvadan metallmyntet så till vida verkligen är en representant, nemligen af alla verldens bytesmedel, samlade i ett enda begrepp.

Alltför sant! sade Julianus. Jag föreslår således, att vi å akademiens vägnar gifva ordföranden det svar: «att den rätta penningen (det metalliska myntet) icke i sig sjelf är en representant, men dock likväl i sig sjelf är en representant.»

Det börjar öfverstiga mitt begrepp, sade fröken Eleonora.

Ledamotricerna, fröknarne Ulla och Aurora instämde i den sist talandes yttrande.

Ordföranden vidblef: «åt det svar, jag af akademien fått, nöjes jag icke. Jag inser väl, att penningen på en gång är en representant (nemligen af alla andra *bytesmedel* i verlden, som genom införande af myntbruket nu slippa begagnas), och tillika icke en representant, så fort den icke ut-

gifves att betyda högre värde än sitt metalliska (och litet till, för omkostnaden vid utmyntningen). Denna motsägelse emellan att *vara och icke-vara* är blott skenbar. Men härmed är likväl penningens stora gåta, såsom verldsmakt, icke löst. Hvem kan neka den utomordentliga inflytelse penningen utöfvar i, jag hade så när sagt, lifvets alla riktningar, icke blott materiella, ekonomiska och merkantila, utan äfven immateriella och moraliska? Den verkar ofta, rätt åsedd, till det djupaste menskliga förderf; men, rätt åsedd, inflyter den äfven lika ofta till den högsta andliga förkofran och menskliga förbättring. Icke direkt och omedelbart, det förstås: den är allenast ett *medel*. Men de flesta af våra förträffligaste ting komma ej heller högre, än att, såsom *medel* allenast, lända till vårt bästa. Sjelfva böckerna, ja sjelfva den utsöktaste andliga sysselsättning verkar ju till vårt lifs eviga bästa — men likväl ej annorlunda än såsom *medel*. Svårligen kunna vi förneka den omätliga penningkraften, att vara också ett medel — och jag bekänner, ju mera skarpt jag fixerar mitt ämne, ett af de allra starkaste medel — till mensklig odling och vårt tillstånds förbättring, ej blott jordiskt, utan själiskt. Just emedan penningkraften är sådan, är den ock i stånd till det förfärliga missbruk, hvarigenom den sän-

ker hela länder i blodbad, och gör rike enskilde till öfverdådige varelser, sig och andre till moralisk undergång. Just detta rysliga missbruk tyder oneckligen på en hemlig, en stor kraft, likasom det goda bruket gör. Svärdet förmår i våra dagar på långt när icke så mycket som penningen; det går som oftast i den sednares tjenst och drages för dess skull. Hvilken demon är då penningen? det vill jag veta. Låtom oss förstå oss rätt, och af enthusiasm icke flyga öfver ämnets sanna skrankor: låtom oss derföre medgifva, att *utan penningar* en enskild kan både draga sig fram fysiskt, och, hvad mera är, uppsvinga sig till en hög själens ädelhet, såsom vi finna förhållandet vara med alla tiders himmelskt stora naturer, hvilka mäktige genom försakelse andats i Guds förgårdar, och genom denna makt varit oöfvervinlige. Vi träffa således här på en ännu mycket högre kraft än penningen; en kraft, hvarom vi skola tala en annan gång. Men efterse vi huru desse män af helig ande verkat bland menniskorna i stort och till lifvets uppkomst på jorden, så skola vi merendels finna dem, i fall de icke sjelfve egt penningar, med himmelsk vältalighet hafva förmått de mäktige och rike i landet lemna och sammanskjuta af sitt, för att sedan med detta universala verldsmedel göra de inrättningar,

som befordrat hyfsningen och det goda. Huru kom Ansgarius till Norden? fattig, det är sant. Med andens makt omvände han Svithiods furstar i Björkö och deromkring till christendom. Genom hans och de efter honom inkommande munkarnes predikan förmåddes nu öfverallt de store i orterna att under sekler göra sammanskott, hvarigenom riket bebyggdes med kyrkor och kloster, donationer gjordes till de tusentals embeten (ifrån de högsta prelaturer till de lägsta komministraturer) och undervisningsverk, hvarifrån såsom brännpunkter frälsningens heliga lära utgått bland millionerna, och bildningens frön, nyttiga både för själ och kropp, både för litteratur och ekonomi, utsåddes öfverallt i landet. Kan någon neka att penningen, uppfordrad och satt i gång af anden, i allt detta icke varit det stora *verldsmedlet*? Se vi oss omkring i historien, så skola vi finna detta ej blott vara fallet med Sverige; äfven i andra länder är det med penningar man grundlagt universiteter, uppbyggt salighetens altaren och aflönat embetsmän: med penningar är det som konstnärer skaffat sig lifsmedel, och dymedelst lefvande hafva de målat, diktat, komponerat, lyft verlden och menniskorna till det sköna, samt för egen del fortfarit att lefva, så länge de genom penningar kunnat skaffa sig uppehälle. Det förefaller

mig således allt mer och mer ovedersägligt, att penningen är förundransvärd. Dess kraft är desto mer demonisk, som den ej sällan verkar på ett alldeles förbannadt vis, må akademien förlåta mig uttrycket: men både till uppkomst och nedkomst uträttar den förtvifladt. Min mening är härmed för ingen del, att vederlägga hvad Richard Furumo en gång lärde oss i sin fantasi öfver den Svenska Fattigdomen, då han sade menniskans, eller åtminstone Svenskens bestämmelse bestå uti, att på ett storartadt sätt kunna vara fattig, d. v. s. i sin personlighet ega en organisk förmåga att i alla förhållanden kunna hjelpa sig: ty visade icke Richard just der, att en ibland denne storartadt fattiges egenskaper vore den, att *när han ville* kunna genom snille och arbete skaffa sig de penningar, han behöfde, för att genom dem såsom medel utföra hvad han önskade? Richards slags »fattige» var således icke en tiggare, utan en person, oberoende af penningen; en person, som just genom detta oberoende gjorde penningens genius till sin slaf när han ville. Begripligt är härigenom, att visst, såsom jag nyss sagt, en annan högre kraft gifves *öfver* penningen, andens nemligen: men deraf följer icke, att ej penningen sjelf, i sitt slag och på sin horizont, är en verldsmakt också. Och beskaffenheten af denna verldsmakt är det som jag

vill hafva utredd, emedan den förekommer mig såsom en af tidens beundransvärdaste företeelser. Jag säger «tidens», emedan jag tycker på allt, att penningen i historien genomgått många olika perioder, så att ehuru den, så långt tillbaka vi veta något, alltid funnits till, den likväl i sednare århundraden och särdeles i vår tid fått en annan betydelse mot förr, och i sanning blifvit mycket verksammare än fordom. Hvem talar numera om medeltidens *Johannes* och *Andreas Fugger*, eller om alla de öfrige Fuggrarne och deras rikedom? ehuru artig visst annars den Fuggers förmögenhet var, som vid kejsar Maximilians besök kunde uppelda alla sina rum och koka all mat för gästabudet med kanel. I sanning mycket! men hvad betyder det emot nu? Hvad är icke i vår tid huset *Rothschild*? Ett fem-mannaråd, mäktigare än mången konung. Och dess rike? icke beläget på någon synlig geografisk charta, men osynligt — likt påfvens fordna välde — beläget i dem alla. Det är ett elektriskt system, som har sina utgreningar dynamiskt liggande inne i alla de mekaniska yttre stats-former, dem Europa har för sina ögon, men som mindre betyda än den fantasmagoriska dynamik, hvilken leder trådarne och på de mest oväntade punkter gifver gnistor och slag. Jag vill benämna penningmakten en *Argyrokrati*, hemlig, knappt

utforskelig, likasom i annan mening Ordets makt, *Logokratien*, är. Sjelfva Demokratien och Aristokratien, så dolda ännu dessas innersta hjul och fjedrar må vara, äro dock fattligare och lättare att komma på spåren. Huset Rothschild — hvilket aktningsvärdt ursprung har det icke i den ädle, hederlige stamfadren *Mayer Anselm Rothschild*, stiftaren af det ryktbara vexelkontoret i Frankfurt am Mayn? hvilken odödlig grundsatts af *samdrägt* gaf han icke sina fem söner, som gjort att desse fem — *Anselm*, *Salomon*, *Nathan*, *Carl* och *Jakob* — alltid handlat gemensamt såsom i *ett* råd, och blifvit bottenrika? De bo likväl så åtskils, att Anselm förestår fädernekontoret i Frankfurt, Salomon vistas i Wien och Berlin ömse, Nathan den skarpsinnige herrskar i London, Carl i Neapel och Jacques i Paris. Tusen saker vore härvid att utveckla; men jag frågar allenast min akademi, om jag har orätt i hvad jag säger? Har jag åter icke orätt, bör jag ej då få veta hvad penningen i Guds namn kan vara för slag?»

Jo, svarade Frans å sekreterareembetets vägnar.

Hvad svar på den stora frågan gifva mig då mina medlemmar? fortfor ordföranden och såg sig omkring. Mina älskade vänner, hvad är penningen?

Fröken Eleonora sade: Min bror, detta öfvergår alldeles mitt förnuft.

Flere spridda stämmor här och der i akademien hördes yttra detsamma.

Frans samlade rösterna, och fann pluraliteten af den tanken, att den väl icke begrep ämnet, men att akademien öfverhufvud fann det i så hög grad märkvärdigt, att den lifligt önskade en tillfredsställande upplösning.

Herr Hugo yttrade: Då jag ser oss alla i den belägenhet, att vi oändligt gerna vilja hafva utredd en af verldens största gåtor, den vi sjelfve ej kunna lösa, anser jag bäst att akademien dermed nu icke vidare sysselsätter sig, men såsom prisämne annonserar frågan ledig till upptagande af hvilken utom akademien med henne vill och kan befatta sig. Men på det att den författare, som ingår i svar, icke onödigtvis må spilla kraft på alla de mindre betydliga filosofemer rörande penningen, som förut i böcker finnas behandlade, såsom kurs, agio, bank (om den bör vara privat eller statens), penningens tvetydighet att på en gång vara representant och icke-representant m. m., så må akademiens öfverläggning i dag medsamma allmängöras till en presumtiv svarares vägledning och rättelse, så att han genast ingår i penning-ämnets grundförhållanden, och låter bli att svara i

fall han icke mäktar upplysa *dem*. Jag önskar, med ett ord, att han endast må afhandla «Penningen såsom medel till bildande af rikedom,» och blott vidrör hvad som behöfs för att komma till ett grundligt afgörande af denna stora fråga.

Efter en tids förlopp infunno sig fyra svar, af hvilka ett var sådant, att det tillfredsställde herr Hugo. Han befallte derföre, att det skulle införlifvas med Jagtslottets Handlingar.

PENNINGEN

såsom

Medel till bildande af Rikedom.

ENNINGEN visar sig i historien under tre serskilda facer:

1. såsom blott *vara.*
2. såsom *vara och idé* på en gång.
3. såsom blott *idé.*

Man kan föreställa sig en man, som ser sig i besittning af åtskilliga varor, men som dock saknar andra, önskvärda för lifvet eller angelägna för uppehället. Han kan vara bosatt vid en sjö, och genom fiske hafva bemäktigat sig en mängd af vattnets produkter, men är kanske utan åkerfält och ängar, eger följaktligen hvarken tillgång på sädesskördar eller boskapsskötselns afvel: han lider med ett ord brist på mjöl, malt, kött, mjölk, smör, talg, hudar . . och likväl vill han njuta af allt detta. Han uppsöker då någon, som sitter i ego häraf, men som befinner sig utan fisk. Kan han nu komma öfverens med honom, så sker ett

utbyte emellan land- och sjö-produkter, som gagnar begges näring.

Tar man denna enkla och ursprungliga handling emellan menniskor, som behöfva hvarandras tillhörigheter, närmare i betraktande, så ser man deruti de första elementerna af en rörelse, som fyller dem af lifvets behof, hvilkas tillfredsställande ligger i näraboende grannars hand, så att det ömsesidiga bytet kan verkställas af personerna sjelfve, som önska det: eller, om det endast kan vinnas på aflägsnare ort, *de begge* intresserade parterna dock hafva vilja och förmåga att genom resor träffas, utan att *en tredje* behöfver åtaga sig mellanförseln. I det här antagna fall, som hör till de mest primitiva i menskligheten, ehuru det icke derföre upphört att ofta ännu utöfvas, gifves ingen egentlig *handel*, inga egentliga *penningar*, och ingen *vinst*, såsom upplag betraktadt; men enkelt *byte*, *bytesmedel* och *fördel* för näringen.

Man har således att skilja emellan *enkelt byte* och *egentlig handel*: emellan *enkelt bytesmedel* (som icke ännu representerar alla möjliga sådana i verlden. utan blott föreställer sig sjelf) och *egentlig penning*: samt slutligen emellan den *fördel*, som för lifvet *åtgår*, uppkommen genom anskaffandet af nödiga saker emot bortlemnandet af onödiga, och den *vinst*, som består *upplag*.

Menniskor, som behöfva hvarandras tillhörigheter, kunna alltid betraktas parvis, eller två och två; och rörelsen *dem emellan* bildar det enkla bytet.

Men om paret af de två, som ömsevis utgöra hvarandres behöfvare, för beqvämlighetens skull icke vill råkas; så kommer en tredje, som åtar sig besväret att träffa dem begge och emellan dem föra det nödiga. Är denna tredje likväl ingen annan än en dräng, eller en som går i ärende åt någondera af de begge förre — en blott kommissionär — så uppkommer genom denna händelse intet egentligen nytt i verlden. Skulle han deremot vara en sjelfständig man, som för någon orsak finner för godt att gå emellan och tillfredsställa de tvenne andres önskningar, så kan han icke utföra detta utan genom ett *dubbelt byte*; han måste först af A tillbyta *sig* hvad A kan undvara, sedan af B hvad B vill blifva af med. När *tredje-mannen* verkställt detta, kan han åt A lemna af B:s artiklar, likasom åt B af A:s. Men hufvudsvårigheten vid detta dubbla byte blir, att han sjelf måste ega något slags bytesmedel af sådan beskaffenhet, att A vill emottaga det när A först bortlemnar sitt, utan att *ännu* straxt få det A behöfver af B:s saker: så ock nöjaktigt för B under samma interim. Hvari skall detta *midt-*

emellan bestå? Man måste begripa, att om tredjemannen, C, redan är i tillfälle att genast gifva A den artikel A önskar, och tillika sjelf är belåten med att af A emottaga och för egen del behålla hvad A lemnar; då utgöra A och C sjelfve ett primitivt par, och C är i den händelsen ingen tredje-man, efter han då icke går emellan A och B. En mellangängare är han endast för så vidt han sjelf icke vill hafva och *åt sig* behålla någondera de andre begges varor. Han utför då en transaktion, en öfvergående handling, en mellantjenst. Och det är för att utföra detta, som ett bytesmedel af honom måste begagnas, hvilket, utan att sjelf *genast* vara hvad parterna A och B önska sig, dock efter öfverenskommelse med tredje-mannen får till honom återlemnas, så fort transaktionen blifvit verkställd. Ty hvarken A eller B tänkas angelägna om att bekomma annat än *hvarandras* saker: och det är blott *medan* öfverförseln af tredje-mannen verkställes, som de kunna vilja emottaga *hans* sak, mellan-bytesmedlet. Emedan mottagandet och återlemnandet af detta mellan-bytesmedel helt och hållet blott beror på deras öfverenskommelse med transaktören, så kan naturligtvis dertill väljas hvad de behaga; det är till och med intet, som ursprungligen hindrar, att det

kan

kan bestå i ingenting af varuvärde, men i förtroende för transaktören sjelf så länge; med andra ord, det är intet, som ursprungligen hindrar att det kan bestå blott i en idé. Denna idé kan för minnets skull *uppskrifvas*, ifall transaktionen behöfver lång tid att verkställas: och anteckningen kan ske på alla tänkbara sätt. Men man bör ihågkomma, att vore de begge behöfvarne A och B icke mer än ett enda par i verlden, och vore mellangängaren, C, icke heller mer än en: då kunde förtroendet för honom eller idéen, som gör hans mellan-bytesmedel antagligt, äfvensom detta medel sjelf vara af all möjlig slags beskaffenhet, blott A, B och C deråt nöjdes. Nu äro emellertid paren A och B på jordklotet millioner par, och transaktörerne, C, gå till hundratusental; derföre måste mellan-bytesmedlet och ideen för dess antaglighet vara af en åtminstone så viss och stadig natur, att om också icke *alla* A- och B-par på jorden hålla för godt hvad *alla* C på jorden mellanbjuder dem, så skall det dock tänkas antagligt inom en viss större krets, en verldsdel, eller ett rike.

Tredje-mannen, den ömsesidiga skaffaren, är *handelsmannen*; det dubbla byte, han utför, är egentlig *handel*; och det bytesmedel han begagnar, representerande alla möjliga slags bytesmedel och

gående emellan dem (hvarföre vi hittills kalladt det mellan-bytesmedel), men hvilket för att duga måste vara antagligt af millioner A—B, och för att af så många antagas måste vara häftadt vid någon allmän fix idé, är den egentliga *penningen.*

Klart visar sig nu vidare, att handelsmannen — då han icke blott utför en enda eller några få transaktioner i sin lefnad, hvilka han af hygglighet emot A och B, och blott till deras tjenst, må hafva gjort för intet; utan han upptar hela sin varelse med ett ideligt transigerande såsom yrke — behöfver *ersättning* för mödan, om ej för annat, dock för att lefva under tiden. Lika klart är, att parterna A och B, som i stället för besväret att råka hvarann, samspråkas och föra saker fram och åter, nu sitta stilla, omakade och udda, fastän de i hela denna fråga egentligen alltid måste tänkas som ett par (ehuru nu genom den högre handelsbildningen ett skildt par); så måste de deremot åtnöjas med att i byte få *något mindre,* än hvad de skulle hafva bekommit, om de sjelfve gått hem till hvarandra. A, som har att aflåta 6 pund *) fisk, kan till utbyte deremot få sig 12 pund mjöl af B, i fall de begge talas vid, utan att någon behöfver besväras med att lägga sig emellan. Men sitta de hvar för sig och nyttja tredje man, så

*) I fall fixerad vigt vid den tiden gifves.

får A för sina 6 pund fisk *kanske* icke mer än 10 pund mjöl, och B, som likväl utlemnar fulla 12 pund mjöl, får *måhända* derför icke mer än 5 pund fisk igen, oaktadt A aflät 6. *Afdragen* på begge hållen — 2 pund mjöl och 1 pund fisk — faller tredje-mannen till godo. Vi nyttjade orden «måhända» och «kanske,» emedan det också ursprungligen består i en öfverenskommelse blott, en idé, *huru mycket* tredje-mannen för sin möda vid hvarje mellangång afdrager. Äro A och B raska personer, så tåla de icke stora afdrag, utan resa hem till hvarann sjelfve om tredje-mannen blir dem för dryg. Äro de deremot svage, orkeslöse, eller för en större fördel i annan väg låta betämma sig i denna, så kan C afdraga hos dem huru mycket han vill. Kommer uppfostran, religiositet och *sed* med i företaget, så gör en fremmande kraft, *billigheten*, att afdragen passas efter något likligt, som man påhittar. Äro, såsom vi förut antagit, mellangängarne, C, talrike, gå till många tusental, så tvingas de också härigenom till billighet, emedan hvarje C kan frukta, att om också A och B ej vilja ånyo sätta det primitiva eller enkla bytet i verket genom att resa hem till hvarandra, så kunna de likväl vända sig till någon annan C, då transaktionernas *mängd* hos den

förre C aftager, hans yrke tynar, och de afdrag, han bemäktigar sig, till totalsumman blifva mindre, fast han grep ett eller annat afdrag, som, ensamt för sig taget, var mycket stort. Dessa skiftningar i afdragens storlek måste vi längre fram göra till mål för en särskild betraktelse, emedan de höra till det föresatta ämnets grundfråga; men nu anmärka vi endast, att afdragets vidd — *handelsvinstens storlek* — är också blott en idé, såsom beroende af föreställningar både hos A, B och C. Äfven i frågan om vinsten böra vi skilja emellan den enkla, hvad vi förut kallade *fördel* (med hvilket uttryck vi vilja bemärka *det* allenast, som C afdrager, men som åtgår för hans näring under det han sysslar med mellangångsyrket) och den egentliga *vinst*, som möjligen kan af honom uppläggas. Man kan med rätta anmärka, att detta, både som fördel och som vinst, i begge fallen är af lika natur; men det är oss emellertid angeläget, att skilja begreppet om *upplag* ifrån det, som åtgår för köpmannens egen näring, emedan det förra, men icke det sednare, bildar en ny sak i verlden, *rikedom vunnen genom penning*. Vi säga rikedom «vunnen genom penning,» emedan upplag, som vinnes genom annat, t. ex. arbete — arbetslön — tillhör en annan series af undersökningar, dem vi icke böra inblanda med

denna. Köpmannen, också, får visserligen något af sin handelsvinst *såsom lön* för arbetet han använder på yrket; men det är också just om denna vinst, jemförlig med daglönarens eller qvartaltagarens, vi *icke* tala, emedan den icke hör till det föresatta ämnet. Vi tala nemligen här om *den* vinst, han kan skaffa sig i och med ett så eget sätt vid sjelfva afdragens bestämmande, som han tar sig af parterna A och B, att totalsumman af dessa afdrag blir vida mer än blott hvad som kan belöpa sig på en arbetslön för honom, och på hans näring under tiden. För att komma till begreppet om «rikedom vunnen genom penning,» måste vi således ifrån hela vinsten undantaga arbetslönen och näringskostnaden: det upplag, som nu blir öfver, är den rikedom, som utgör vårt ämne. Den består icke mer i hvad vi först kallade *fördelen*, eller den enkla vinsten, utan — emedan ordet dubbel vinst icke här passar — den konstlade vinsten. Vi säga konstlad vinst; ty då vi se någonting primitivt, rätt och slätt, i den omständigheten, att, medan man håller på med ett företag, derunder lefva och alltså få hvad till uppehället fordras: äfvensom i den omständigheten, att för det personliga arbetet *) bekomma lön — hvil-

*) Med arbetet förstå vi icke här arbetets *produkt*, hvilket måste anmärkas, emedan man i svenskan äf-

ket i sig sjelf är detsamma som det enkla bytet, hvarom vi förut talat, då arbetet sjelf för tillfället blir ett slags *vara*, utbytt mot en annan, som bekommes till lön, d. v. s. till utbyte mot den förra —; så se vi deremot i *det* öfverblifvande upplag, som vi benämt «rikedom vunnen genom penning,» någonting medelst konst åvägabringadt: icke som om vi med ordet konst förstode något illa, derest den går ärligt, rättskaffens och billigt till väga, utan i mening att den öfverstiger det primitiva.

---

1. Vi hafva hittills i korthet omnämt: *a*) det enkla bytet, den primitiva rörelsen menniskor emellan till fyllande af önskningar i varuväg, hvilket vi äfven kunde kalla oegentlig handel. *b*) det dubbla bytet, då tredje man går emellan; egentlig handel, icke primitiv, utan en konst.

2. Också hafva vi omtalat: *a*) det enkla, primitiva bytesmedlet, bestående i hvilken vara som helst; hvilket vi äfven kunna kalla oegentlig penning, såsom icke ännu utgörande en representant för alla andra slags bytesmedel, utan endast föreställande sig sjelf. *b*) den med en idé om allmän antaglighet förenade varan, hvarigenom denna kan nyttjas som ett enda bytesmedel, tjenande i stället för alla andra möjliga; egentlig penning,

ven kallar det sednare arbete. Vi mena här personens göromål.

genom konst (genom en föreställning, en tyst eller öppet uttalad öfverenskommelse mellan A—C, och B—C) gjord till hvad den är. Att den till penning antagna varan, myntet, nödvändigt ej kan bestå i annat än metall, är en mycket inskränkt uppfattning af saken. Men det är begripligt, att man härtill helst väljer en vara, som genom någon viss grad af sällsynthet står högt i menniskornas tycke, på det att den *äfven som blott vara* betyder nog mycket, för att i *liten qvantitet* gälla betydligt: för transportbeqvämligheten endast föredrages den lilla qvantiteten. Platina, guld, silfver förena dessa fördelar, i synnerhet inom Europa. En art snäckor brukas hos ganska många nationer till mynt, kalladt *kauries*: på Congo var *macuta* länge ett i handel med portugisarne användt mynt, dock mera i sjelfva räkningen (idealmynt), än såsom in corpore framdraget vid transaktionen; ungefär såsom förhållandet med hamburger-riksdalern ännu är. Sterling är också ett räknesätt. — Vi erinra härvid, att man om penningen hyser ett i grunden falskt begrepp, om man tror dess värde som *vara* utgöra det egentligen bestämmande för dess kraft som penning. Hvad som bestämmer sjelfva denna kraft är *ideen*, förtroendet, föreställningen om antaglighet. Nu är det gifvet, att ju *närmare* man befinner sig de pri-

mitiva bytestiderna, ju *mera* ser man på *varan* i penningen, och fattas af *ideen* mindre. Men allt som man hunnit i tiden längre derifrån, allt mera har ideen i penningen uppenbarat sig, och varan deri har sjunkit ned till blott substrat. Man tänker ännu temligen allmänt i ekonomiläran, att varuvärdet måste vara det hos penningen *afgörande*: varuvärdet har likväl redan hunnit derhän, att icke utgöra mer än blott det *fixerande* för föreställningen. Vinner en gång föreställningen fixation inom sig sjelf, utan att ögon och tanke behöfva fästas vid det jordiska myntet, så försvinner dettas varuvärde helt och hållet, såsom alldeles obehöfligt. Penningen blir då *allenast en idé*, hvilket den är ämnad att bli och otvifvelaktigt också en gång blir, såvida icke det närvarande kulturtillståndet på jorden afbrytes. En öfvergång härtill utgör *pappersmyntet*, hvilket står nära att vara idé blott, men likväl ännu behöfver fästa sig vid en penning, som tillika eger varuvärde (t. ex. metallmynt), för att hafva sin nödiga fixation i begreppet: med andra ord, man behöfver ännu om pappersmyntet alltid hysa den vissheten, att det när som helst kan utbytas emot *mynt af varuvärde* (kan realiseras, som det heter), för att det skall kunna duga. Sjelfva realisationen behöfver aldrig gå för sig: det behöfves endast, att man är

viss på, det den alltid *kan* gå för sig. Vi bedja läsaren fästa mycken vigt härvid, och inse, det pappersmyntet icke ännu utgör penning såsom ren idé, men bildar den närmaste öfvergången dertill. Man finner, att emedan för pappersmyntets gångbarhet icke erfordras *sjelfva varuvalutan* (metallmynt, såsom fond liggande någonstädes förvarad i bank), utan att allenast *öfvertygelsen* om en sådan valutas befintlighet är det nödvändiga dertill, men denna öfvertygelse i sig sjelf också är detsamma som det *fulla förtroendet* till pappersmyntets utgifvare, att han när som helst kan emot papperet utbyta och lemna behöfliga goda varor (icke just metallmynt, ty detta *såsom sådant* är en vara den ingen behöfver); så följer slutligen, att *om* detta förtroende kan blifva fullkomligen fast, så behöfver då intet mynt af varuvärde längre till realisationsfond finnas, utan penningen är en ren idé. Detta hänger således på en *moralisk konsolidering* i samhället. Men hvilka omätliga resultat för menskIighet och kultur kunna följa af en penning, som är ren idé blott, se vi i det följande.

3. Fortgående i repetitionen anmärka vi, att vi hittills slutligen också i korthet hafva talat om *a*) den enkla vinsten eller *fördelen* för menniskornas näring, uppkommen genom det enkla utbytet af varor; någonting primitivt och okonstladt,

som endast kan kallas oegentlig rikedom, efter den åtgår för lefnaden och icke lägges upp. *b*) den genom dubbelbytet eller handeln uppkomna vinst, som återstår sedan afdrag skett för handelsmannens näring och arbetslön, och hvilken vinst som sådan bildar egentlig rikedom. Enär denna vinst beror på handelsmannens konst att afpassa de afdrag han gör på varorna, med hvilka han transigerar, *så*, att den högsta möjliga totalsumman (icke partialsumman af någon enskild transaktion, utan det totala af hela yrket) uppstår, så bemärkte vi äfven rikedomen icke vara något primitivt, utan ett konstladt i verlden — men icke derför i mening af ett fördömligt, utan såsom all konst ett godt, om den *rätt* bedrifves.

Vi stå nu vid öfvergången till sjelfva svaret på den uppgifna frågan. Vi skola inse orsaken, hvarföre menniskorna genom årtusenden sträfvat att bringa penningen allt mer *ifrån* vara *till* idé. Det har (i början af instinkt, sedan genom insigt) skett just för möjligheten att åstadkomma en allt större totalsumma i handelsvinst, med ett ord, för möjligheten att bilda rikedom.

Om tredje-mannen, C, vid någon transaktion mellan A och B gör afdraget för *sin* räkning på *deras* varor mycket stort, så bekommer han väl

den gången, d. v. s. för *den* enskilda affären, en betydlig vinst. Men A och B torde lemna honom för hans dyrhets skull, och han får icke vidare transigera. Eller om det icke blir alldeles slut med hans handel, så inskränkes den dock till ett *mindre antal transaktioner*.

Aritmetiskt att tala kan vinsten bli densamma *a*) om *antalet* af transaktioner, dem C utför, blir *stort*, men afdraget på A:s och B:s varor, som är C:s vinst på *hvarje* transaktion, tilltages *liten*; eller tvertom *b*) om transaktionernas antal är *litet*, men vinsten på hvarje af dem tilltages *stor*. Aritmetiskt är nemligen 15 × 2 lika mycket som 2 × 15: låt handelsmannens alla affärer till antalet vara 15, och han på hvarje vinner 2 R:dr, så blir afkastningen för hela yrket 30 R:dr — eller låt hans transaktioner ej bli fler än 2, men han på hvarje tar 15 R:dr i vinst, så ger hans yrke äfven 30 R:dr. Följden är således lika. Hvilketdera sättet bör han välja? — Dessa alternativer *) bilda tvenne skilda systemer för konsten att handla. Men

*) Ett tredje alternativ kan äfven tänkas, det, att både göra ett stort antal transaktioner och på hvarje taga stor vinst. Yrkets afkastning blefve otvifvelaktigt då störst. Men såsom det aldrig kan inträffa, med mindre, ej handelsmannen på ett ställe ser sig utan alla medtäflare, så är detta sällsynta alternativ ej att upptaga i frågan om handelns systemer i det hela.

hvilketdera är fördelaktigare till bildande af rikedom?

Vi svara: *det förra*. Ty emedan det nödvändigt ingår i parternas (A och B) intresse, att vidkännas så små afdrag på sina produkter som möjligt, eller med andra ord, att C:s vinst på hvarje affär blir så liten som möjligt, så leder dem samma intresse att, så ofta sig göra låter, få till transaktör en sådan C, som tager minst för sig. En handlande, som för sin rörelse omfattat det systemet, att på *hvarje* affär taga så liten vinst han kan, skall derföre genom sakens egen nödvändighet bekomma allt flere och flere affärer. När dessas *antal* oupphörligt *stiger*, och partialvinsten (vinsten på hvarje särskild affär) med detta antal multipliceras, så måste totalvinsten för honom bli större, än för en handlande af det motsatta systemet, hvilken för sin dyrhets skull blir allt mindre ofta anlitad, hvarigenom *antalet* af hans partiella transaktioner oupphörligt *aftager*, så att, ehuru partialvinsten på hvarje må vara stor, den dock ständigt får en allt mindre multiplikator, och totalvinsten för yrket alltså oupphörligen minskas. Det är följaktligen endast det förra alternativet som leder till rikedom.

Hvarje köpman af sann anda omfattar derföre det system för sin handel, att på hvarje spekula-

tion taga den relativt minsta vinsten. (Klart är att detta blott kan gälla som grundregel, ty många omständigheter modifiera den. Om köpmannen t. ex. skulle vara ensam om en vara, så att ingen konkurrens med flere C kan komma i fråga, behöfver han icke alls ingå i den series af tankar, som i systemet leder till angelägenheten att taga liten vinst). Men i sjelfva verket är denna grundregel, utom sin sanning, äfven så klar, att man förundrad kan fråga huru någon handlande i verlden ens omfattat det motsatta systemet?

Orsaken är följande. Ju mera penningen (mellan-bytesmedlet) är vara, och ju mindre den är idé, ju *ovigare* måste för mellangängaren, C, hvarje handelsföretag bli att utföra. Sakerna, som han skall mellanföra A och B, kunna ej gerna upphöra att vara *varor*; men tydligt är, att hans besvär med förseln skall blifva *dubbelt*, om äfven mellan-bytesmedlet är en *vara*, emot för om detta allenast än en tanke, en föreställning. Men ju *ovigare* och besvärligare *hvarje* företag är, ju *färre* sådana till antalet kan mellangängaren verkställa, dels derföre, att de nödvändigt i samma mån fordra mera tid, dels eck genom besväret mera nöta hans egna krafter och göra yrket påkostande. Det är således en grundsatts: att ju mera penningen är *vara*, ju *färre* handelsaffärer kunna verkställas;

och tvertom ju mera penningen är *idé*, ju *flere* affärer kunna göras.

Alltså historiskt: ju närmare man befinner sig det primitiva, den enkla bytestiden, ju *mindre* antal särskilda affärer kunde en handlande åvägabringa; hvarföre han då måste omfatta systemet af den *stora* vinsten på hvarje, för att få sitt yrke indemniseradt. Ju mer åter penningen förvandlas till idé, ju mer kan man omfatta systemet af den *lilla* vinsten på hvarje företag, emedan man genom denna penningens större vighet sättes i allt större möjlighet att *öka* handelsföretagens antal.

När vi derföre sagt, att den sanna handelsandan bestod i systemet af minsta möjliga partialvinst, förenad med största möjliga transaktionsantal; så finna vi detta system för sin utvidgning stå i närmaste sammanhang med penningens bringande allt mer och mer ifrån vara till idé.

Penningens öfverförande ifrån gods till tanke har af sjelfva samhällsstyrelserna småningom satts i verket, först genom en viss enkom varas upphöjande till *mynt*, och sedan genom dettas förvandling till *anvisningar* (pappersmynt), som styrelserna åtagit sig ansvar för. Detta är det allmännas sätt att idealisera penningen, hvarigenom det för samhället i det hela gjort ökandet af han-

delsföretag inom dess krets så stort, som det stått i dess makt att göra.

Men hvarje enskild handlande kan i sjelfva sin rörelse genom mångfaldiga methoder bringa penningen ifrån vara till idé, och derigenom för sig öka antalet af de affärer han gör. Uppfinningen och utförandet af dessa methoder fordra likväl mycket snille. Hit hör t. ex. uppfinningen af vexlar, af skuldebref, af bokhålleri; och i allmänhet är hvarje kommerciell skriftvexling, förd emellan skilda stapelorter, ingenting annat än methoder för mellan-bytesmedlets bringande så mycket som möjligt ifrån vara till tanke, och till denna tankes *antecknande* blott; hvarigenom tiden som åtgår för hvarje särskild spekulation blir mindre, flere sådana kunna ske på en gång, och deras antal för hela yrket alltså nästan utan gräns mångfaldigas.

I samma mån, derföre, en handlande brister på snille för uppfinnandet och utförandet af methoder till mellan-bytesmedlets idealisering, i samma mån måste han se *antalet* af sina affärer bli mindre; hvarföre han också i samma mån nödgas omfatta det första systemet eller alternativet af den *stora* vinsten på *hvarje* affär, för att derigenom söka sin ersättning. Denna ersättning vinnes dock endast partialt, och hans rörelse går antin-

gen utföre (om han tagit alltför stor vinst), eller håller sig (i bästa fall) uppe på en låg punkt.

Möjligheten för uppfinning och utförande af methoder till penningens idealisering beror likväl icke alltid blott på den handlandes snille, utan äfven på ställets natur, der han vistas.

Ofördelaktigt geografiskt läge, förenadt med inskränkthet hos handelsmannen sjelf, verka då gemensamt att han omfattar det sednare alternativet, dyrheten i priser: blir fattig, eller i bästa fall endast håller sig jemt.

Väl valdt läge för handeln, jemte snille för idealisering af penningen, verka deremot gemensamt att köpmannen omfattar det förra alternativet, lindrighet i priser: och han blir ofelbart rik, så vida ej andra härpå icke beroende omständigheter motarbeta.

Bildandet af handelsvinst till rikedom hvilar på *omsättningens* mångfald. Det är med andra ord hvad vi sagt redan förut. Klart är, att om Z icke får sälja sitt varulager mer än *en gång på året*, och derpå tar 6 procent i vinst; men Y får sälja sitt *en gång i månaden*, och derpå endast tar 1 procent; så blir likväl Y:s totalvinst på året 12, således dubbel mot Z:s. Kan Y omsätta sitt lager en gång hvar dag, så kan han låta bli att taga mer än $\frac{1}{10}$ procent, och vinner ändå derigenom $36\frac{1}{2}$ pro-

cent för året, alltså mer än 6 gånger så mycket som Z. Handelskonstens grundsatts, till bildande af rikedom, är således jemte den lilla vinsten: att omsätta varorna så ofta som möjligt.

Vi begripa, att omsättningarne mest försvåras och deras antal mest förminskas, om både penningen och handelsartikeln består i vara. Antalet ökas — vinsten förstoras — i samma mån som penningen göres till en tanke. *Skulle både penningen och handelsartikeln kunna förvandlas till tankar, så blefve omsättningarnes antal det största möjliga*, följaktligen vinsten den största. Detta vore det verksammaste af allt till bildande af rikedom. Det är då handelsartikeln sjelf är penning (bankier-rörelse), och denna penning är tanke.

I staten är, såsom vi sett, penningen icke förvandlad till ren idé, utan i och med *pappersmyntet*, grundadt på en metallisk i bank förvarad fond, endast bragt till närheten deraf. Men den enskilde kan göra penningen, hvarmed han rörer sig, till en ren tanke, derigenom att han i stället för den metalliska valuta, hvarpå sedlar annars utgifvas, skapar för sig en opinion om full pålitlighet, då det allmänna förtoendet till hans redlighet åstadkommer, att *när som helst* och *så ofta som helst* han endast genom tillsägelse eller bref (äfven utan vexel eller revers) bestyr om inhand-

ling eller utsäljning, hvar och en litar härpå, går in på hvad han framställer, och affären sker. Han kan då genom kombinerade köp och försäljningar till milliontal, utan någon metallisk valuta, mångdubbla *antalet* af omsättningar ända till oräknelighet, och derigenom i samma mån åt sig bilda rikedom. Det är i egenskapen af en sådan idé penningen visar sig vara en demon af i det närmaste gränslös kraft.

Vi sade, att handelsmannen för detta ändamål skall hos allmänheten skapa för sig en *opinion* om full pålitlighet. Man skulle väl önskat att vi sagt, det han för detta ändamål skall ega sjelfva *karakteren* af denna fulla pålitlighet. Han måste så, om hans affärer länge skola kunna fortfara att gå väl; emedan en opinion icke i längden kan bibehålla sig utan sakens befintlighet. Men vi nyttjade dock blott uttrycket *opinion*, derföre, att det är på *den* det hänger. Den redligaste handlande, i fall han tänkes utan opinion om redlighet, kan inga kombinationer utföra utan medelst en penning, som till någon del är vara (metallisk eller pappersmynt). En handlande åter utan redlighet, i fall han tänkes med opinion för redlighet, kan, så länge opinionen om honom räcker, utföra hvilka handelskombinationer han vill utan annan penning, än en, som blott är idé. Vi talade derföre endast

om opinionen. Just också derföre är penningen, såsom endast idé, demonisk. Man måste märka, att vi i hela denna afhandling icke yttrat oss om godt eller ondt, utan om en saks sanna, inre, ehuru hemlighetsfulla beskaffenhet, hvilken kan användas för både godt och ondt. Kanske skall man till sluts anmärka, att här icke mer är fråga om penning alls, enär en kommerciell skriftvexling kombinerar och utför hela affären? Man måste likväl begripa, att ehuru de personer, hvartill handelsbrefven gå, följa dem derföre att de lita på brefskrifvaren, och att således *förtroendet* för handelsmannen är basen (valutan) för alla omsättningarne, så medföljer dock nödvändigt, fast osynligt, i hvarenda transaktion ideen om ett mellan-bytesmedel, som väl icke erlägges, men alltid tänkes, beräknas och i handelsböckerna antecknas. Och detta nödvändigtvis alltid medföljande, osynliga, var penningen såsom blott idé, såsom demon.

Historien visar huru enskilde, med en om dem utbredd föreställning om pålitlighet, kunnat genom snillrika köp- och salu-kombinationer alstra otaliga omsättningar och derigenom skapa sig ofantlig egendom. Första utgångspunkten måste gerna vara en mynt-bas (metallisk, eller i af staten ansvaradt papper). Men derefter kunna handelsplanerna, sammanbundna som i ett nät, utvidga sig

alltsom förtroendet står, och rikedomen växer. Bankrutt kan ske, om opinionen faller; hvilket kan inträffa på grund af verkligt eller blott förmodadt tillstånd att icke förmå realisera den ideala penningen. Detta tillstånd, åter, kan uppkomma af verklig oredlighet (om den handlande sjelf gjort falska kombinationer), eller af olycka (om andra mot honom gått falskt till väga). Bankrutt är icke möjlig, utan för så vidt penningen blifvit gjord till idé. *Bankrutt*, likasom all *större rikedom*, visar sig vara ingenting primitivt för menniskan; men har sin grund i konsten att mångfaldiga omsättningarne. Misslyckas konsten, så blir deraf bankrutt; lyckas den, så uppkommer allt större rikedom. Med redlighet å köpmannens egen sida (såsom bas för en opinion att påräkna i längd), och med skarpt omdöme hos honom att se de menniskor i rätt dager, till hvilka han vänder sig med sina planer, skall konsten i de allra flesta fall lyckas och massor af rikedomar kunna samlas. Huruledes med dessa massor, såsom medel, stora verk kunna utföras till hela nationers väl, angår icke denna afhandling, men blir lätt att fatta.

Märkvärdigt är, att så länge penningen består blott i vara, eller i samma mån han är det, kan rikedom såsom handelsvinst *) icke samlas

*) Vi tala nemligen icke om varumängd, varurikedom,

utan jemte omgifvande fattigdom; ty ett varors *hopande*, som sker genom afdrag från andres varor, kan icke ega rum utan *minskning* hos de personer, från hvilka de tagas. Men i samma mån penningen är en tanke, utan att bestå i vara, kan rikedom såsom handelsvinst bildas, utan att brist och fattigdom deraf uppstå hos dem, med hvilke handeln sker. På en rätt insigt om denna skillnad hvilar en af verldsekonomiens underbaraste krafter. Det är klart, att så fort och *hvarje gång* den blott ideellt rike handelsmannen (d. v. s. en, som har sin vinst endast antecknad) vill realisera sin egendom, vill taga vara på sitt *tänkta* gods, så sker för tillfället en sammandragning af varor, en absorption af realier, som verkar omkring sig till minskning — till relativ fattigdom — hos de personer han sålunda hemsöker. Så länge deremot penningen hålles blott ideell, blott antecknad, lida inga menniskor minskning i sina saker, oaktadt en, som går att hopa millioner, bor midt ibland dem. Nu är det tvenne omständigheter, som starkt motverka den uppsupning af realier, hvarom vi talat, och hvarigenom rikedomen skulle skapa brist och fattigdom omkring sig. Den ena är det egna intresset hos penningens egare,

---

uppkommen såsom *produktion*. Vi tala endast om vinst som afdrag från andres egendom, skeende genom handel.

att hålla densamma ideell så länge han vill fortfara att handla, emedan han endast *så* rörer sig lätt och kan mångfaldiga sina transaktioner. Den andra är upplysningen om, att, ifall han vill sluta upp med handelsrörelsen, gifves det en ny bana, en helt annan kedja af företag, dit han kan vända sin penning, än i det direkta realiserandet (realiers absorption och dermed följande fattigdom hos omgifvande). Denna andra bana för penningen är att låta den utgå såsom *arbetslöner*. Den rike (samhället eller en enskild) gör då stora materiella anläggningar, byggnader, industriella verk, vägar; eller andliga företag, såsom instituter, bolag af spirituella slag, religiösa föreningar, hvarvid aflöningar erfordras. Två orsaker bidraga, att penningen, lagd i arbetsbanan, icke bildar fattigdom omkring sig, ehuru egaren för sin räkning realiserar sin penning. Den första är att vanligen de personer, som mottaga lönen, bibehålla en stor del af sin undfångna penning ideell, såsom upplag för framdeles användning, och ganska ofta för en helt annan ort; hvaraf följer, att blott en del af arbetslönen verkar en direkt uppsupning af realier på stället, der arbetet sker eller omkring realisatören. Den andra orsaken består deri, att då för sådana stora arbetsföretag och planer, vare sig till andliga eller jordiska ändamål, inköp af

realier (t. ex. byggnadsmaterialier) verkligen måste ske, så blifva dessa realier dock ej sällan att hemta från spridda och aflägsna ställen, så att derigenom ingen absorption, verkande fattigdom och brist, i sjelfva realisatörens omgifning uppkommer: tvertom medför det en handel, hvarpå andre i sin ordning vinna, så att de antingen åstadkomma tillförsel af dessa saker till sjelfva arbetsstället, då just härigenom all brist förekommes *här*, eller ock, om tillförsel icke sker, sakerna måste hemtas hemma på de spridda lokaler der de finnas, och inköpet af dem då alstrar förkofran hos aflåtaren *der*. Slutsatts: när den ideella penningen realiseras indirekte genom arbetsföretag, sprides den så långt från realisatören och åt så oberäkneligt många olika och vidt skilda håll, att den slutliga uppsupningen af realier i vanliga förhållanden ingenstädes verkar brist på sådana. — Vi hafva sett, att så länge den genom handelsvinst rik vordne transaktören vill fortfara att handla, ligger det i hans intresse att bibehålla sin penning ideell; upphör han åter med rörelsen och vill realisera sig, så gör han det oftast i arbetsföretag, om han är en man af känsla för allmänt väl och road af stora skapelser. Det gifves ock för honom en annan bana, ej fullt så vacker, men dock äfven välgörande, om den med billighet sättes i verket, den,

att lemna ut sin penning till *lån*, deremot förbehållande sig en årlig ersättning, renta. Penningen bibehålles också nu för det mesta ideell, såvida lånen utgifvas åt personer, som nyttja det lånade till handel för deras räkning, hvarvid ånyo fördelen bringar dem, att så mycket sig göra låter hålla penningen äfven i deras hand ideell. Med den renta, långifvaren sjelf intager, verkställer han väl någon uppsupning af realier för sitt vivre, men är rentan stor, så händer vanligtvis, att egaren deraf bildar upplag till nytt kapital, hvilket han bibehåller ideellt för att dermed lättare röra sig, antingen i vidare utlåningsväg eller i andra företag.

Vid betraktandet af de nationalverk, som blifvit utförda i olika tidehvarf, skall man häpna öfver fördelen att hafva fått penningen allt mer till idé. Historien är full af klagan öfver det tyranni, hvarigenom det för Faraonerne endast blef möjligt att bygga de egyptiska pyramiderna, obeliskerna, labyrinten och de dammar, som till allmänt väl reglerade Nilens flöde. Ty allt måste der drifvas genom naturapræstationer, allt skulle betalas realiter, och — i brist på varor — betalades sjelfva arbetet, efter hvad historien föranleder oss att tro, *icke alls*: med andra ord, gerningsmännen måste utföra ett tvångsarbete, slafvade in-

till

till döden, och förgingos. Huru kunna deremot de mest kolossala företag ske i tider, då penningen blifvit så vidt möjligt en idé? På en gång hastigt och så, att, om hela företaget väl genomföres, ingen varelse derpå lider, men alla vinna. Denna sanning är i sjelfva verket sannare, än mången ännu fullkomligt inser, emedan penningen, äfven på Europas nuvarande höjd af bildning, dock icke är fullt bringad till en tanke, mer än af ett ringare antal snillrike ekonomer, som genomskåda och använda den till gagn omgifvande inskränktare hufvuden till förvåning, och stundom alldeles emot deras vilja.

Likväl är det just vid denna punkt vi måste göra halt, emedan ett urskiljande emellan falskt och sant här är af större angelägenhet än nånsin. Knappt lemnar någonting ett så fritt spelrum åt en tygellös, half och skef fantasi, som penningen, gjord till idé, och som sådan i charlataners och förslagsmakares händer begagnad till bländverk och förderf. Detta har mången gång anställt så stora ekonomiska härjningar bland enskilde och till och med i hela samhällen, att man skulle känna sig färdig förkasta hela saken, aldrig tillerkännande penningen någon aktning mer än blott för så vidt den noga håller sig inom omfånget

af vara; om detta förkastande öfverhufvud vore möjligt och om icke en oafvislig nödvändighet i sjelfva bildningens utveckling förde oss i armarne på en mynt-idealism, hvars faror kunna vara ytterst stora, men hvars fördelar å andra sidan visa sig så utomordentliga, att vi icke för möjligheten af de förra vilja släppa de sednare, äfven om hela saken vore af natur att ens kunna afvisas.

Hvad som återstår att göra, består således blott uti att skarpt urskilja hvilken egenhet det må vara, på hvilken faran hänger; så att med klokt och säkert undvikande af den, fördelarne ensamt stå att skörda. Ingen bör förundra sig om faror genom penning-idealismen hittills ofta uppstått, och om flere olycksfall visst ännu blifva att erfara. Ett förhållande, som hör till de mest hemlighetsfulla i verlden, kan väl icke så hastigt utredas. Och att stora misstag emellertid skett, uppsåtliga bedrägerier äfven genom sakens eget mörker varit lätt verkställda, samt att det hela således ofta kommit i vanrykte, bör icke falla oss besynnerligt före. Gå vi icke längre tillbaka än $1\frac{1}{8}$ sekel, så möter oss taflan af tvenne samtidiga ideella penningeföretag, begge gigantiska och med olycklig utgång; men sammanstörtande mindre genom beräkningens och sakens egen osäkra grund, än genom det falska i utförandet. Det ena, i Frank-

rike, var den af *John Law* år 1716 i Paris grundlagda och af Ludvig XV:s förmyndare, regenten, hertigen af Orleans emot parlamentets råd omfattade plan, bestående i förening af en Diskontbank med ett Handelskompagni (det sedan så beryktade *Mississippikompagniet*, hvilket genom uppbrukande af Louisiana i förening med handeln på Senegal, skulle skaffa varufond — isynnerhet guld — för den massa af statspapper, som diskontbanken utgaf); det andra, i Sverige, var den af *Görtz* uppfunna finansoperation för räddandet af statens kredit och afbördandet af dess genom Carl XII:s krig iråkade skuld. Utgången är känd: Law (Lass) måste, ifrån att vara generalkontrollör för hela Frankrikes finanser, efter knappt ett halft års förvaltning rymma ifrån Paris och dog landsflyktig i Venedig: Görtz, ifrån att vara allrådande minister, dömdes plötsligt till den förskräckligaste död; men haltlösheten af deras systemers *grund* har dock icke derföre blifvit ådagalagd. Det vissa är, att systemerna medfört ekonomiska olyckor för de länder, der de försöktes, och att således åtminstone i utförssättet något betydligen orätt och skeft måste hafva funnits. Realisationen 1766 *)

*) Om åtgärderna år 1766 "till rikets förseende med speciemynt," se Författningar rörande Bankoverket, i sammandrag, af F. B. von Schwerin, Sthm 1828; sid. 178—183.

är väl fallen i de nu lefvandes glömska, men många familjer störtades genom den i olycka. Vi öfvergå derifrån närmare till vår tid och till en ekonomisk tilldragelse, som skett under våra ögon.

Ibland oss har grefve von Platen utgjort ett exempel på detta slags menniskor, som nästan tvinga sina samtida att lyckas i jetteverk. Af hans sätt att gå till väga, både under riksdagar och dem emellan, skulle man nästan finna sig frestad, att om honom säga: det han *narrat* oss att lyckas. De stridiga tankarne om beskaffenheten, såväl af Götha kanals gagn, som af den ekonomiska skada, den de på kanalbyggnaden gjorda omkostnaderna medfört riket, ämna vi icke framställa, eller deraf bilda en episod i vår afhandling; i synnerhet som striderna härom ligga för en allmän dag. Minst vilja vi försvara en mängd "manövrer" med rikets ständer af tvetydig karakter. Men hvad som tillhör ämnet här, emedan det i sin mån kastar ljus i ett af penningfrågans fördolda schakter, är en anmärkning, den vi endast må framställa under formen af följande fråga: kan *någon* person i Sverige träda fram och visa, att någon skada af de millioner, som kanalen kostat, drabbat honom? Man påstår väl, att någon X måste hafva lidit; men för att ådagalägga detta, kommer man icke längre i bevisnin-

gen, än till den slutsattsen, att, såvida det är ett obestridligt faktum, det kanalen kostat sina nio millioner, och *dessa nödvändigt någonstädes till sluts måste tagas eller hafva tagits*, så följer lika nödvändigt, det utgiften måste drabba eller hafva drabbat någon X. Slutsattsen är skenbarligen riktig, men likväl till hälften falsk. Man inser icke, att när penningen behandlas såsom idé och *affären rättvist och klokt genomföres*, så kommer den gjorda utgiften slutligen att tagas *ingenstädes*. (Åtminstone ingenstädes märkbart: det är då ungefär såsom i allmänhet fixstjernornas parallax, hvilken, absolut taladt, måste vara *någon*, men omöjligen af det skarpaste instrument kan uppdagas och beräknas). Omkostnaden har tagits af — *ingen*; den har uppgått i gas; hvilket hvar och en kan se af följden, ehuru få begripa eller ens vilja anmärka förhållandet. Man säger: det har endast tillgått genom en statsbankrutt, som är ett bedrägeri, ett kolossalt bedrägeri. Man säger: Götha kanal betalades mest genom bankens sedlar, af hvilka för denna orsak en så stor emission måste göras, att slutligen en realisation blef följden, hvarvid pappersmyntet förklarades långt under sitt primitiva af staten försäkrade värde. Emedan staten således nekade att gifva full metallisk valuta efter hvarje sedels namn, så

skildes det nominella värdet ifrån det reella. Detta är otvifvelaktigt en bankrutt. Men om skillnaden emellan ett pappersmynts reella och nominella värde under en längre period af år uppkommer, och sker *så småningom, att alla varors värden hinna lämpa sig efter och noga följa den Curva, som pappersmyntet i sitt fallande beskrifver*, så skall man erfara det besynnerliga, att ingen lider faktiskt på detta slags bankrutt, oaktadt man oupphörligen tycker sig kunna demonstrera, att alla måste lida. Ser man efter, så skall man finna, att det just var det *plötsliga*, förenadt med det okloka, obilliga och oredliga i utförandet (stats-intriger till fällande af vissa personer), som förorsakade olyckorna och sammanstörtandet af Law's och Görtz' planer. Hvad således det bedrägliga vidkommer, så, ifall härigenom ingen på sitt mynt i handel och i vandel förlorar *), så är

*) Man kan med skäl anföra tvenne klasser, som härå lida: 1:o *löntagare* med längesedan till viss summa i pappersmynt fixerad lön; 2:o *kapitalister*, som innehafva för längesedan bildade kapitaler i pappersmynt, hvilka under tiden stått utlånade, och, om de återbetalas, komma hem med minskadt reellt värde, ehuru det nominella är sig likt. Men härpå svaras: 1:o att Pappersmyntlöntagare böra då få sina löner småningom nominellt förhöjde, så att det reella lönevärdet bibehålles; så har det också faktiskt skett med dem, och om en dylik opera-

det också svårt att säga, hvilken derpå bedrages. Vi måste yttra den grundsattsen i penningväg,

---

tion uraktlåtits, så var det ett fel af statsmakterna, hvilka nödvändigt böra åse detta under manövern med bankrutten; 2:o hvad Kapitalisterne vidkommer, så äro de då slutligen *de ende*, hvilka ett lidande i denna väg drabbar, men hvilket sannerligen kan betraktas såsom ett rent återgäldande af den, väl *legala*, men till sin rätt i grunden högst problematiska, åtminstone inhumana vinst, som de länge dragit, bestående uti att utan allt arbete, nästan utan all åtgärd njuta afkastning. I hvarje annan på kapital funderad rörelse, som afkastar vinst, bekommes dock denna ej med mindre egaren rörer sig mödar sig, och gör något för skapandet deraf. Men kapitalisten, som är utlånare, tager sin renta under fullkomlig overksamhet. Vi bestrida icke *legaliteten* häraf, han njuter en honom gifven rätt. Men när statsmakterna genomföra perioden af en bankrutt, så handla de äfven "legalt", emedan de äro statsmakter. Kapitalisten kan dervid utropa: mig åbringas ett lidande, som, ehuru legalt, dock är högst inhumant! Men han behöfver endast påminna sig, att han hela tiden förut sjelf varit inhuman, ehuru ständigt lika legal. Så möter det ena legala det andra. — Hvad enskildt Götha kanal beträffar, så brukar man äfven tala om den förlust, som åtskillige *aktie-egare* skulle hafva gjort. Men man måste väl förstå, att om en aktie-egare icke har lust eller förmåga att vänta tills ett företag, hvarpå han ingått, hinner blifva så färdigt, att det bär sina rikare frukter (honom till renta, likasom hela allmänheten till gagn), utan han under tiden försäljer sin aktie med förlust; så är det någonting, som icke kan läggas sjelfva företaget till last. Sådant är tvertom hvad som kan

att en bankrutt är ärlig och god, om ingen derpå lider, samt att den endast i motsatt fall förtjenar att anses oärlig och skadlig.

Vi ledas härvid åter till samma anmärkning, som vi förut en gång gjort: att för gångbarheten och den dermed följande nyttan af en penning, som är idé, fordras icke nödvändigt en till fond liggande metallisk valuta, utan ett fullt förtroende till transaktören, penningutgifvaren, hvilket åter, för att bestå och fortfara, måste grunda sig på dennes verkliga redlighet. Vi röra härvid samhällets sjelfva rot, ren och sann sedlighet; och för att allmänt vinna en sådan, hänvisa vi på samhällets enda fullkomligen starka häfstång, *uppfostran*. Tänka vi oss denna förträfflig och derjemte så allmänt utbredd, att den kan kallas en uppfostran för hela folket till ren och sann sedlighet, sådan den tillkommer menniskan öfverallt att ega; så bygges derigenom ett samhällstillstånd, som — för att nu icke tala om andra ämnen — åt penningbehandlingen gifver den vidsträcktaste möjlighet att skötas såsom idé, utan

---

hända i hvarje ekonomisk spekulation, äfven den, om hvars fördelaktighet ingen menniska tviflar; ehuru alltid någon kan finnas, som, med mindre medel utrustad, dock velat vara med derom, och gått in deruti, men under vägen kroknar.

fara. De till storhet, antal och beskaffenhet mest oberäkneliga handelskombinationer åt alla håll, på alla punkter och af alla enskilde, som dermed ville befatta sig, skulle då kunna göras, nationalrikedomar utan gräns skapas, och företag utföras, för hvilka vi ännu sakna begrepp. Vi tillägga endast, såsom i ett sammanhang med hvad vi sist der ofvan funno, att detta tillstånd icke utesluter all bankrutt — nemligen den ärliga och goda — men deremot fullkomligen förvisar den oärliga och skadliga.

Just nu befinna vi oss vid ett ställe, der vi måste omtala ett verldshistoriskt förhållande, kanske något farligt att nämna, emedan tanken ännu ligger betydligt framom tiden, men förtjent af att betraktas ändock. Det angår icke penningfrågan ensamt; på den horizont, dit denna likväl här förts, har den kommit i sammanhang med menniskans och lifvets största ämnen. Vi skola tala om *bankruttens* grundbegrepp, och vi vilja göra det, emedan vi finna en hög angelägenhet ligga uti att här få det oärliga och skadliga skildt ifrån det ädla, sanna och gagneliga.

Menskliga civilisationen har fortgått i en oafbruten kedja, hvars länkar ej sällan bestått i bankrutter. Kanske låter detta begripligare och mindre stötande, om vi säga: civilisationens pro-

blem har ofta gått ut på att *betala realier med ideer*. Bildningens method, så långt tillbaka någon historia talar, har vid högst betydande tillfällen varit den, att lofva hvad den icke håller, men att i stället hålla något annat och vida större, som vid lofvandet icke kunde hafva begripits, och derföre icke då omtalats. Gud har så — om ordet tillåtes, och om det förstås i sin milda, leende mening — narrat det jordiska hos oss att blifva himmelskt. Vi förstå aldrig detta slags skämt förrän efteråt.

Enligt menniskornas fallenhet, sedan fallet, att i allting se så mycket ondt som möjligt, skall man naturligtvis gerna för denna sak vilja begagna det värsta uttryck, man kan finna: ordet *bedraga*. Man skall då säga: det jordiska lifvet är ett bedrägeri. Det är så också, så till vida, att vi ofta bedragas i våra jordiska uträkningar, bekommande i stället något himmelskt, som vi icke förmådde ana; men sedan få vi lika ofta äfven ett jordiskt derjemte, så att detta underbara bedrägeri, detta löftesbrott, slutar med att hålla tiodubbelt emot hvad det först lofvade.

Vi anse sådant förtjena namn af ärliga och goda bankrutter.

För att fatta ämnet, måste vi betrakta olik-

heten emellan det hedniska och christna sättet, att förstå *skuld*.

Hedniskt heter det: "tand för tand" — "lif för lif." Det är jus talionis: vedergällningsrätt: nemesis: hämnd. Enligt denna series af föreställningar måste allt reellt betalas med ett lika reellt. Skuld måste ersättas, och det med *hvad* man var skyldig. Blir detta en omöjlighet att gifva, så standar man antingen i en evig skuld (fördömelsens idé), eller måste man gifva något annat tillfredsställande offer (satisfaktion). Plikt, böter, straff såsom plåga "för det och det skull", höra till densna krets. "Du skall icke hafva gjort detta för intet!" såsom det heter. Begreppen om *belöning* likaväl som om *straff*, ligga inom denna krets. Allting hvilar här på grundkänslan: "för omaket", hvilket är det hedniska lifvets rot. "Detta skall du hafva för detta, min vän!" (det blir då en belöning); — eller: "Detta skall du hafva för detta, din rackare!" (det blir då ett straff). Hela denna series är den *horizontala* bildningslinien: sakerna stå i jemnbredd: ingen elevation öfver linien kommer i fråga: ingen förlåtelse eller försoning, annars än emot kontant och emot fordringsegarens förnöjande. Med andra ord: försoning, och så vänskap igen, kunna väl också här ega rum; men ej för intet, utan först efter upp-

gjord liqvid. Bankrutt kan här icke komma i fråga. Ty antingen gäldar den skyldige sin skuld; eller, om han icke betalar, straffas eller fängslas han: då detta — till en (*tid* jordisk plåga, häkte o. s. v.), eller *evigt* (helvetet) — utgör ett annat slags liqvid, och som, antingen man anser det för en verklig liqvid eller icke, dock åtminstone aldrig består uti att slippa ifrån skulden för ingenting, hvilket utgör bankrutt. Sjelfva bankruttens idé är att betala skuld med intet; men det hedniska sättet att behandla bankruttören består uti att straffa eller fängsla honom.

Genom det christna går, deremot, en grundsensation, som vi ej bättre kunna uttrycka, än genom Nya testamentets ord χάρις (knappt öfversättligt, men i sig innefattande tre betydelser: *för intet* — *nåd* — och *behag*). Detta ords grundbemärkelse, *för intet*, utmärker likväl icke ett absolut ingenting, utan intet jordiskt, intet reale, intet sådant, som det slags menniska, hvartill Christus talar om χάρις, anser för något. Hela den christna kedjan af föreställningar är en *vertikal* bildningslinie: sakerna stå ofvanom hvarann: himmelsk elevation öfver den jordiska linien är hvad som hufvudsakligen kommer i fråga: försoning och förlåtelse för intet å den skyldiges sida: befrielse från skuld utan att den oförmögne gäldenären betalar.

Såsom likväl det vilkor är fästadt vid förlåtelsen, att den skyldige nödvändigt, såvida befrielse, från skulden skall ske, måste upplifvas till en af Christus förädlad ande, "lefva i Christo", "hafva tron"; så innefattar denna skuldbefrielse "för intet" likväl ej "för ett absolut intet," utan innebär, att realierna betalas med ideer. Christendomens himmelska grundsatts, i afseende på brott och skuld, är således, att menniskan får göra bankrutt; men en ädel och god bankrutt. Om man nemligen med bankrutt — utan att ännu säga god eller ond — blott förstår "att betala skuld med intet;" så finna vi, att om detta "intet" icke inskränkes till *intet reellt*, utan blir ingenting alls, absolut intet; så är bankrutten *ond* (oärlig och skadlig), och ett sådant slags bankrutt gifver icke christendomen menniskan att göra. Detta vill theologiskt uttryckt säga: "att den *otrogna* icke har försoning och förlåtelse att hoppas: han får icke tillräkna sig Christi förtjenst: Christus har icke tillfyllestgjort för honom: hans skuld är icke afplanad." Hans reala skuld är nemligen icke betalad med ideer. I detta fall är således bankruttören (menniskan) förkastlig både efter christen och hednisk föreställning. Men omfattar han Christus med lefvande tro, då får han förlåtelse för intet, χάρις: straff kommer honom icke vid:

Gud sjelf har åtagit sig hans skuld, och utför i afseende på den en realisation i universum, som utgör christendomens stora mysterium; en gåta som, om vi icke kunna begripa den, likväl bestämdt låter oss erfara den heligt ljufva följd, att skulden drabbar hvarken den skyldige eller någon annan menniska. Den har blifvit ersatt ideellt; och detta utgör den goda, ädla bankrutten. Det hedniska och christna stämma således öfverens deruti, att den oädle (falske, onde) bankruttören förkastas af begge: men skiljer sig deruti, att då christendomen upptager den trogne, ehuru alltid gäldenär, i sitt sköte till nåd, försoning och skuldfrihet; så fördömer det hedniska *all* bankruttör, emedan intet slags "för intet" der gäller. För den christne, som genom kärlek och tro lefver i Gud, är belöning en omening, emedan han känner sig ovärdig; allt godt har endast sitt upphof i Gud sjelf, och menniskan eger ej något, som kan belönas: likaså vidkommer intet straff den af Christus frälste. För den frälste christne finnes ingenting annat än salighet, och det är nog. Hela denna kedja af föreställningar, som i sin ena riktning har belöning och i den andra straff; hela grundkänslan af "för skull," "för omaket", "detta för detta:" all vedergällning, hämnd, jus talionis, reale för reale:

med ett ord, hela *horizontalismen* kommer i ombytt verldställning genom förändringen till *χάρις*, nåd, lifvets *vertikalism*. Det blir då "förintet" i stället att förut vara "för skull;" men, ännu en gång sagdt, med detta *intet* menas då allenast *ingenting reellt*: ty ideell ersättning fordras alltid.

Vi hafva nyttjat orden *hedniskt* och *christet*, för att med dem utmärka tvenne alldeles skilda slags lif i menskligheten; men vi bedja om att icke så missförstås, som skulle vi påstå, att ingen hedning — ingen menniska, historiskt befintlig inom kretsen af ochristnade folk — skulle hafva hyst eller kunna hysa ren försonlighet, kunna förlåta sin ovän, skänka honom efter och ofta gifva för intet. Exempel på sådant träffas säkert. Lika säkert är det också, att icke hvarje menniska i de christnade folken är en rätt christen, förlåtande och gifvande för intet, eller sjelf till sin beskaffenhet sådan, att "honom varder tillgifvet för intet." De begge namnen användes således icke historiskt, utan för den betydelse de hafva med afseende på lifvet. Vi se, att ganska mycket hedniskt qvarstår i inrättningar och föreställningssätt inom de christna samhällena; likaså förstå vi, att hos de hedniska folken i alla tider Guds hemliga, heliga försyn och styrelse af dessa folks väl (oeconomia salutis gentium) alltid måste hafva varit sådan,

som den i sin egen gudomliga ande är, alltså öfverensstämmande med hvad efter Jesu ankomst på jorden blifvit kalladt christet; hvarföre äfven inom dessa folk bildningen ganska ofta utförts vertikalt och skett medelst hvad vi benämnt ädla bankrutter — realiers ersättande medelst ideer — oaktadt menniskorna sjelfve der, till följe af horizontalt sinnelag och bland dem rådande dogmer om vedergällning, belöning eller hämnd, icke i allmänhet fattade eller gillade sådana bland dem inträffande bankrutter, som Gud till deras väl föranstaltade; äfvensom de visst ofta straffade enskilda personer, dem Gud dock upptog i sitt himmelska, förlåtande sköte.

Likaledes bedja vi, att man icke så fullkomligt måtte missförstå oss, som om vår mening vore den, att ingen i det christna samhället borde eller behöfde betala sina skulder. Frågan är blott om *den* skyldige, som icke *kan* betala, och hvilken, så länge detta oförmögenhetstillstånd räcker, i hednisk mening ständigt står qvar i skulden, oeftergifven, men i christen mening får densamma efterskänkt.

Vi anhålla, slutligen, det ingen må stöta sig på, att vi fört penningfrågan till granskapet af religionens höga och heliga ämnen. Se vi åt i historien, så skola vi finna begreppet om *penning*

medfölja många religioners dogmer, och ingå i sjelfva den vigtigaste, sättet för menniskans försoning med Gud. Lösepenningen är visserligen i det dogmatiska språket blott ett symboliskt uttryck, om man dermed förstår penning såsom vara, såsom metalliskt mynt; men tänker man på penning såsom idé, och förstår man menniskans själ eller eviga väl med varan, som skall köpas eller lösas, så är det svårt att neka det nära sammanhang, hvaruti flere äfven christna sekters försoningslära står med penningfrågan.

Då det emellertid icke tillhör denna afhandlings ändamål, att söka reda och utveckla *bankrutt-läran* i hela dess omfång, således äfven med afseende på menniskans själ och eviga tillstånd, så återgå vi nu till vår förra stråt, efter att hafva gjort betraktelser på ett fält, som kanske synes fremmande, men som ligger oss alla utomordentligt nära.

Vi besågo det slags händelse, då, efter utförandet af stora reala verk, staten betalar omkostnaderna med ideer, eller, enligt penningspråket, gör en realisation, bestående i bankrutt med statens mynt. Om en enskild person bankrutterar, så är saken, både till grund och genomförande, af en något olika natur; vi ega derföre att bese detta särskildt.

Vi stöta här på en myckenhet händelser, som tillhöra den besynnerliga klassen af på en gång

fördömliga och likväl till sina följder så lyckliga fall, att man nästan finner sig ur stånd att neka, det, utan dem, vårt sociala tillstånd skulle hafva gjort några särdeles stora framsteg. Vi tala om alla dessa personer, som vågsamt ingått i företag, hvilka utförts till stor båtnad för det allmänna och likaså för enskilde, hvilka kommit efter och fått skörda frukten, hvadan dessa företag förtjena att heta högst lyckliga och välgörande; men på hvilka likväl upphofsmännen sjelfve brutit halsen af sig, såsom det heter. Vi hafva att skäl att fördöma hvar och en, som, utan allt taga sina tillgångar i strängt och vederbörligt betraktande, lägger grund till ett stort hus, bygger upp det, inreder det, och när allt är färdigt står insolvendo, gör bankrutt, derigenom sätter sina borgenärer i lidande, och för egen del antingen råkar i häkte, eller om han får fortgå på fri fot, dock icke gör det utan att tillika vara fri och lös ifrån huset. Men detta hus? Det står qvar, och råkar säkert i händerna på någon: på någon förmodligen, som för underköp eller åtminstone visst icke öfver penningvärdet bekommit det, och således med fördel och nöje sitter i ego deraf: ett nöje, som kanske ofta ökas genom ett godt leende öfver den narren, den token, den slarfven, som byggde huset, men icke såg sig bättre före, än att

han nu står tomhändt utanför dess portar. I detta lilla och till utseendet obetydliga drag ligger större delen af menniskoslägtets historia förvarad, hvad angår samhällenas framsteg. Vi böra noga skilja emellan sättningen eller ordnandet af dessa framsteg, och framstegen sjelfve. Sällan hafva rätt ordentligt, grundligt och korrekt beräknande personer gjort nya företag af vidd; ty sådana gifvas knappt utan att i något öfverstiga gränsorna för en redan varande ordning. De äro till hälften oberäkneliga; men vågstycken begynner ju ingen, som är sådan han bör. Med rätta fördöma vi således våghalsen; äro vi slägtingar till honom, så gråta vi kanske öfver hans fall. Samhället tackar honom icke; ehuru sant det kan vara, att nästan allt, som står på jorden, visar sig som en kedja af vågstycken, till sina första upprinnelser. Stundom händer, att den vågsamme lyckas; han skördar då sjelf frukt af sitt arbete, och i synnerhet beröm, som aldrig uteblifver från lyckan. Också se vi helst, det bekänna vi, att den djerfve måtte förena en så djup klokhet med sitt mod, att deri en borgen — åtminstone en half borgen — ligger för sakens lyckliga utgång. Sparsamt gifves likväl denna förening bland menniskor; ty klokheten parar sig hellre med rädslan, och modet med en viss oeftertanka. Då det så befinner sig, falla

gerningsmännen oftare än de stå; men det vigtiga för samtid och efterverld måste vara, att gerningen blifver qvar till det helas väl. Den fallne bekommer väl också sist en graf, som icke till vidden behöfver vara större än farstutrappan till huset, som han byggde; han får ingen huggen sten öfver sig, och saknar minnesrunor; men samhällenas osynliga ledare gifver honom kanske en liten pension, jemte fria rum hos sig.

När vi resa genom ett odladt och rikt landskap, kände vi då historien för hvarje åkers och ängs upphof samt dess förste upptagare, så skulle vi vid dem, till hälften om ej till tre fjerdedelar, stöta på anekdoter om stackare, narrar, bedragare. Sjelfva sättningen och ordnandet af ett redan påbegynt verk sker vanligen genom skickliga och fullkomligt säkra personer, hvarföre de ock skörda vinsten, jemte hedern. Nästan alla uppfinningars och företags *primitive* män hafva gått under; men de *andre* eller *tredje* i följden hafva slutligen lyckats, och om *dem* är det historien talar, då hon redogör för sakernas upphofsmän. De egentlige ligga i anonymitetens natt: historien har icke kunnat anteckna deras namn. Kanske äro de dock någonstädes uppskrefne.

När vi gå genom de stora gatorna i en skön och välbyggd stad, beundrande byggnadssättet

till höger och venster, så händer det ofta att våra tankar, ljuft vaggade i konstens verld vid blicken på så herrliga kapiteler, kornicher, friser och architekturens alla idrotter, obehagligt störas genom en uslings rop om almosa, och gestalter i trasor draga oss ned ur harmoniernas sferer. Men låtom oss då icke förargas alltför mycket: de hungrige och halfnakne, som ropa omkring oss, äro kanske barn eller efterkommande till dem, som byggde den här gatan. Staden står ju så skön? hon har till och med vackra rännstenar till läger och bord åt sina tiggare. Men de behöfva något mera: låtom oss gifva dem litet. Vi behöfva icke vara tacksamme emot dem för deras fäders eller anhöriges skull: för stadens, för landets, för hela samhällets skull: för hvars skull de förstörde sig och lemnade sin ätt i armod — vi behöfva icke vara tacksamme. Men låtom oss vara hvad som är bättre, barmhertige. Låtom oss icke gå utan att efterkänna i våra fickor, om vi ej hafva något af landets skiljemynt att gifva dem. Ett enda bedjer jag dig härvid, läsare: känn icke för länge åt i din ficka, och leta icke efter den allraminsta penningen. Försök en gång att gifva tiggaren en stor slant, så skall du njuta nöjet af att hastigt se ett ansigte framför dig uppglimma med samma glädje och obeskrifliga förvåning öf-

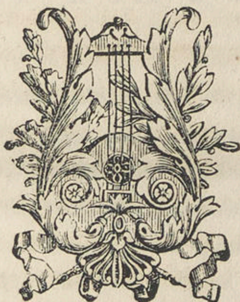
ver dig, som du sjelf nyss kände, då du blickade upp på architekturens höga mästerverk, hvilka kanske kostade det, att din tiggare der nu tigger.

Lyssnar läsaren på min bön och gör såsom jag sagt, så slutar jag min afhandling om penningen, med den tillfredsställelsen, att hvad helst den rike säger om min skrifts theoretiska innehåll, så skall någon fattig fröjdas åt ett praktiskt resultat.

POESI OCH POLITIK

i

FÖRHÅLLANDE TILL HVARANDRA.



Också en liten Prisskrift.



Poesi och Politik.

Konsten har alltid stått i ett visst förhållande till politiken: man vore nästan böjd att kalla det skamligt, emedan det skönas uppenbarelser derigenom, likt tjenande och missbrukade tärnor, varit nödsakade att gifva sin gärd till uppfyllande af ej sällan låga afsigter. Hvad var t. ex. franska akademieu och det fransyska folkets vitterhet i Richelieus hand? ett *politiskt medel* att draga snillet till Paris, sätta det under uppsigt, tukta det, och, sedan det genom fruktan eller belöningar blifvit gjordt spakt och villigt att tjena kardinal-regenten, gifva det i samma mån rang och värdighet af *rikspoesi*, för att nu som sådan utöfva en kring hela Frankrike spridd inflytelse, läg-

gande hvarje uppkommet nytt snille under oket. Man upptäcker här samma öfverdrifna *centralisations-idé* för poesien, som i sednare tider visat sig i så många civila och ekonomiska styrelsegrenar, till skada mer än till gagn. All vitterhet, som icke af franska akademien blifvit hallstämplad, var icke vitterhet. Den sköna konsten, fjättrad för biafsigter, förlorade sin mest intagande egenskap, den, att vara ett fritt naturspel: vara ett enkelt, sant och rörande uttryck af hvarje personlig ställning, bära sin lokals fysionomi och tala sin tids stämma. Vitterheten, ifrån att kunna vara naiv, blef endast *diplomatisk*: den sköna konsten förvandlades till en art afdelning i kungliga cancelliet, och poeten till ett slags expeditions-sekreterare. Språket, centraliseradt i Paris och lagdt i några få domares händer, blef, såsom gällande idiom, *uniformt* genom provinsdialekternas nedsättande till *patois*, och deras utdömande ur böcker, så fort dessa ville bekomma riksvärde. Den tyranniska rensning, som ifrån medlet af 1600-talet och sedan allt vidare, i synnerhet under Ludvig XIV:s regering, gjorde sig gällande till bortdömande (ur det språk, som skulle vara *erkändt*) af så mångct i sig sjelf förträffligt ord, endast derföre, att det icke blifvit helgadt af *les Quarante*, samt intvang de qvarbehållna i blott några vissa be-

märkelser, utan rättighet att få betyda annat: hela detta prokrustes-arbete är ganska märkvärdigt att taga i betraktande. Man läser åtminstone med historiskt nöje grammatiska författare, sådane som Vaugelas, Bouhours, Boisregard o. fl. Vinsten var visserligen någon, det erkänna vi: franska språket fick en precision, en bemärkelse-visshet, en enhet, som förskaffade det den äran, att blifva hela den civiliserade verldens diplomatiska uttrycksform, härutinnan efterträdande latinet; men det gjordes likväl också i samma grad omöjligt för högre och egentligare poesi. Efter revolutionen återtog det så småningom sina genuina rättigheter till bruket af ord, och det kom på vägen att, efter tvånget, svänga öfver ända till barbarisk vildhet, såsom det alltid går, sedan sann och äkta frihet en lång tid varit förnekad. Vildheten tempererades dock, och i synnerhet efter 1830 började franskan, med fin känsla af på en gång frihet och rätthet, låta höra sig som ett af de skönaste språk på jorden. De brytningar, som vi sett genom politiska intressen hafva inträffat med franska språkat, blefvo i mindre, men enahanda mån fallet med svenskan. Vi erkänna öppet, att vinsten för svenska språket, genom vitterhetsbedömandets centralisation på aderton händer, har varit ungefär densamma här i landet, som i Frank-

rike på fyratio, den nemligen, att gifva uttrycken en viss bestämdhet och att, med undertryckande af provinsdialekternas *förmyckna* inflytelse, bilda en rikssvenska. Vi säga ännu en gång, att detta varit ett *godt*; men med vilkor, att ofvanpå den sålunda gifna fixationen en ande af sann frihet ånyo får gjuta sig, till upplösande, icke af det rätta, som ligger i bestämdheten, men af det skefva och stela i dess karikatur.

Vi komma nu åter till konstens betydelse såsom en kraft i sjelfva samhället. Om vi erkänna huru falskt och förnedrande vitterhetens tillstånd måste vara, då den slafvar under politiska biafsigter, så finna vi deremot, att *ett visst annat*, ganska stort, eget och inflytelserikt förhållande kan ega rum emellan en lefvande poesi och en sann politik, betraktad såsom rent stats-intresse för folkets väl och uppkomst. Detta består just deruti, att vitterheten, i stället för inskränkning till några vissa konventionella ämnen, behandlade på cirkladt sätt, ånyo utgår att blifva, hvad den af naturen ämnats att vara, ett rent och skönt uttryck för alla slags personliga ställningar i samhället och för alla slags lokaler. Man skall snart med häpnad finna, att detta gifver sig alldeles sjelf, blott det får; och att ren talang är det minst konstiga af allt. Men säkert är också,

att dumhet och snillelöshet komma häruti ingen värdt. Tvertom gick det förut, med några yttre öfverenskomna reglors tillhjelp, mycket lättare för dumheten att göra sig gällande. Frågan är alldeles icke nu, såsom man synes tro, om slarf och oordning, utan om upplifvandet af den inneboende, sanna regel, som i hvarje sak verkligen måste finnas och som för den bör gälla. Striden är alls icke, såsom några inbilla sig, emellan "regel" å ena (äldre) sidan, och "regel-löshet" å den andra (nya); utan emellan "yttre regel", till följe af vissa afsigter ämnet påtrugad, och den "inre regel", hvilken i ämnet sjelf lefver, ordnande detsamma rätt och förträffligt, så fort den allenast får.

När politiken förstår sig sjelf väl, så vill den menniskornas verkliga bästa. Dertill hör äfven, att hvarje enskild i samhället — så väl hvarje person, som hvarje sak, hvarje lefnadssätt, yrke och förhållande i staten — skall, utan det helas kränkning, få lefva, utbilda sig och förkofras så vidt som dess karakter tillhör, och efter dess former. Man kan icke med framgång bevisa, att hvarje dels illamående utgör det helas helsa; snarare kan man då försvara, att det hela mår godt i och med det, att hvarje del befinner sig väl. Visserligen kunna delar nyckfullt och oklokt för sin helsa begära hvad till den icke hör: sådan

nyck och oklokhet är då hvad som bör förhindras. Likaledes kan det hela nyckfullt och oklokt för sin pretenderade välgång begära hvad till dess sanna väl icke bidrager, utan som blott verkar onödiga inskränkningar, plågor och illamåenden hos delarne: sådan nyck och oklokhet hos det hela bör också då med samma skäl förhindras. Till den sanna statsvisheten, den äkta politiken, måste *dessa begge slags förhindranden* höra. Man skall snart upptäcka, att en så beskaffad statsvishet fordrar ganska mycken ren insigt; emedan ingenting är lättare, än att blott se på det *helas*, med omfarande eller föraktande af delarnes helsa (*ultra*-sidan): likasom det äfven är lätt nog, att blott se på *delarnes* enskilda välmåenden, med omfarande eller föraktande af det helas (*rabulist*-sidan). Olyckan är, att ingendera excentriciteten (den ultraistiska och rabulistiska) förer till sant gagn, emedan hvarken å ena sidan det hela kan bestå friskt vid delarnes ohelsa, ej heller å andra sidan delarne stå sig i sanning godt vid det helas aftynande. Den äkta statsvisheten är derföre svår, emedan den måste känna både det helas och hvarje dels i sakernas natur grundade och derigenom rättvisa kraf. Dessa anmärkningar kunna kallas triviala, efter ingen nekar, utan alla erkänna dem; men de äro *nya* och nästan *para-*

doxa i så fall, att få eller inga statsmän följa dem. De behöfva följaktligen omtalas, oupphörligen omtalas.

Men om den äkta statsvisheten behöfver känna (det vill säga *känna*) både det hela och hvarje dels i sakernas natur grundade och derigenom rättvisa kraf, så fordras härtill ingenting mindre än en ren insigt om *hvad* så väl det hela (samhället sjelf), som hvarje del (hvarje individuelt lefnadssätt, yrke och personelt förhållande i samhället, hvarje provins och dess folk) verkligen *är*. En sak befinnes ofta till sin grund vara något annat, än hvad en godtyckligt åsatt pregel behagat utgifva den för. Men *huru* och *hvarest* skall då statsvisheten erhålla sina erforderliga insigter? Landshöfdingarnes årsberättelser infordras för att gifva underrättelse om det olika tillståndet i orterna. Men landshöfdingarne sjelfva, för att icke skrifva ur luften, behöfva också insigter. Hvarifrån få dem? Från kronofogdarne. Och dessa? Från länsmännen. Det är klart, att på detta sätt årsberättelserna alltid måste komma att innehålla någonting. Vi älska att gifva hvarje förtjenst sin rätt.

Men lyckas man någon gång begripa, att, för att med framgång till välgång styra menni-

skorna, behöfves att känna dem och jorden der de bo, för *hvad de äro*, *kunna vara och slutligen böra blifva*; så torde man också inse, att mera tarfvas, än några tabellariska uppgifter, vunna genom länsmäns försorg, så aktningsvärda äfven dessa och analoga underrättelser, bekomna på analog väg, i sitt slag än må vara.

Hvad äro då de enskilda menniskorna, och jorden, hvarpå de bo?

Detta måste väl stå i geografien, bör man hoppas. Det gör så också till en del: nemligen till *nummertal* och *benämningar*. Vi få t. ex. veta, att Sverige eger 75 à 80,000 *Stockholmsboer*; circa 150,000 innevånare i *Östergötland* o. s. v.; men desse Stockholmsboers, eller desse Östgötars *karakteristiska beskaffenheter* stå icke att se i geografien, åtminstone ej i vår vanliga. Lokaluppgifter gifver geografien äfven, såsom att Stockholm ligger vid Mälarens utlopp, Östergötland emellan Vettern och Östersjön m. m.; men någon egentlig *lokalskildring* skänker geografien icke, åtminstone ej den vanliga.

Behöfver likväl politiken veta annat, än nummertalen och benämningarne? Behöfver statsvisheten kännedom om den karakteristiska beskaffenheten hos folket på olika orter, i olika yrken, i olika kön och åldrar? Behöfver den skildringar

af städer och provinser? Ja, politiken och statsvisheten *behöfva* sådant.

Konsten kan i sina skapelser till betydlig del fylla detta behof, och fylla det på ett högst egentligt sätt. Vi anmärka på förhand, att konsten utan tvifvel har många *ideala* regioner, som med politiken stå i föga eller intet samband; men det hindrar icke, att konsten tillika, då den med öfvergifvande af ljugande fernissor vill vara en ren tecknare af menniskor, samhällsförhållanden och jordiska hemvister, kan lemna det *reellaste* bistånd till vinnande af den kännedom, som politiken — *just politiken*, mirabile dictu! — härutinnan behöfver. Äfven anmärka vi, att den sköna konsten icke bör *göra sig det till en afsigt*, att vara en tjensteande, hvarken åt politiken eller någon annan disciplin, ehvem det ock vore: icke så, som skulle vi ej varmt erkänna, att hvad politiken *här* fordrade af vitterheten vore himmelsvidt skildt ifrån hvad en gång Richelieu och så många andre efter honom af densamma fordrat: icke eller så, som erkände vi ej lika varmt, att knappt någon afsigt på jorden kunde för poesien upptänkas skönare, följdrikare och ädlare, än den, som här framställts, nemligen, att tillhandagå samhällsstyrelsen med kännedom om individuella karakterer: men i allmänhet blott derföre, att *afsigter*

icke duga för skön konst. Och afsigt behöfves icke heller: *verkan* af poesien blir i alla fall den goda, hvarom vi talat. Så kallade *tendens-romaner* och *afsigts-noveller* hafva allt sedan brytningen i litteraturen alstrats i stor mängd, särdeles i Tyskland, der de, med *Tiecks* och *Steffens'* sednare arbeten i spetsen, i och med *Mundt, Gutzkow, Kühne, Willkom* o. fl. börjat utgöra en egen gren. I Frankrike hafva ock *Eugène Sue, Jules Janin, George Sand,* och hundrade andra, i sina flesta arbeten diktat för tendensens skull. Så olika nu t. ex. en Tiecks och en Dudevants afsigter än må vara, så äro dock konstprodukterne lika deruti, att vara till *för en afsigts skull.* Men sådana produkter äro, såsom skön konst betraktade, förkastliga. Emellertid visar sig hela denna fråga vara af ett ganska spetsigt slag och behöfver en fin urskillning; ty lika visst som det är, att ett konstverk, för att vara äkta, icke får hafva ett *mål* (en tendens, en afsigt), *för hvars skull det är*, såvida det står som mål *utom* stycket sjelf: lika säkert är, att ett konstverk dock *inom* sig måste ega en tendens, emedan det annars icke vore en organisk varelse, med en viss lem till hufvud, en viss annan till fot, o. s. v., utan blefve en polypartad massa, med hufvud i hvilken del man behagade afklippa, med inelfvor hvar som

helst, och med utsidor på hvad punkt man dertill toge. Sådant duger icke heller. En poesi måste följaktligen vara afsigtslös, icke i den meningen, att den bör sakna tendens, utan så, *att målet icke ligger utom*, men *inom* verket. Äfven kan skalden, ibland de tusende ämnen han har att välja på ibland lifvets omgifvande företeelser, *företrädesvis* upptaga sådana, som ligga tidehvarfvets frågor närmast. I sitt *val af ämnen* går då *han* (skalden) tillväga *med afsigt*; men *skilderiet*, som han utför, om det är en sann och artistisk teckning af saken, som han tagit, är till hela sin beskaffenhet af konstverk icke derföre mindre afsigtslöst och rent.

Den stora politiska betydelse, som ett rent konstverk kan hafva, utom allt hvad det för öfrigt innebär, hoppas vi härigenom hafva antydt; men det torde måhända förekomma som en af dagens nyheter för hvar och en, som i vitterheten hittills icke tänkt sig annat än frasmakeri. Må man då en gång glömma fraserna. Den, som egnat sin uppmärksamhet åt hvad vi sagt i det föregående, begriper utan tvifvel också, att vi med politisk vitterhet just icke mena riksdagsvisor eller lyriska utgjutelser *mot* eller *för* någon viss politiskt parti. Vi tänka ej på allt detta. Vi hafva talat om en skön målning af alla slags menni-

skor och naturer, en målning icke mindre sann för det att den är skön. Och vi antydde, att just en sådan, utom *nöjet*, tillika skulle vara af den högsta *nytta* för statens sjelfve styresmän, genom meddelande af insigter om menskliga förhållanden, som de ej annorlunda kunna bekomma; samt likaledes af högsta nytta för statens alla medlemmar, på det de allmänt må göra hvarann rättvisa och sammanhänga genom kärlek: det de svårligen kunna göra, utan att i djupet fatta hvarann ömsevis och inbördes förstå hvad de betyda. Så, menade vi, har den sköna konsten en stor politisk vigt.

Frågas oss då, hvarest de i politiskt afseende så vigtiga konstverken finnas att tillgå, så blir svaret mycket sorgligt: ty bristen på sådana är gifven. Men vi kunna likväl inse orsaken både för denna brist hittills, och, hvad gladare är, märka på tiden, att menniskorna skrida till afhjelpande deraf genom ett högre vett, en högre fordran på sig sjelfva och på konsten.

I en tid, då samhällets flesta kemiska elementer ligga i allmän kokning, vore det underligt om icke hvar och en blefve mer eller mindre bränd. Hvar och en af oss har säkert sina sår. Hvar och en, för sig tagen, är ganska liten och äfven kanske ej så litet olycklig; ser han sig nu blott

i sin mikroskopiska verld, så uppkommer deraf, såvida skildraren är artist, en elegisk poesi, en threnisk lyrik, ett rhytmiskt och rimadt gråtande. Denna poesi är sann, emedan den målar en jemmer, som nog finnes; men den är dock, med all sin sanning, af ett obetydligt värde. Ty vi kunna ju lika väl se oss i vår storhet, som i vår litenhet: ingendera är vår förtjenst: men fatta vi oss i den förra, så kunna vi efter vårt mått glädja och gagna menskligheten; fatta vi oss deremot endast i den sednare, så blir deraf klagomål och förtret, hvilket är föga godt för oss sjelfva och till ingenting tjenande för universum.

Händelsen är, att i denna öfvergångstid ännu så många skalder blott hunnit fatta sig *mikroskopiskt*, och deraf kommer bristen på konstverk af samhällsvärde. Hvar och en beklagar, i rörande stämmor, sitt öfvergifna tillstånd, hvilket har sin grund deruti, att han gått afsides; han ser icke, att hvar och en annan i bottnen är lika öfvergifven som han, och att samhället sjelf är det mest öfvergifna. Vi behöfva hvarandra alla, och samhället behöfver oss i synnerhet. När skalderne — hoppas vi — vinna denna insigt om deras rätta läge, skola de upphöra att efterfråga sin enskilda jemmers lappri och i stället gå att dikta verk, handlande både om lifvets högre fröjder, och —

i fall de tekna jemmer — då tala om den betydelsefullare och större nöd, som kräfver att afhjelpas i institutionerna, och dem statens anförare måste noga, djupt och i de hemlighetsfullaste vrår lära känna, för att behjerta och afskaffa.

Vi äro icke sanguiniska i våra förhoppningar, hvad småsaker beträffar, dit vi äfven räkna vår egen personliga lycka eller olycka i verlden; men på Gud och på menniskor, i det stora taget, hafva vi ej ett ögonblick förlorat tron. Således anse vi alldeles säkert, att den sköna konsten, förr eller sednare, och måhända snart nog, måste öfvergå ifrån sin närvarande obetydlighet, och åter intaga sitt rum ibland förmågor. Poeterne, som nu gråta så mycket för enskild räkning, skola låta tvätta sina näsdukar, för att med dem — rene — söka aftorka mensklighetens tårar.



OM

FOLKNÖJEN

BETRAKTADE

UR POLITISK SYNPUNKT.



Skrift,

som skulle hafva vunnit priset, om den ej varit så bittert skrifven.



Om Folknöjen.

KAP. I.

Det kan icke nekas, att det redan länge varit en rådande syftning hos de styrande klasserna i samhället, att så mycket som möjligt inskränka, för att icke säga utrota, allt festligt och lifvande, allt egentligt nöje för den stora folkmassan.

Någon enda gång har denna syftning flutit ur en ren och otadelig grund. När de mer än måttligt talrika katholska helgdagarne, som länge i vårt lutherska tidehvarf bibehöllo sig, småningom sågo sitt nummertal för året betydligen förminskas, kunde en så beskaffad indragning stödja sig på det sanna psychologiska rön, att sjelfva den religiösa känslan hos menniskan förslappas genom

alltför långa och många andaktsöfningar. Det var således en välgerning, en akt för det godas upprätthållande, som härigenom skedde. Folket led icke härpå, ty det vann.

Men de sednaste tidernas tilldragelser i denna väg hafva visat sig af en annan natur. Visst icke ledde af begäret till det religiösa lifvets upprätthållande, utan af den ekonomiska önskan att af sina arbetare tillkämpa sig så många arbetsdagar — så många arbetsstunder — som görligt vore, har man sett försök, att ännu mera förminska antalet af religiösa fester och hvilodagar, som väl nu icke med skäl kunna sägas vara för många hos oss. Och för att icke längre blott tala om dessa festligheter — de högsta och mest vördnadsbjudande af alla — med hvilka ögon betrakta de styrande klasserna för öfrigt hvarje nöje, som folket njuter? hvarje scen, som kunde gifva dess nerver någon spänstighet, härflytande af högre glädje? Jo, man ser det ur synpunkten, antingen af någonting *onödigt*, eller af någonting *osedligt*, i begge fallen förkastligt.

För de högre samhällsklasserne, deremot, huru förhåller sig samma sak? För dem är intet nöje onödigt, och intet osedligt. För den, som redan bivistat femtio massiva kalaser, är det visst icke öfverflödigt att komma med på femtio till,

samma år, om årets skörd i den vägen annars sträcker sig så långt. För den, som dansat på sextio baler, vore det gsnska sårande och besynnerligt att icke få dansa på de öfriga sextio, om ortens umgänge eger en så stor balrépertoir. För öfrigt bör man upplifva sig med slädpartier, frukostar, déjeûnéer och sexor; ty hvem står ut med att arbeta jemt? Det vore omöjligt att med så få förströelser, som de uppräknade, kunna uthärda och bära lifvets börda, om man ej finge påräkna, att dessutom hvar eller hvarannan afton hemma eller borta hafva sin lilla thecirkel, sitt lilla parti whist, vira eller trekarl, sin junta, sin caffé, sitt fortuna, biribi, kille . . . om sommaren käglor, målskjutning, jagt och fiske, allt pour plaisir. Otillräckligt blefve allt likväl, ty dagens och nattens stunder äro grymt sega att slita undan, om icke gudivarelof musik gåfves, soiréer, konserter, qvartettsällskaper, sångcirklar och harmoniska sammankomster. Ändå förslog det icke, om man ej egde spektakler att tillgå, konstrepesentationer till häst, fyrverkerier och emellanåt någon god luftballon. Det stora vacuum, som återstår, nödgas man söka fylla med måleri, dels egen praktik, dels betraktande af andras: i galerier, på expositioner, i eleganta våningar. Äfven läser man böcker på alla kända språk, i allvarsam eller lekan-

de stil: romaner, tragedier, komedier, lefvernesbeskrifningar, jurnaler. Men man skulle med så ringa förfriskning likväl förgås, om man ej gjorde resor, inrikes och utrikes, till lands och till vatten, med hästar eller med ångor. Och ändå vore det förbi, om man icke hade bad att nyttja, brunnar att dricka, gyttja att försöka.

Dessa nöjen för de högre klasserna äro visst icke för många, ty snillet arbetar ständigt på att uppfinna nya. Och hvad det *sedliga* vidkommer, huru skulle någonting kunna vara osedligt för hederligt folk? När man är uppfostrad, så har man uppfostran, och då är för en allting rent. Man är så oåtkomlig, att man förnedras af ingenting. Det bästa bevis på sanningen häraf är, att om en karl af den bättre klassen, en hederlig man, som, alla nöjen små och stora sammanräknade, kanske icke njuter mer än 996 sådana om året, om — säga vi — en sådan, bland andra divertissementer, förleder några flickor ur arbetsklassen, ett dussin om året, eller ett halft, allt som det faller sig, så är han lika hederlig, lika väl sedd, lika god för det. Ty det osedliga, som visserligen här sker, angår icke honom, utan drabbar de förförda, hvilka för omaket småningom i polisspråket få ett och annat uttrycksfullt namn. Han kommer icke på korrektionshuset; och i sjelfva

verket, huru skulle han kunna komma dit? Det vore obilligt, om man icke ville tillåta en ung, frisk man förströ sig litet. Det är till och med att rekommendera: förnuftiga läkare, af sann erfarenhet, stämma ju öfverens uti, icke att precist föreskrifva . . men ändå. Hvad qvinnan, föremålet, beträffar — var hon af högre klass, då är saken kinkig: den måste biläggas och icke vidare omtalas: vi tiga derföre. Var hon åter, såsom vi sade ofvanföre, och såsom det i divertissements-afseende mest alltid händer, af den låga klassen, så är och blir hon ensamt den felaktiga, likasom den ensamt straffade. Ty det är hon, som begår ett verkligt fel. Det är väl sant, att *han* alltid måste vara den begynnande, den anfallande; men det betyder ingenting; *hon* är dock den ensamt felande, af det skälet, att hon är så. Detta ligger i öppen dag; ty låter hon förleda sig af *nöd*, så är ju det en förfärlig nedrighet af henne? Huru mycket ädlare uppför sig icke då *han*, som handlar utan allt behof? som så till sägandes *för ingenting* utför en gerning, kanske förstörande en hel menniskas lifstid? Deruti är någonting nobelt, någonting, som har smak af det ridderliga, hvilket väl mest uppenbarade sig i medeltiden, men som äfven nu till vår lycka visar sig till och med hos oadlige. *Hon*, deremot, tillät sig det

felaktiga kanske af någon orsak — kanske saknade hon mat och kläder (det är väl icke troligt, ty hvem brister på sådant i vårt samhälle? men om ock så skulle vara, hvilket lappri för en person, hvilken aldrig vant sig vid mat och kläder) — kanske egde hon en hungrande, orkeslös mor, hvars elände på något sätt måste afhjelpas för dagen (men det är ej troligt, att hon har känsla för sådant, då hon icke blifvit uppfostrad) — kanske . . men lika mycket; hvilka möjliga motiver som helst af nöd, man för hennes räkning må uppleta, så finner dock hvar och en, huru moraliskt lågt, huru djupt föraktligt det måste vara, att deraf låta förleda sig till en rå osed. Sant är väl, att denna qvinna föreställes ouppfostrad — vi hafva sjelfve nyss kallat henne så — hon har således aldrig fått någon rätt moralisk tanke, någon maxim att hålla sig fast vid. Men det betyder föga; vi ega i alla fall skäl att fordra moral af henne, ty hon är menniska, hon kan icke hafva varit utan de första och enklaste medfödda rättsgrunderna, och hon har för öfrigt gått till nattvarden. Hon har ingen ursäkt. *Han* har väl också gått till nattvarden: han har dessutom fått en rätt moralisk bildning och saknar ingen maxim: det är just derföre vi skulle gå för långt i obillighet, om vi af honom fordrade, det han ock

måtte följa det han vet, efter man icke af en menniska kan begära allt; han har sedlighetens theori, det är vackert så, låtom oss icke af honom också fordra utöfvandet. *Hon*, deremot, vet kanhända ingenting af moralens theori, besitter ingen grundsatts; vi måste då af henne åtminstone fordra moralens praxis, ty något får man väl begära. Således hafva vi afgjordt, att hon icke får fela af nöd. Den andra bevekelsegrunden för henne, att låta sig förledas, var till äfventyrs den, att hon kommit så långt i lastbarhet, att hon känner ett nöje deraf. Det är det rysligaste! Kan man tänka sig något mera förnedrande? Denna lösa . . vedervärdiga . . för hvar och en tillgängliga . . fy . . till korrektionshuset med henne! Det är sant, att bevekelsegrunden för *honom* var också blott nöjet: allt var endast en förströelse. Men den himmelsvida skillnaden består deri, att för honom belöpte det sig allenast till ett litet, ett obetydligt nöje, ett ibland de 996, som man måste vara galen om man vill förneka en karl, som sköter sina värf i staten förträffligt, och som måste upphvila sig. För *henne* — jag blyges redan att vidare låta min penna teckna henne — för henne är det kanske det enda hon eger. Hur uselt? För honom är det ett obetydligt, ett gladt skämt bland tusen andra, ett joli rien, ett fullkomligt ingen-

ting. För henne är det stort: hon tycker kanske om, att en gång se sig . . tro sig älskad. Måhända går hon så långt, att hon *älskar* sjelf, att hon fattar ett djupt, ett innerligt tycke: det vill då säga, att hon ökar sin last genom högmod, ty hon vågar se upp på en bättre person med anspråk. Hon blir rättvist ett mål för åtlöjet, liksom slutligen för straffet. Han, deremot, begår sällan den sottisen att tillika älska. Han vet alltid att genast glömma den ringa, som han förledt; och det är genom denna glömska han håller sig fri från det låga, hvarmed han ett ögonblick lekt; han håller sig ständigt hög och ädel. Han är, såsom förut, en jemn, en förnuftig man. Men hon? hon är slutligen den vanhederliga äfven derföre, att det är hon, som befolkar barnhusen. Han lemnar ingenting dit: han aktar sig att der ens visa sin person, han är dertill för hederlig: men han är tillika barmhertig, ty han lägger utan knot sin tvåstyfver i hofven, som i kyrkan räckes fram till kollekt för fattiginrättningar.

Sedan vi nu ur de högre klassernas ståndpunkt sett, dels huru oumgängliga nöjen äro för dem, dels huru oseder icke i något nöje af dem behöfver fruktas, emedan sådana i det närmaste äro omöjliga att af bättre personer kunna begås; så skola

vi

vi i det följande höra, hvad de tänka om folkmassans behof af förlustelser.

KAP. II.

Man finner visst här och der någon enskild medlem af de högre klasserna, som med full öfvertygelse öppet erkänner de lägre för verkliga delar af samhället, mål för odling och välgång lika väl som de högre. Men den allmänna, djupa och sanna stämningen hos de privilegierade innehåller motsattsen af detta erkännande. De äro till håg och ande icke blott opopulära, utan antipopulära. Vi veta väl, att i en tid, som den närvarande, få eller ingen af de högre har den oklokheten att i bestämda ordalag yttra sattser, sådana som dessa: *menige man utgör blott en rå massa, tjenande till underlag för det egentliga samhället, som består af* o s s; *denna massas ändamål på jorden är intet annat, än att så mycket som möjligt verkställa alla arbeten och besörja all produktion åt oss, på det att vi, oupptagne häraf, må kunna egna vår tid åt bildningen, ibland oss förkofra den och njuta alla dess möjliga frukter. Att den rå massan måtte blifva*

salig i en annan verld, hafva vi ingenting emot; men att påstå, det den af jordens goda eller af sitt eget arbete skall få åtnjuta någon större frukt, till gagn eller till nöje, än hvad som jemt behöfves för att kunna fortsätta existensen, (nödig för utförandet af det oss så angelägna arbetet), det är en lära, som i sina följder rakt leder till omstörtning af Samhället, d. v. s. af Vår position, ty med ordet samhälle förstå vi ingenting annat. Vi upprepa, att förmodligen få eller ingen numera i oförtäckta ordalag yttrar dylikt. Vi tillägga till och med oss hysa den förmodan, att ganska få ibland de bildade såsom bestämdt och klart tänkesätt inom sig bära lågheter af detta slag, oaktadt allt det ochristliga, meningslösa och befängda vår så kallade bildning i rikt mått ännu besitter och från barndomen inympar på sina utkorade. Ty så långt är man ändå kommen, att, då ofvanskrefne sattser framställa sig naket och rent inför tanken, skyggar man gerna undan och betänker sig. Men man måste vara alltför litet menniskokännare, om man tror, att icke mycket dväljes i dunklet af en menniskas själ, som i hemlighet bestämmer hennes handlingar till motsattsen af hvad hon öppet och klart uttalar såsom sina tänkesätt. Det är just denna *sentiment* i bottnen af varelsen, som är det

mäktigaste af allt inom den: den kan i många fall länge ligga omedveten för varelsen sjelf, och bestämmer den ändock, trots bildning, fraser och hvilka försäkringar som helst. Det är derföre man så ofta finner, att om denna sentiment hos en individ är god, högstämd och ädel af sant slag, så förer den personen till förträffliga handlingar, oaktadt samma person kanske har beskaffenheten att uttrycka sig obildadt och stundom saknar det vackra lätet i ordformerna; lika så ofta som man tvertom finner, att intet tal uträttar det ringaste, och inga sköna tänkesätt förmå alstra annat än deremot svarande sköna ordasätt blott, så fort karakterens djup består af en antihuman känsla. Om man tror hvad vi sagt innebära en protest emot all bildning, så bedrar man sig: men väl protestera vi emot att anse *den* bildning hafva stort värde, som icke tränger djupare än till tankeformerna. Huru en bildning måste gå till väga, för att äfven nå och till sann ädelhet förvandla menniskans dunklaste gömma, den sentiment hvarom vi talat, måste vara en gåta, efter den så litet visar sig. Kanske skola vi någon gång försöka yttra oss öfver detta ämne, som är vigtigt derföre, att det i grund är menniskans enda stora; men nu anmärka vi blott, att, då vi förklarat oss haf-

va den tro, åtminstone den förhoppning, att de styrande klasserna icke numera allmänt *i sina tänkesätt* hysa de föreställningar om det lägre folket, vi ofvanföre citerat, så kan det deremot icke nekas, att dessa föreställningar allmänt ligga *i* deras *sentiment*.

Åtskillnaden: *bättre* och *sämre folk*, som icke mera på allvar kan nyttjas i tal och skrift, är dock en ännu fullt lefvande och verksam känsla hos dem, som gifva sig sjelfva namn af det förra. Icke så, likväl, som skulle med bättre folk förstås bättre menniskor, och med sämre folk sämre menniskor, utan stundom inemot tvertom.

Då medlemmar af de högre klasserna umgås med hvarandra, veta de ganska väl att göra skillnad emellan talesätten och den verkliga meningen. Sinsemellan låta de icke bedraga sig af "min bästa vän" — "evig trohet" — "på min heder" o. s. v. Men då de högre klasserna, såsom *en* massa, tala om eller till de lägre, såsom en annan, och då yttra: "medborgare! varen förvissade att vi erkänna edra menskliga rättigheter, vi tillstå oss gemensamt med er hafva en och samma fader, samma Gud och samma lag; J ären delegare af jordens bekymmer, men också af dess goda och dess nöjen, lika så väl som vi; J ären delegare af samma hopp efter döden" — så förmoda

de verkligen sina ordalag blifva *trodda* för hvad de låta, oaktadt deras sentiment — yttrande sig i verk och gerning — innehåller nära motsattsen. Men att de styrande klasserna ännu kunna inbilla sig, att deras yttranden till folket numera tagas af det för annat än hvad dessa yttranden äro — ett tomt spegelfäkteri — det utgör det närvarande samhällsskickets mest gigantiska sjelfbedrägeri.

Saken är, att den så kallade råa massan i allmänhet har så mycken mildhet, trohet, förhoppning på menniskor och ren humanitet i sitt väsende, att den äfven för tjugonde gången tror på en, som bedragit den nitton. Likväl går folket icke så långt i förlåtelse och godhet, att en, som ljugit för det nittionio gånger, blir trodd äfven den hundrade. Der ungefär befinner sig Europa nu.

Det är de högre klassernas blinda förtröstan på en *oupphörlig* glömska och förlåtelse ifrån folkets sida, som gör, att de försumma de enklaste och bästa medel att afvärja en hotande storm. De skulle blifva räddade alla, om de uppriktigt ginge öfver på det mensldigas sida, om de kastade sig i nationernas armar utan falska anspråk och utan lögner. De skulle alla i sjelfva verket blifva, hvad de kalla sig, *bättre folk*, om de hade mod att vara *sämre folk*. Så mycket begära vi likväl icke; ty dertill skulle fordras en förvandling af sjelfva de-

ras grund-sentiment, hvartill föga utsigt gifves i det slag af bildning, som de högre klasserna erhålla — en bildning med så få christliga elementer, så litet ren sans, så litet oskrymtad godhet. Med andra ord: vi vänta icke, att de af menniskokärlek, såsom motiv, skola åt det stora folket inrymma åtnjutandet af dess rättigheter; ty, huru många eftergifter de högre klasserna under de sista seklerna än gjort till de lägres fördel, visar historien dock ingen enda vara kommen af annan bevekelsegrund, än för att så mycket som möjligt bibehålla "terrainen," och skänka efter något i "positionen," för att icke alldeles förlora den. Hvad vi således vänta af de högre klasserna, är, att de skola se sitt eget bästa och *af politik* göra hvad dertill tjenar.

Vi sträcka oss icke här vidare än till frågan om folknöjen. Att alla jordiska fördelar, och deribland nöjen, lika mycket tillhöra alla slag af menniskor — så att ett *mer* eller *mindre* deraf visserligen individer emellan af naturliga skäl eger rum, men icke på grund af olika folkklass — det är ett axiom i humanitetens lära; men erfarenheten visar, att de högre klasserna, då de handlat "en corps" emot de lägre, aldrig utgått ifrån humanitet: detta axiom är således inför de s. k. bildade utan betydelse. Men det återstår att se till

om de sjelfva finna och skola finna fullt gagn, och i synnerhet full säkerhet, inom omfånget af ett *fördystradt* folk; eller om ett gladt, åtminstone ett gladare, icke erbjuder större fördelar och framför allt större lugn. Hvad sedligheten vidkommer, är det visst oändligt rörande, att de högre klasserna för de lägre hysa en ömhet, som de icke en gång efterfråga för sig sjelfva: det låter nästan som önskade de af de lägre klasserna bilda en orden *à la Trappe*, blott med det undantag för nunnornas räkning, att dessa icke alldeles må stängas från umgänge, eller sakna välgörande inflytelse ifrån bättre folk. Men de privilegierade böra likväl icke numera drifva sitt grofva skämt längre än de gjort, ty det är redan genomskinligt för den okunnigaste. Allvarsamt sagdt, finnes visst ingen, som mer än vi lägger vigt på bibehållande af verkligen goda seder hos folket; men vi tro, att nöjen gifvas, och gifvas talrika, som icke utestänga sann, oskrymtad sedlighet; vi tro till och med, att ett fördystradt, nedstämdt, tyst, och genom sorg eller vrede inbitet sinnelag står osedligheten mycket närmare, än nöjet gör. Hvad vi i synnerhet tro, är, att hvar och en skall inse det utomordentligt löjliga i de högre klassernas räddhåga om folkets seder vid förlustelser, under det att de sjelfva icke rädas för någon omoral

vid hvad nöje som helst. Skrymteriet i denna räddhåga visar sig uppenbarast deruti, att nästan det enda folknöje, hvars bibehållande de högre klasserna i allmänhet med ett verkligen stort och ihärdigt allvar förfäkta, består just i ett sådant, som icke blott sjelf har den dubla egenskapen af att vara på en gång fullt onödigt och lastbart, utan ock utgör en fruktsam moder till nästan allt annat slags förderf: bränvinssupandet.

KAP. III.

Vi hafva sett med hvilka ögon de högre klasserna i samhället betrakta de lägre. Vi erkänna liftigt, att enskilda undantag — kanske talrika undantag — gifvas af förnäme, som icke anse de arbetande klasserna vara af ett annat ämne, en annan race, än de öfriga; framför allt gifvas få, som i ord utsäga en sådan tanke; men erfarenheten lärer oss snart, hvilken *sentiment* lefver och rörer sig i bottnen hos flertalet af de rådande. De demonstrera väl icke vår ställning ur synpunkten af en hinduisk kast-grundsatts: man säger icke, att vissa folkklasser utgått ur Bramas hufvud, andra ur hans skuldror, och slutligen den stora arbetsmassan af nationerna ur hans fötter. Man *sä-*

ger i allmänhet föga härom, emedan ämnet är ömt; men man *handlar* så, som tänkte man ditåt.

Deremot säger man någonting annat, och hvilket vi bedja om att få fästa en särdeles uppmärksamhet vid, emedan det nära ansluter sig till tidens, och kanske snart dagens politiska hufvudfrågor. Man säger oss, att den stora folkmassan är politiskt farlig, att den ligger uppfylld af vulkaniska ämnen, hotande att öfverändakasta samhället, och att den måste *deprimeras*, måste tillbakahållas, såväl ifrån bildning, upplysning och läsning, som ifrån nöjen, emedan man endast hoppas kunna dämpa och utsläcka, eller åtminstone fördröja utbrottet af vulkanen, om dess gäsämnen qvarhållas i öfverhöljdt och nedtryckt tillstånd. Men det är just detta föreställningssätt om en vulkan, som vi anse icke blott narraktigt och falskt, och falskt ur flere än en synpunkt, utan derjemte i högsta grad *farligt för de högre klasserna sjelfva*, emedan det, i stället att aflägsna, så mycket som möjligt närmar och drar öfver deras hufvuden de olyckor, för hvilka dessa klasser med skäl bära en så djup farhåga.

Till en början är det vår tanke, som hvar och en fördomsfri säkert måste bifalla, att den stora folkmassan alldeles icke befinner sig uppfylld af vulkaniska eller för samhället farliga äm-

nen, *i annan mening*, än att den, just till följe af christendom, rättskänsla, sund takt och sundt förnuft, bär en stor ovilja emot allt, som kränker sanning, lag och menskliget. Endast *då* kunna folkmassans sympathier kallas vulkaniska eller för samhället farliga och undergräfvande, om man föreställer sig ett *så beskaffadt samhälle*, att sanning, lag och humanitet deri föga gälla, eller icke nog iakttagas. Finnes bland oss ett *sådant* samhälle? Det tro vi, till meningen, icke: vi tro några enskildes grofva önskningar kanske gå ut på att få vårt samhälle till ett sådant; men i sig sjelf tillåter *vårt* samhälles natur all inre förbättring, som behöfves, för att lag, sanning och humanitet der må skaffa sig oupphörligen allt mera rum. Folkmassans sympathier strida följaktligen icke emot samhället, sådant det bör vara, och hos oss verkligen till sin mening sträfvar att varda; utan allenast emot ett *fingeradt* samhälle, sådant som någre måhända önska förvandla det till. Om folket känner antipathi *häremot*, kan någon våga säga, att det vore ondt? Nej. Menniskorna äro i allmänhet icke alls vulkaniska: större misstag gifves ej, än att så tro. Tvertom visar historien dem böjde, att af tjugu ingrepp i deras finaste och ömtåligaste rättigheter, i deras oskyldigaste önskningar, förlåta nitton, och blott fästa sig vid en

så liten fraktion, som en tjugondedel. Kan man då kalla dem «subversiva?» fallna för omstörtningar och för hämnd? Man kan det icke med stöd af sanningen, och icke på grund af den enskilda erfarenheten. Men man kan *säga så*, emot egen öfvertygelse, för att dermed vinna vissa afsigter. Dessa afsigter förbigå vi och erinra blott, att icke allenast de sjelfva förfelas, utan äfven att ett mycket större och *verkligt ondt* skapas genom detta tal. Menniskorna, som icke äro vulkaniska till deras natur, kunna *retas* till att blifva det, och det på två sätt: dels genom bestämda sociala orättvisor, och dels genom det ideliga påståendet, att de i skötet bära *odrägliga* anspråk, ehuru de endast vilja sanning, lag och mensklighetens tillåtliga förkofran. Att *reta folken*, det är att *göra* dem vulkaniska, åtminstone till en tid; de högre klasserna kunna genom en dylik method bringa massorna i harnesk emot sig; men, billigt behandlade, äro dessa böjda för fred och lugn.

Vi komma nu till ämnets andra afdelning. Antag, säga vi, att folkets stora hop verkligen, såsom man förespeglar oss, gäser af vulkaniska och fruktansvärda tänkesätt: vi påstå då, att ett nedtryckande, ett återhållande, ett förnekande af undervisning, bildning, läsning och slutligen (hvad som här blifvit frågan om) *nöjen*, är den mest

opolitiska utväg, som kan upptänkas. I Rom, under cæsarernes tid, långt ifrån att förminska folkets nöjen, ökade man dem och uppfann nya; ty en bättre *säkerhets-ventil* eger icke samhället. Den revolutionära gaz, som, innestängd, slutligen spränger hela statens panna i luften, får genom en sådan ventil, *nöjet*, utdunsta. I våra betänkliga tider, månne icke tidningarne, *sjelfva oppositionsbladen*, utgöra en stor räddningsanstalt just emot de formers häftiga sönderspängning, som hotas? Mången *handlar mindre* i samma förhållande, som han får tala, skrifva och «expektorera» sig *mera*. Detta är en gammal och känd maxim. Passionerna afdunsta, häftigheten mildras. De hotade formerna ledas och föras derigenom *småningom* till de välgörande *förvandlingar*, som behöfvas; men de krossas icke i ett andedrag.

Vi skola således nu nämna några af de folknöjen, som vi anse i hög grad vigtiga att påtänka. De utgöra verkligen folkets *rättigheter* att få åtnjuta; men vi utgå här icke ändock ifrån annat än den politiska nytta, som sjelfva det bestående i staten skulle draga af dem, såsom ventiler.

Återställandet af *gymnastiska lekar* i, så myeket som möjligt, fädrens anda, borde utgöra den ena klassen af dessa nöjen. Den oförgätlige Lings arbeten hafva i vårt fädernesland grundat möjlig-

heten af sådana lekars återkomst till oss. Samhällets fysiska styrka skulle ökas; tycket för raskhet tilltaga; en oskyldig glädje med krigisk anstrykning öfverallt uppkomma; och ett djupt förakt rotfästa sig för klemighet och för så usla tidsfördrif, som fylleri och all kroppslig last. Detta var det ena. Vi skola nu nämna den mera andliga klassen.

Denna andra och stora klass af folknöjen skulle bestå i bildandet af en för sjelfva det egentliga folket mera afpassad läsning, så väl till undervisning som till nöje. Vi kunde i denna väg redan nämna flere förtjenstfulla försök. Folkets visor hafva i stort samlats först af Afzelius; och den efterskörd, som Arvidsson de sednare åren lemnat oss, med afsigt att allt vidare ökas och fortsättas, kan icke med nog loford omtalas. Om personer, som så gerna kalla sig bildade, med tillräckligt tycke och kärlek omfattade folkets sånger, de dikter, som ännu bland dess medlemmar lefva, och de «lägre» förhållanden, som i grunden uppbära oss alla samtlige; så skulle utgifvandet af verk, sådana som Arvidssons, underlättas genom ett ännu lifligare och allmännare bifall. Undertiden må vi af innersta hjerta hembära de enskilde vår tack, hvilka hjeltemodigt offra tid, och kanske äfven penningar, för bidragandet att

fylla ett af nationens angelägnaste behof. Flera af dessa bidrag hafva mycket väl lyckats. En Folkkalender och en series af skrifter, benämnd Läsning för folket, hafva begynt deras ganska lofvande bana. Vi hysa uppriktigt det hopp, att företag i denna ädla anda årligen skola tillväxa och finna sig alltmer uppmuntrade genom allmänhetens sympathier. En liten anmärkning kunde vi våga, den, att man ännu synes hafva påtänkt en läsning mera *om*, än egentligen ämnad *åt* folket sjelf. Den stora massan läser väl icke mycket, dock icke så litet, som mången föreställer sig. Säkert eger den tid dertill; ty befinnes den icke hafva tid att öfverlasta sig, hvilket för utförandet ofta medtager flera timmar? hela aftnar? Man skall då icke kunna neka, att dessa stunder bättre användes på en *passande* läsning. Med passande mena vi en i verklig mening *bildande*. Den bör äfven kunna vara *roande*: och med vilkor? Att nöjet göres sådant, att det tillika innebär bildning. Folket får nu i sina händer *uselt kram* af 1) gemena visor, utskummet af dem, som ibland bättre folk sett sin upprinnelse, och genom vinningslystne spekulanter utprånglas ibland massorna, och 2) af nedriga historier, antingen fulla af skrock, eller af läror, som i sanning arbeta på det rätta samhällets öfverändakastande. För samtiden, och må-

hända ännu mer för efterkommande, skulle knappt ett större och ädlare arbete kunna sättas i verket, än försöket att utrota den *skadliga* läsning, som den s. k. lägre folkmassan nu, af brist på annan, för sitt nöje tillgriper; och detta utrotande måste ske *genom att sätta en bättre i stället.* Folket är i sin kärna högt stämdt för det rent storartade, för familjförhållanden af sann och rörande natur, för samhället, och i synnerhet för en god och ädel styrelse. Månne här då icke gifves ämnen *nog*, att skrifva om och att utsätta i folkets händer? Och månne icke sådana Folkskrifter skulle bära frukter af vackert slag? Vi tro knappt någon bättre afledare, någon mera pålitlig säkerhetsventil gifvas för alla de dunster af politisk oro, som i folkets sinne kunna finnas och så högt befaras. Folkets närmaste ledare, presterskapet i alla orter, borde taga denna omsorg på sig, såsom en af sina mest maktpåliggande angelägenheter.

STORHETENS TILLBEDJAN.

Huru liten är icke diamanten?
Men *den* är stor.



Den minsta af alla prisskrifterna, som dock i belöning tillvann sin författare en hel sommar på Jagtslottet.

Man kan tala om en extensiv storhet. En stor man vill då säga en, som är lång och bred: ett poem om femtio sånger betyder mera än ett på fem: en stor målning är den, som upptager hela väggen: och stor musik, hvad som räcker hela aftonen.

Det finnes ock en intensiv storhet. En menniska med en ädelt vacker blick, vore det blott en enda blick, står evigt minnesvärd för mig. En vers, hvari behag andas, förekommer mig större än ett vidsträckt skaldestycke utan skönheter, eller med mindre. En half sida förnuft i en afhandling anslår och undervisar mig mera, än en volum, full af omsägningar, återtagningar, motstridigheter och några milliarder ord, ej hörande till ämnet. Operor, oratorier, lagerfugor och symfonier hafva till tusental gått att glömmas på jorden, emedan de ej gingo till det himmelska i själen; men romansen om skön Anna dör icke. En hand, målad af Rafaël, en buske af Claude Lorrain, äro omätliga målningar. Huru liten är icke diamanten? men *den* är stor.

Låtom oss komma öfverens, om att kalla det blott extensiva den *lilla* storheten; och det intensiva den *stora* storheten.

Men om begge storheterna någonstädes finnas tillsammans? Kalla det då en Guds liknelse.

Man brukar säga: «det är falskt att hylla storheten och kraften, ty det är en hednisk tillbedjan.» Fullkomligen sant, om dermed förstås en blott jordisk kraft, en storhet på vidden och utan höjd. Det är icke då den stora storheten, man talar om.

Men dyrka vi, söka vi, efterlängta vi brinnande denna, då knäböja vi för det innersta, som står inför vår ande: det är för Gud.

Vi dyrka då det christligt stora, som ofta har utseendet af litenhet och ringhet. Det christligt fattiga är det egentligen rika.

Svagheten och litenheten äro aldrig dyrkansvärda, om de verkligen äro svaghet och litenhet. Men den christna styrkan, verkande ifrån höjden till djupet, har ej sällan den yttre bilden af svaghet. Detta slags svaghet är tillbedjansvärd, ty den är kraft och storhet. Kraften är det enda i universum att värdera. Det kommer allenast an på, att förstå hvad som är kraft. *Rätt trohet* är den svåraste gåta att lösa, den största storhet att nå, och den högsta kraft att vinna. Den *orätta* troheten, deremot, blef lifvets orm, har förderfvat menniskans väg, skapat moln för hennes ögon och gjutit gift i det öppnade hjertat.

FRIA FANTASIER

ELLER

Törnrosens Bok.

BAND XIII.

I. Målaren.

II. Prestens Ställning.

STOCKHOLM.
På S. I. Laserons förlag,
1840.

MÅLAREN.



Min mor! min mor! du är död: men vaken ser jag dig i min inbillning, och i mina drömmar ser jag dig ännu bättre. Det är du, som visar mig alla dessa taflor, och jag vill blifva en målare.



STOCKHOLM.
Hörbergska Boktryckeriet,
1840.

MÅLAREN.



SEGELLEDEN emellan Stockholm och Upsala liknar på många ställen farten på en ström, emedan Mälaren här stundom är så smal, att man kan stå på hvar sin strand och samtala med hvaran-

dra. Likväl är den knappast någonstädes smalare, än i ett sund, som kallas Tärnsundet, beläget ej långt ifrån Stäke. Sjön liknar här en lång, djup ränna, som på ena sidan har Munkholmen, bevuxen med höga tallar öfver branta berg, och på den andra sidan det lika högt skogbevuxna Granhammars- och Sundbylandet, hörande till Ryd socken. På detta land, just vid vattnet, ligger en liten krog för sjöfarandes uppfriskning: krogen heter äfven Tärnsund.

I våra dagar gå ångbåtarne mellan Stockholm och Upsala ständigt här fram; men i en längre sedan förfluten tid, då händelser, som vi i dag ämna berätta, tilldrogo sig, seglade endast mälarjakter i dessa farvatten. Jakterna voro af tre slag: antingen Sigtunaskutor, Upsalabåtar eller farkoster ifrån något af de omliggande herresätena, såsom Gellöfsta tegelbruk, Thorsätra, Steninge, Runsa eller Sätra. Krögaren på Tärnsund, som gjort sig väl bekant med sjömans-utstyrseln, kunde, när en jakt kom, lätt urskilja om den förskref sig ifrån en af de begge städerna, eller ifrån någon af herrgårdarne. Beklagligen voro Sigtunajakterna de skröpligaste af alla tre slagen; de som utlöpte ifrån Islandet i Upsala (Upsalas dåvarande hamn) kunde just icke heller skrytas af: men krögaren steg alltid förnöjd ut på farstu-

bron och vred sin röda yllemössa litet förnämt på sned, så fort han såg en viss speljakt löpa an Tärnsund: det var en jakt med nya, friska segel, hvars fock i synnerhet glänste i det smala, mörka sundet emellan de begge höga skobegvuxna landen. Denna jakt strök väl icke här fram alltför ofta; men när hon kom, var hon för Tärnsunds-krögaren synnerligen kär, ty alltid drejade hon bi framför hans brygga, och skepparen försummade aldrig tillfället att hafva önskningar i land när han kom dit. Hvad var då denna vackra farkost för en? skulle man fråga. Jo, den nya, sköna Steningebåten.

Det led emot qvällen en täck sommarafton. Gud vet om det kom sig af det lugna vädret, eller af andra orsaker; men på hela denna dag hade ingen enda segelbåt gått fram genom Tärnsundet, och krögaren var ända till middagen tvär i sinnet. Men på eftermiddagen hemtade han mod, beslöt att alls icke efterfråga någon dryckesförtjenst vidare för den dagen, utan taga sin yxa på armen, fara öfver sundet till Munkholmen och der fortsätta utförandet af det betingsarbete, han nyligen ackorderat om med herren på Sundby, bestående uti att fälla skog och hugga famn. Munkholmen tillhör Sundby; den är helt och hållen bevuxen med temligen grof furuskog, utom på södra sidan, der

några små ängsplatser öppna sig, dock mera egnade till beteshagar än till egentlig slåtter. Såsom egaren följaktligen af denna holme knappt kunde draga annan fördel än vedhygge, brukade han låta fälla en viss lott af skogen hvarje år. Didrik Petterson på Tärnsund hade mot en r:dr r:g:m. per famn ackorderat åt sig detta beting. Priset var i sig sjelf godt och fördelaktigt för herrn; ty äfven en ganska flink karl kan icke hugga mer än en famn på sommardagen, äfven då han gör otta helt tidigt och arbetar till sena qvällen: så att i våra dar får man betala vida mer när trädet skall fällas från roten, kubbas, klyfvas och famnläggas. Men krögaren ansåg ändock betinget för sig förmånligt, derföre, att då han i alla fall nödgades hålla dräng, men på Tärnsund ej hade göra nog för en sådan, använde han honom vid lediga stunder för betinget på Munkholmen, hvarigenom han drog mången riksdaler in i sin ficka.

Denna afton hade han likväl icke sändt sin dräng till hygget, utan sjelf rott öfver sundet, gått med yxan upp på holmen, och hurtigt, såsom en karl anstår, börjat verket. Såsom drängen dagen förut fällt tre grofva träd, afqvistat dem och äfven delat dem i vederbörligen, sex qvarter långa kubbar; så hade Didrik sjelf nu intet annat göra,

än att helt trefligt klyfva kubbarne till ved. Han behöfde icke gå omkring i skog och mark att leta sköna trän, utan kunde stå och göra sitt arbete på ett enda ställe. Han tog derföre sin plats nära högen af de tillredda kubbarne, men tillika så, att han hade en lång, vacker utsigt öfver Granhammarsfjärden: den del af sjön, som på södra sidan stöter till Tärnsund. Alla seglare, som komma från Stockholm, måste gå öfver denna fjärd innan de löpa an sjelfva Tärnsund. Krögaren hade valt denna plats, dels af kärlek till behagliga utsigter, det må man vara säker, ty han var en ganska hygglig man; men dels af förnuftig omtanke, att efterse om någon skuta ej på hela denna Guds långa dag ville helsa på honom.

Ifrån middagen till sex på qvällen gick huggningen ståtligt. Det är väl sant, att furun lättare klyfves om vintertiden, då kölden gör den torrare och skörare, så att den springer sönder under kilen i ett huj; om sommaren är den deremot saftigare och håller mycket mer ihop. Men krögar Didrik lät sådant icke bekomma sig. Han tuggade sin buss mot högra kindbenet, beság emellanåt eggen på sin yxa, spottade stundom på den och stundom i händerna att icke skaftet i dem måtte halka eller slinta. Så gnolade han; och undertiden sjöng han till så starka tag, att de omkring qvitt-

trande trastar och bofinkar tego och flacksade ned åt sundet. Derunder sprang veden sönder framför hans fötter, som hade det varit bara stickor, och barkbitarne yrde omkring honom som snö. Men när Didrik såg på solen, att klockan led till sex, vred han mössan högt öfver venstra örat, lade ned yxan och satte sig sjelf gränsle öfver huggbocken. Derpå tog han fram sin aftonvard; ty, ehuru han ej hade längre till hemmet än att han kunde se stugan tvärt öfver sundet, hade han likväl fast beslutit att icke ro hem förrän i sista qvällmålstiden, och tänkte blifva på holmen till klockan tio.

Just som han här satt och spisade sin hårdkakebrödskaka jemte ett par goda saltströmmingar, förnöjdt seende på vedhögen, hvilken snart liknade sig till att bli fulla treqvart famn, blickade han hastigt upp mot sjön till, ty han varsnade en ökstock kommande ute på fjärden.

"Den der ror icke mycket golikt i ökan, kantro; det var en ovaner en —"

Det roade Didrik Petterson, liksom hvarje hurtig strandbo, att småskrattande betrakta en roddare, som tycktes vara någorlunda osäker på årorna. Han besåg ökstocken allt uppmärksammare. Den gick ännu för långt ute på vattnet, för att han skulle kunna bestämdt urskilja, om den

tillhörde Granhammars ökstockarne, eller måhända icke snarare det gent emot liggande Lugnhamns. Men snart öfvergaf han att se på båten och fästades allt mer vid sjelfva roddaren, som började förekomma honom underlig.

"Hvad kan den der vara för en karl?" mumlade han för sig sjelf. "Än svänger han båten åt högra landet, än åt det venstra? Hvartut vill han då? Jag tror han ämnar stiga i land midt i skogen på Törndals-sidan? Styr han icke af ända till Roparudden? Om han är rätt slug, vill jag låta vara osagdt. Men icke är han en fiskare då, det ser jag. Hvad? hvad! se nu! styr han icke vips, ett tu tre, rakt öfver i motsatt led hit till Tärnsund? Nå välkommen, din attan . . Nej! nu svänger han tvärt af ifrån den kosan ock. Jag tror karlen är en tjuf, som icke törs sätta sin fot i land någonstädes, och som icke heller vågar dröja på sjön. Om jag så visst bara begrep hvad han ville, så skulle jag väl kunna gifva honom något godt råd —"

Didrik såg huru den misstänkte roddaren, efter flere bugter och krokar, dock slutligen landade vid Tärnsundsbryggan och gick upp till stugan. "Nå det blir då åtminstone *en* kund!" tänkte krögaren. Men han varseblef nu, att den fremmande stannade vid dörren och icke slapp in.

"Jaså? jaha! jag märker, att hustru min gått ut upp åt hagen att mjölka, och att hon lär hafva satt hänglåset före: det var bra. Och drängen for bort till Aspvik ren i middags; alltså är ingen käft hemma i huset. Men efter den der vill träffa folk, så skall jag låta honom förstå, att jag fins här." Derpå steg Didrik upp och högg några kraftiga tag i veden: det genljöd vidt och bredt i sundet, och den fremmande vände hufvudet åt Munkholmen.

Didrik fortfor att hugga. Den fremmande tycktes taga sitt beslut; så att, då han af hänglåset begrep sig icke kunna komma in i Tärnsundsstugan, gick han åter ned till bryggan, satte sig i sin ökstock och rodde helt hastigt öfver sundet åt det håll, hvarifrån han hörde ljudet af yxen.

"Det måtte då väl vara en ärlig djevul, säg? efter han söker komma i folks gemenskap," tänkte krögaren; hvarefter han vände ryggen åt sundet, på det att den anländande ej skulle tro honom hafva sett honom.

En lång och smal karl, med välbildade, men magra och mörka anletsdrag, samt kläder, som till någon del utvisade att han tillhörde herrfolket, uppgick nu i skogen och nalkades vedhuggaren. Dock steg han icke rakt fram till honom,

utan gjorde krokar och såg sig om åt alla håll, vid hvarje steg. En gång tog han tschakoten eller klädesmössan af sig och torkade med en fin näsduk svetten ur pannan, blickade öfver vattnet till Sundbylandet och suckade.

Slutligen kom han fram till vedtrafven, helsade medelst ett litet lyftande på mössan, men sade ingenting, utan satte sig på en stubbe och såg på huggarens arbete. Didrik rörde kallt och liknöjdt på sin röda yllemössa till besvarande af helsningen, men sade sedan icke heller ett ord, utan fortfor bekymmerlös att klyfva en grankubbe, hvilken händelsevis kommit in med ibland tallen.

Den fremmande bröt tystnaden med dessa halfhögt och osäkert yttrade ord: "kallas icke det här Munkholmen, min vän? kan du säga mig om icke landet der midt öfver heter Sun — ja — kan du vara beskedlig och säga mig hvilket land det är, der midt öfver sundet?"

Didrik Petterson såg på honom litet snedt och svarade: "herrn är nog icke så obekanter här: det är riktigt som herrn säger, Sundbylandet, åja."

En hastig rodnad flög öfver den unga fremlingens ansigte, men som efterträddes af en stor blekhet, gående ända till gult. "Jag har sökt

komma in på krogen der midt öfver, fortfor han; men utanlås satt för dörren, derföre rodde jag hit, efter jag såg dig stå och hugga här —"

Ja, herre, vill herrn njuta någon förfriskning på aftonqvisten, så — det är också en kall sommarqväll.

"Jag är icke hungrig just, men —"

En sup, eller ett glas öl ja, det är saken.

"Är ni krögaren sjelf på Tärnsund?"

Alldeles, skam sägandes, det är jag. Och goda varor kan jag bjuda på för hederligt folk också: nå det begrips, att det är helt enfaldigt, tåcke som — för si, jag är tvungen att hålla närning åt alla skutskeppare, som här stryka fram och de äro många, de.

Den fremmande reste sig hastigt upp: "har någon segelslup synts här i dag?"

Nej, intet ett korn.

"Godt; nå det gör detsamma. Hör, min vän — hörpå, herr krögare —"

Åh, det hjelps nog med mindre än herre åt en tåcken en som jag.

"Säg mig en sak uppriktigt. Jag är ute på förlustelser: är det god jagt på Munkholmen här?"

Jagt? hva' falles? jagt?

"Jag menar jagt på fågel, eller på harar. Här finnes visst gräfsvin, marken ser mig så ut."

Jag skall icke säga det, då. Men är herrn utrest på att jaga? Herrn har ingen bössa med sig, det jag kan se.

"Lappri. Nå ja, för att säga sanningen, så är här ganska vackert. Jag hade nästan tänkt att stanna öfver natten här i natt."

Öfver natten? Krögaren ställde ifrån sig yxen och såg med genomträngande ögon på sin gäst.

"Ja, jag vill icke ro längre. Någonstans skall jag väl sofva. Här ser mig ganska hyggligt ut på Munkholmen."

På holmen? Vill herrn bli öfver natten på holmen, då? Jag har väl herrberge på Tärnsund helles, fast just ingen resande plär ta in hela natten när oss.

"Det gör mig detsamma; jag vill icke omaka godt och beskedligt folk. Säg mig uppriktigt, skulle icke du — — skulle icke ni, min vän, såsom en värd anstår — ty klart är att resande hafva sina infall, i synnerhet den vackra årstiden, då man har tak öfver hufvudet hvart man vänder sig — skulle icke ni vilja betjena mig med litet husmanskost, ett par smörgåsar, litet kött på, en mugg öl?"

Jo, rätt gerna det.

"Och föra det hit öfver till mig? så kan jag i god ro få hvila mig på Munkholmen och se-

dan sofva här ett par timmar. Jag skall nog veta utvälja mig en god lägerplats i mossan.”

Herrn är då visst en jägare, kan jag tro, som tappat bössan i sjön och nu ämnar sofva på krutet?

Ynglingen såg upp på vedhuggaren litet småhäpen. ”Ja, hvarföre icke?” svarade han.

Åh ja kors. Hvar och en känner sitt lystmäte. Men kom nu öfver med mig till Tärnsund, om herrn vill äta; ty jag brukar icke ro smörgåsar hit öfver, det har jag aldrig i min tid gjort.

”Hvarföre ej? om jag betalar?”

Betalar, ja, det är säkert. Men hvad är det för slag? Ro hit med en mugg öl? nej san.

”Nå så kan jag sofva utan mat, efter ni är så ohjelpsam, min vän.”

Är herrn då så rädd för Sundbylandet? Krögaren såg skarpt på sin obekante.

Denne vände sig litet åt sidan och sade undvikande: ”jag kan icke begripa huru det kommer till, att jag tycker mig bestämdt hafva sett er förr, herr krögare? ert ärliga ansigte har jag verkligen någon gång skådat —”

Ja, Gud skall veta, att jag alltid rott min båt i raka strecket fram, när jag ämnat mig någonstans. Helles vill jag just icke säga, att jag är ärligare än annat godt folk, vet herrn. Men

det är som det är med det, nu. Skulle herrn just enkom villa bli här på Munkholmen i natt så — bara jag får veta räson.

"Räson?" Den fremmande spratt till litet, men hemtade sig straxt. Krögaren låtsade om ingenting, men fortfor:

Åh ja kors, det förstås det, att hvar och en har rätt att ligga hvar han vill. Jag mins en gång huru det gick med Pel' Person i Sörby. Han söp litet till husbehof och hade ock annars sina saker för sig sjelf. En dag kom pigan inspringandes till hans hustru och ropade: mor! mor! kom ut för Guds skull, far har fallit i brunnen! Då svarade hustrun: "hvad rör det dig? far rår sig sjelf, han; han har rätt att lägga sig hvarest han vill och behagar." Så vardt Pel' Person liggandes qvar i brunnen, var icke det galant?

"Ja, men jag har icke velat dränka mig i vatten; derföre har jag gått upp på land."

Nå det begrips. En annan gång så mins jag något annat. Det var om en qväll, Gellöfsta segelbåt kom hit i sundet, men skepparen ville platt icke lägga till vid min brygga, för der lågo ett par skutor förut, utan kastade ankar vid Munkholmslandet, på denna sidan, och skickade pojken med jullen till mig att langa sig qvällsvard. Men jag vardt misstänkt och frågade efter hur det var, och

då var det så, att skepparen hade en karl om bord. Det var en gammal och ärlig karl, ändå, må tro det: det var gamla herrn på gården der bakom Sundby; den herrn, som måste rymma för några år sedan, för att sonen satt honom på knäken.

"Hvad! ha! store Gud! hvad säger ni?"

Ja, jag säger det. Stackars karl! han var ändå en rättskaffens gubbe. Men derföre är Munkholmen känd för, att man hellre håller sig utmed den, än vid Tärnsundslandet, *om man* — si —

"Gud i himmelen! måste han rymma! o säg, hvart for han?"

Gamla herrn? Åh det är långe sen det nu. Jag talar bara om hur det var, att jag då lät skutan ligga här, ty jag — ack, det var en mycket olycklig herre, må herrn tro! Hans son hade förstört'en i grund, ja kontant, rakt i grund.

"Ni har då aldrig sett hans son?"

Nej, jag tjente för mjölnardräng vid Aspviks qvarnar den tiden. Men det är då visst, att det måtte hafva varit en rackare till son så galant att svänga sig. Farsgubben han fick betala laget, stackare. Pojken var bra som liten, säga de, och godt hufvud hade han. Men så vardt han stor. Först skulle han då ut i kronans tjenst, sonen, må tro; och der var han någon tid anställder. Men han spelte kort, si; han spelte som

alladi, ja som baresta knäkeln; han spelte alldeles bort sig och vardt rakt pank. Så säga de, att han om sist blifvit en bedragare och gjort riktiga falska sedlar.

"Det är lögn!"

Jaså. Nå, det vill jag då låta vara osagdt. Illa är det väl ändå, efter han nu allmänt efterlyses från predikstolarne, kan jag tro.

Den fremmande såg sig skygg omkring: han kröp allt mer bakom vedhögen. Men krögaren satte sig midt emot honom och fortfor:

Så noga beskrefvo de honom i efterlysningen till kläder, rock, byxor och vest, till hår och alltihopa, att det skulle visst icke vara en stor konst, tror jag, att ta fast på den. Men det fägnar mig, att han icke gjort falska sedlar, som herrn säger; ja, det fägnar mig riktigt af hjertans grund, ty jag ville icke se'n hängder. Och tillika skall jag säga herrn, att *jag* kan icke bli den, som tar fast på'n; ty . . . jag var ej i kyrkan i söndags, så jag hörde icke pålysningen om hur han ser ut. De sade, att man grufligt lätt skulle kunna känna igen'en på beskrifningen, som lästes upp; så nog råder jag den karlen, hvem han ock är, att akta sig för folks ögon; men jag, som sagdt är, jag var icke i kyrkan, jag hörde icke pålys—

"O min Gud! min Gud!"

Var derföre nu icke rädd för mig, herre. Ty jag kan icke känna igen'en. Men blif icke här på Munkholmen, herre, det är icke ett godt förslag; ty jag skall säga för'en alltihop. Den här sidan om sundet har blifvit misstänkt för tjufgömslen — ursäkta — allt sedan det vardt bekant, att skepparen gömde gamla herrn här, då han for af.

"Min far! min olyckliga, stackars far! hvart har han då tagit vägen?"

Så att det var herrns far? Nånå. Säg mig bara, om den efterlysta sonen icke gjort falska sedlar, som de påstå, så skall jag omtala allt.

"Nej vid Gud! det har j — det har den efterlyste icke gjort!"

Så så, det är ändå godt. Ty jag skall säga herrn, att om falska sedlar komma omkring, då är fan lös, och det ogillar jag. Hvem skulle jag då kunna gifva närning, och hvems sedlar skulle jag kunna taga? Nej då, det duger ej. Jag skulle endast få tro på kopparslantar, och det blef ett otäcktyg, att ej töras se annat än ärgigt småmynt. Men om han icke gjort falska sedlar, så säkert har han ändå gjort något falskt. Han har spelat bort sin tjenst, det vet jag; och allt hvad farsgubben kunde släppa till, det spelade han ock bort, det vet jag; och han satte

gubben så ner på knäken, att han måste låna och vardt till sluts så pankad, att han ej hade en fyrk qvar — nej, icke en fyrk, herre! — det ogillar jag. Gamla herrn fick gå från gården, och ändå var mera skuld qvar, så att de skickade efter och skulle bysätta honom, då han for af. På resan dog han af ålder och grämelse.

"O Gud! jag brottslige! låt mig dö i denna stund!"

Gif sig nu tillfreds, min herre. Jag tycker det var väl nog, att gubben fick sluta lifvet, hellre än hanka sig fram i elände.

"Hade icke min far också en dotter?"

Jo visst hade han så. Och hon lefver än, hon. Hon är gift, si. Efter omständigheterna: nånå. Det är illa, att herrn icke varit hemma på så länge, annars skulle herrn veta något. Är det sant, att han varit i Parise di kallar?

"Jag har varit äfven der en kort tid — i sanning — men det hör icke hit, min vän! Jag ser tydligt på er, att ni hyser godhet emot mig, och icke vill öka min olycka. Jag skall derföre vara uppriktig och säga er allt. Jag vet, att jag efterlyses, och jag måste dölja mig för menniskors åsyn: hvilken skam! Jag har varit hemma i Sverige endast en månad och genast ansättes jag så af mina fordringsegare — dem, som förskaffat mig

de penningar, hvilka jag utrikes förslösat — att jag måste gifva upp staten och bjuda på thé. Men emedan jag icke kunde gifva något skäl för mitt obestånd — ty spel är icke skäl, förstår ni —"

Åh nej, visst icke.

"Så nekades mig afträdesförmån, och jag skulle dömas såsom den der bedrägligt försking-rat annans gods. Hvad tycker ni? jag skulle hafva blifvit ställd vid skampålen, om icke —"

Såå? jaja.

"Om jag icke rymt. Och nu är jag här, min vän. Neka mig ej, att få dölja mig i björnmossan öfver natten, eller några dagar; tala om det för ingen! Jag eftersättes just nu som värst; i förrgår, det vill säga i söndags, efterlystes jag allmänt öfver hela riket. Nu hafva alla min beskrifning i färskaste minne, och hvar menniska kan ertappa mig. Neka mig ej — blott några dagar! När efterspaningsfebern gått förbi, om några veckor kanske, så kryper jag fram. Jag skall redligt betala er för besväret."

Med spelpenningar?

"Ja, det är sant nog, jag har ganska litet att gifva; dock var viss, jag är en hederlig karl, och ni skall i sinom tid ej sakna vedergällning. I detta ögonblick tänker jag minst på mig sjelf. Min olyckliga fars öde grämer mig mest. Mitt

brott, att hafva gjort honom olycklig, trycker mig grufligt. Ty hvad mina fordringsegare, som nu efterlysa mig, vidkommer, så äro de alla rikt folk, hvilka hvar för sig lida ganska litet på mig. Det är egentligen af hämnd, för att jag varit stolt emot dem, som de förfölja mig. Men min slägts undergång plågar mig in i döden."

Ja, jag kan tro det.

"O min stackars syster! Jag vet det nog: för min skull. Och för att jag förslösade min fars egendom, kunde Cathrine ingen vårdad uppfostran få, kunde ej komma annorstädes än blott på landet. Hon måste nu väl hafva hunnit sina tjugu eller tjuguett år? Jag vill minnas, att hon var två år yngre än jag sjelf. Gud vet om hon fick lära sig mer än läsa, räkna och skrifva? Allt för min skull! hon är således nu likväl gift, säger ni? med hvem?"

Ja, herre, hon är gift.

"Med hvem?"

Med en dräng i Ryd socken.

"Hvad säger du, karl! med en dräng?"

Spring icke upp så der oförsiktigt, herre. Om här kommer någon skuta i sundet, så kunna de upptäcka herrn och ta fast'en.

"Himmelska Gud, min syster Cathrine! hvilken skam?"

Jojo. Men nu kallas hon bara Karin, rätt och slätt. Och det bästa är, att hennes man håller hjertligen af henne.

"Drängen? nå det vill jag väl hoppas. Hon måtte väl hafva varit god nog för hans kärlek, förmodar jag."

Ja ser herrn, det är så. Det fins många odugliga tåp till jentor; men Karin blef riktigt afhållen, ty hon är god som guld, fast hon förskrifver sig af en så dålig slägt, herre.

"Så? hvad!"

"Som jag säger. Drängen, som friade till henne, tyckte riktigt om henne, fast hon inga pengar hade — dem hade en viss dragit försorg om, som herrn vet — och fast hon just ingenting kunde, som dågde, så var hon likväl en så rask och bra menniska i sitt slag, att — som jag säger — drängen icke försmådde henne.

"O!"

Ja, herrn må tro, fattigt folk måste se sig om. Och då drängen väl viste af hvad slägt hon var, hvilken bror — hvilken en — hvilken —

"Förlåt mig, min vän. Ursäkta mig, jag bekänner att jag talade dumt och illa nyss. Förlåt mig! ack jag är ju en flykting?"

När drängen viste hvilken stursk, inbilsk odugling till bror hon hade — som jag säger — en slö-

sare, en folkföraktare, en ohöfvisk, en rackare som förstört sin far, så var det minsjäl under nog, att han ville ha'na.

"Store Gud!"

Nånå, herre, jag säger icke mera. Men ert eget samvete må tala, och det förvissar jag eder, att en så lumpen karl, som ni, en sån skräfla, som föraktar oss och håller er för god till slägting åt oss: den skulle jag hafva största lust att kasta i sjön här nere i sundet, eller åtminstone angifva er för länsman, att ni måtte komma utmed pålen, såvida pålen sjelf icke skämmes att stå vid er sida, minsann. Allt det skulle jag göra, ty det vore väl förtjent, om jag icke hade en ynkan med er: och det är endast för Karins skull, det må ni veta.

"Tala! jag förtjenar allt hvad ni säger. Jag har varit en usel —"

Tycker herrn, att han varit usel? nå men det tycker jag ändå om: såvida han ock kan försäkra mig, om han inga falska sedlar gjort?

"Tro mig om hvad ni vill, men ej om detta. Jag har spelat och dermed förstört min far, mig sjelf och hela min slägt. Min mor lade jag tidigt i grafven af sorg. Inbilsk har jag varit, högmodig och stursk, det har ni sjelf hört i afton och ärligt sagt åt mig derom."

Nånå, nånå, det var icke så farligt menadt.

"Jag är utan hjelp, jag är förlorad. Jag eger intet runstycke i mitt våld, jag efterspanas och skall kanske utstå ett nesligt straff. Hvad skall jag sedan taga mig till? Jag måste väl då begynna att stjäla —"

På nytt, ja. Om herrn så visst hade friska armar och samma mod i bröstet, som hans syster Karin — för det är en rar menniska, det skall jag säga — då kunde herrn kanske bli folk.

"Min goda syster! Gud vare lof, att åtminstone hon är lyckligare än jag. Om hon finner sig i sitt stånd, bara; och det hoppas jag nog hon gör, ty hon har säkert blifvit förnuftigare och bättre än jag. Hon blef aldrig smittad af elakt sällskap och slapp komma till Stockholm. Ack om också jag aldrig kommit dit!"

I kronans tjenst, menar herrn? Nå, men dit skola ju alla, som duga till något? Det är visst rart, det. Man är minsann ej en dräng, när man tjenar kungen, förstås.

"Var nu icke ovänlig emot mig längre för de dumheter jag talade: glöm mina ord. Förlåt mig och räck mig handen till försoning!»

Jag har huggit sedan i middags och min hand är smutsig, herre. Nå godt, om det så skall vara: topp! nu tog herrn en krögare i hand,

som rår om sitt fattiga stop sjelf, och tunnan med.

”Tack för handslaget. Här doftar angenämt i skogen. Är det långt bort till der min syster bor? Om jag vågade mig så högt upp i socknen? Men det går väl icke an. Jag blir igenkänd! Hvilken skam för henne!”

Skam för henne? Ja nu talar ni som en karl, herre. Och jag ser, att edra ögon fuktas. Gud skall ännu en gång välsigna er, om ni håller i er på detta sätt. Då vill jag också säga er, att er syster icke är gift med någon dräng.

”Hvad?”

Nej.

”Och jag som hoppades så mycket godt häraf!”

Hur så?

”Jag satt i mina tankar, och hoppades på att kunna bli en annan menniska, gifva mig till min syster i skygd för alla mina ovänner, och lära mig något dugligt arbete. Jag funderade på — hör — jag tyckte det skulle gå an, att jag afsade herrn, så slapp jag efterspanas, och kunde kanske åter ärligt arbeta mig upp till någon liten egendom.”

Såå? Sitter herrn i sådana tankar? Det är bra. Men det duger herrn väl icke till. Fast Gud vet, det beror på viljan. Och så beror det

på, om herrn blir så riktigt förskräckt för pålen, att herrn icke åter vill gifva sig in ibland —

"Bland folk — hm — bland herrar igen, menar ni? Nej. Kunde jag endast lyckas uti att bli menniska, så vore allt hjelpt. Hvar skall jag träffa min syster? Hon är mitt enda återstående hopp. Herre Gud, hon är då icke gift?"

Jo visst är hon gift, och har två barn med.

"Nå men, —"

Jaja si, saken är, att hon vardt gift med en dräng, som tjente vid Aspviks qvarnar, den tiden då hon vardt vigd med honom. Men karlen är icke dräng nu längre, han är sin egen, måtro.

"Och är rik?"

Om han är rik, det vill jag låta vara osagdt, inföll krögaren och steg upp med en stolt uppsyn. Likväl såg han genast derefter ned med en mild, slug blick på sin gäst och fortfor: den karlen är sin egen på Tärnsund, herre; och om Gud vill, så blir han aldrig efterlyst från någon predikstol i Sveriges rike. Men skäms ni icke för svågern, herre, så tag mig en gång på nytt i hand, så skall jag ro er öfver sundet, och ni skall få se eran syster, som är min hustru, galant och rar.

Den fremmande ynglingen reste sig upp häpnande, och stödde sig mot vedtrafven. Han syn-

tes nästan darra. Men Didrik Petterson fortfor:

Karin har ofta sagt mig, att hon hade en bror, och hon har mycket gråtit öfver'n. Men som han reste bort för så länge sedan, har jag aldrig sett'en, och Gud vet om Karin en gång kan känna te'n, när hon får syn på honom. Jag stod här och högg min ved, när jag såg huru han först satte i land vid bryggan och gick upp till mitt hus; och hade icke hänglåset suttit före, så hade han sluppit in och träffat krögarmor, ha! ha! ha! och det skulle varit roligt om han i henne känt igen syster sin. Det tror jag väl dock knappast hade skett. Men Karin var uppgången i hagen att mjölka Perlan och Dockan, och så skulle hon plocka smultron till qvällen: hon hade begge ungarne med i hagen. Dermed så vardt han utan att träffa Tärnsundsmor den gången, utan måste ro öfver vattnet hit till mig, och här hafva vi talat om många fula stycken. Men lika godt, var nu glad, svåger min! vi skola äta i qväll, om han vill lägga af att vara herre en stund — jag har lust att försöka'n. Så skall jag gömma'n i natt, och var viss på att ingen skall ta fast honom, och pålen skall icke hafva svåger min, ty det tål jag icke. Tärnsundskrögaren vet hål och krokar att bo i, som ingen fan skall snoka upp, dets varar jag för.

Unga herrn drog på orden. Han började känna sitt hjerta vekna och sitt förstånd ljusna, och han önskade blott till Gud, att det vore möjligt för honom att kunna förvandlas till en så rask karl, som han såg sin svåger vara.

De följdes åt till stranden, läto den fremmande ökstocken stå qvar, efter de icke kunde fara tillsammans i mera än en, stego i krögarens båt och rodde med den öfver till Tärnsund. Rymmaren satt lugn, dels emedan ingen skuta eller fremmande menniska syntes till, dels emedan han fattat en stor förtröstan till mannen, som han följde.

När de kommit öfver sundet, gingo de på strandbacken upp till krogtrappan, och Didrik såg sig som bäst om efter hvar mor kunde hafva stulit undan nyckeln till hänglåset; då man i detsamma ifrån skogen fick höra en munter visa. Den olycklige rymmaren blef haj: om någon af Rydboerne får se mig, tänkte han, så torde mina kläder och mitt ansigte träffa in med pålysningen, och jag är förlorad.

Ett par bruna, blåögda pojkar nedhoppade emellan stenar och grenar, och efter kom en qvinna, barfota. Hon bar i ena handen en full mjölkstäfva, hvari den hvita fradgan stod ända upp till kanten, och i den andra en dugtig näfverskeppa, illande röd af stora smultron. Frem-

lingen såg på henne, med hjertat hoppande till hälften af rädsla, till hälften af kärlek och glädje.

Den vackra, smärta krögarmor, som såg att Didrik stod och letade efter nyckeln, påskyndade sina steg utför skogsbacken, och var snart med ungar och bär nere på farstuqvisten hos sin man. "Här sitter han ju, vet jag, i springan?" yttrade hon med ett halft leende, men till hälften litet barskt, såsom en husmoder anstår; och Didrik medgaf, att han var ganska glömsk, som icke ihågkom sjette springan i såtet bakom knuten, der nyckeln alltid gömdes, när de begge voro ute.

Man gick in. Fremlingen satte sig på en bänk, litet underlig till mods. Han vågade icke nalkas sin syster. Han såg huru hon med raska steg, fram och åter i stugan, ordnade allt: satte mjölkstäfvan i spisen och smultronskäppan på den blankskurade tallrickstegen. Efter några ögonblick började hon raspa upp askan längst in i spishörnet, för att få rätt på den derunder gömda elden. Den fans der riktigt, lefvande, och hon slapp således bråka med sköråsken.

Du ser, vi hafva en gäst här, Karin, och jag har bjudit honom till afton, om du har något att sätta fram. Han är hungrig, måtro, och det kryddar maten i faten. Har du färskt bröd?

Nej. Men färskt smör har du, det ser jag. Han skall segla i rappet, så att han har brottom.

Karin neg kort, men ganska vänligt, och såg dervid flygtigt på den obekante, utan att säga någonting. Hon gick in i kammaren och bredde en liten duk på det blåmålade bordet under fönstret, der några blommor ångade ur ett spetsglas. Hon framsatte guldgult, rart smör, och bröd jemte en ölkanna, såsom anstår. När hon gick öfver tröskeln, mötte hon sin man och hviskade till honom oförmärkt: "betalar han?"

Nej, svarade Didrik, lika sakta; jag har bjudit honom.

Utan att härpå yttra något, gick Karin till deras hörnskåp i köket, och framtog kumminost, en holländsk sill samt metwurst. All denna kostliga anrättning bar hon in och satte brevid smörtallricken. Nu kan ni begynna, sade hon åt Didrik, jag kommer straxt efter in med rättikor och radisor.

Stig hit in! stig hit in i kammaren vackert! sade Didrik Petterson till sin gäst. Den fremmande gjorde så. Ingen kan göra sig ett begrepp om, hvilken åsyn det erbjuder för en rymmare, som svultit och lefvat förskräckt i halftanannat dygns tid, att se framför sig hvad den olyck-

lige ynglingen här såg, förnam och ordentligen erfor.

De två männen voro ensamne. ”Säg!” frågade fremlingen tvekande, ”skall jag våga yppa mig för min syster?”

Jag tror redan, att hon — men Didrik afbröts genom Karins ankomst, som med en knippa radisor inträdde i köket, och med detsamma vinkade honom, att ur kammaren träda ut till henne.

Han gjorde det. Genom en fintlig vändning fick hon hastigt kammardörren tillskjuten, så att den fremmande ej måtte höra hvad hon sade sin man ute i köket.

Blek och med half andedrägt gick hon nära intill Didrik: ”Hvad har du haft hit för en?” sade hon.

Krögaren rynkade ögonbrynen och yttrade sakta: Vet du då hvem han är?

”Det är den efterlyste, Didrik! och jag tyckte mig straxt känna hans drag på beskrifningen, ach —”

Han har varit en stor skälm, Karin. Men, om han af denna olycka låter sig tämjas och vill bli folk, så skola vi hjelpa honom dertill. Du begriper väl hvem han är, Karin, och att han är din köttsliga bror? — Hennes blekhet öfvergick till

lärftets. "Ach himmelens! det hördes nog af namnet i efterlysningen, det," suckade hon. — Gråt icke nu, för fan; dermed hjelper du icke bror din.

"Didrik! hör hvad jag skulle säga: deruppe i skogen komma sockenboer hit utföre, och en frågade mig nyss derute i täppan om jag icke sett till någon; ty de menade, att en misstänkt person i afton rott som åt Tärnsund till, och de ville förtjena den utsatta prissumman, sade de. De komma hit och leta, det är säkert; ty de tro honom visst gömd hos oss, efter som jag är hanses syster."

Anfäkta dem! yttrade krögaren med ett doft, djupt läte. Derpå gick han hastigt in i kammaren och sade: "min svåger! tag smörgåsen i hand och stig litet åt sidan. Se så, det är bra."

Derpå lyfte Didrik upp tvenne lösa tiljor i golfvet och bad sin gäst nedstiga i den trefliga källaren, som visade sig. Med ett hopp var han der i sällskap med några kuttingar af förbjudet, men förträffligt innehåll, som Tärnsundsvärden under denna oroliga tid på sådant vis gömde undan rättvisans band; ty man lefde i den förbjudna bränvinstiden. Golftiljorna lades åter ned i full ordning.

Didrik Petterson gick sjelf ut på farstuqvi-

sten för att möta de anländande och afleda alla misstankar. Han såg der några äldre bönder, illparige i uppsynen, hans icke synnerligen goda vänner, fast af samma socken. Dem frågade han icke stort efter, men när han varseblef sjelfva länsmannen, med hvilken han hade haft ett och annat krakel för sin handels skull, och som han fruktade kanske hade något hum om hans golftiljor, blef han icke så litet häpen, fast han dolde det; och att söka afleda en så farlig karl ifrån rätta spåret, fann han högst angeläget.

"Nå lycka till att hafva fått hem er svåger! det måste vara en vacker karl, den junkern, efter pålysningen till att döma!" sade kronolänsmannen med ett leende.

Nog var det rätt sagdt, att det är en stor lycka, si, att bli belastad med en rackare till anhörig, svarade Didrik med full stämma och skiftade icke alls färg.

"Ni har således sett rymmaren? Ni erkänner, att ni har träffat honom? hvar är han, utlemna honom."

Träffat honom? Ja, det måtte jag väl, herr befallningsman. Hvem skulle den rackarn vända sig till i sin nöd, stackare, om icke till mig, som han räknade för sin svåger? Ni såg väl hans öka, när han rodde öfver Granhammarsfjärden i dag? då

kom han ifrån Stäke, der han vek af från stora vägen, tog sig ökstocken och rodde hitåt, måtro. Ni känner väl igen ökan?

Åja, ropade flere sockenboer.

"Men", inföll länsmannen, "så slägting ni är, får ni ej dölja en skälm undan rättvisan. Tag genast fram honom."

Som sagdt, ja, han blir icke god att knipa, förstår jag. Det var en inmarig satan, fortfor Didrik. Kom hit! titta dit öfver till andra landet, känner ni icke igen ökan?

Vid Munkholmslandet? inföll en af sockenboerne: jaha, det är minsjäl samma en. Det är Hårsgärdsökstocken, jag känner honom. I den rodde han. Han är alltså på Munkholmen? den skall då alltid vara och blifva tjufgömställe?

Krögar Didrik nalkades länsmannen med en liflig uppsyn och sade: "herr befallningsman! jag var icke i kyrkan och fick höra pålysningen om den förrymda skälmen, men är det sant, som mor säger, att 200 R:dr utsatts i belöning för den, som tar fast'en?

"Ja," svarade länsmannen.

Hör nu, herre! fortfor Didrik. Hörpå en sak, kanske så god som två. Det begriper väl herrn, att när rackarn kom hitroendes, efter vi voro svåg-

rar, så kunde jag ej neka honom hjelp; ty hvem är golik till en sådan hårdhet?

"Det är billigt och rätt sagdt" inföll en Rydbo.

Alltså begrips det, förstår herrn, att jag skulle säja för'en hvar bästa gömmet fans uppe på Munkholmen, och jag lät'en ro dit, som ni och alla se, hvar ökstocken hans står qvar i vassen, fast ingen, mer än jag sjelf, vet hålan deruppe i skogen, der han sitter. Förstår herr befallningsman?

Länsman såg högst girig ut på krögar Didrik.

Nu skall jag säga för herrn, att ehuru jag ej kunde neka fan hjelp, och gömma min svåger, förstås, så måtte jag väl ändå icke vara pligtig, att bistå'n emot rättvisan, eller hur?

"Nej visst icke. Tvertom —.

Hör på, herre, oss emellan; vill herrn lofva mig att ge mig halfparten med af belöningen, så skall jag föra herrn öfver till Munkholmen, och visa herrn hvar han sitter?

Länsmannen blickade skarpt på krögarn. "Halfparten? sade han. "Ni har erkänt, krögare, att ni vet hvar skälmen fins, ni är således skyldig att utlemna honom.

Åh kors då, om herrn tar saken så — jag har blott skämtat med herr befallningsman, sade Didrik med låtsad liknöjdhet, och gick litet afsides. Far sjelf öfver till Munkholmen och leta,

så får herrn se, om han kan taga'n. Jag tror det som nogast. Jag vet ingenting om hela karlen. Han fins der visst icke. Leta sjelf, får ni se. Jag vet ingenting om alltihop, fast jag nu roade mig med att prata litet tok.

Länsmannen insåg, att ehuru han väl möjligen skulle förmå ställa till tvist med krögaren för hans tvetalan, kunde han dock till ingenting nu genast tvinga honom, då han förklarade sina ord för ett skämt. Länsmannen fann alltså, att han skulle gå i mistning om sjelfva hufvudsaken — den vackra prispenningen — om han icke genom foglighet kunde förmå krögaren att lemna de nödiga upplysningarne om gömstället på Munkholmen. Han nalkades honom derföre och sade med en betydelsefull blick: "halfparten, min vän, är för mycket. Ni bör besinna hvad man är skyldig rättvisan, och att hvarje god undersåte, liksom hvarje christen, bör göra allt sitt till för tillrättaskaffande af — hörpå, en tredjedel — det vore på sin högsta höjd —"

Tridjungen? Hvad gör det i pengar?

"Etthundrade riksdaler riksgälds. En rätt vacker summa, min vän. Var icke snål."

Trehundra plåtar blir det. Nå så topp då, det blir dervid. Fast det är förbannade litet för en slägtinge —

"Slägtinge? säg hellre en skälm. Skäms att kalla honom slägting! Jag ser på er, fader krögare, att ni blir nöjd med de 300 plåtarne: det gör minsjäl fulla 100 R:dr. Se så låt oss icke söla längre nu. Vi fara genast öfver till Munkholmen, och ni skaffar oss reda på djefvulen, der han sitter i sitt snår. Fort! fort!"

Ja, invände krögaren, liksom alls icke angelägen, men då måste alla de andra sockenboerna ock medfölja; ty han är en skarper karl, svåger min, och det tör bli' slagsmål, när vi få tag i'n, så vi behöfvas vara många. Eller börjar han kanske löpa ifrån oss i skog och mark på holmen, och då måste vi ha folk nog att sluta in åt alla håll.

"Det är ganska rätt, alldeles rätt," svarade länsmannen och befallte alla sina kamrater medfölja i båten öfver sundet. De foro af.

När Karin stod på bron, och sjelf med ett godt leende såg huru hennes fintliga man narrade hela det farliga sällskapet öfver till Munkholmen, att leta och sträta i buskarne, tänkte hon för sig så här: nog kan väl Didrik föra dem der omkring i bråtarne en timmas tid eller två. Dock skola de komma igen och då tör det bli ännu mycket argare här än förut. Herre, du mildaste! att min bror skall ha blifvit en sådan

skälm? Men kanske Gud hjelper honom till att ännu omvändas en gång i verlden, om han nu bara kan komma undan. Dertill vill jag gerna gifva mitt hjerteblod, om det till något dugde. Gud fader i himmelen säg mig huru jag skall göra? Jo, jag sätter mig på kammargolfvet, och de skola slå ihjäl mig först, innan de rucka tiljorna och upptäcka honom. Men ack, det hjelper icke till slut, hvad nytta hafver han af det? Nej! Tyst? låt se, låt se.

Hon gick tankfull upp till stugan. Hastigt rann henne ett beslut in. Hon sprang till fähusskullen och tog derur en stor halmkärfve. Den bar hon in i stugan, hade ut barnen, bad dem gå bort och plocka mera smultron på qvällen, och stängde derefter dörren om sig. Nu var hon derinne, och ställde sin kärfve kaprak mot spisen. ”Den der är allt så lång som en karl,” sade hon och skrattade för sig sjelf.

Nu gick hon in i kammaren, lyftade på en af de lösa golftiljorna, och ropade: ”hör han! hör han! kom fort upp!”

Den olycklige rymmaren, med hjertat i halspropen var ej sen att lyda. Snart stod han uppe på golfvet och frågade: ”är jag räddad? O min syst— min högt älskade syster! ”Han ville springa Karin i famnen.

"Ack du Gud, vi hafva nu ingen tid till sådant," sade Karin och vände sig bort. "Nej, vi borde snarare gråta," fortfor hon leende. "Men fort, fort! tag de här kläderna: det är Didriks. Kläd på dem, och låt mig få hans plagg: fort; ack snart komma de hit igen!"

Vid de sista orden blef rymmaren blek, och ingen omklädde sig skyndsammare, än han. Karin tog hans egna kläder, rock, stöflar, byxor, vest, hatt och gick ut i köket. Derpå började hon i hast sy, snörpa, tråckla och fäkta. Hon skapade sin halmkärfve till en karl, och trädde honom i kläderna. Snart utkom brodren manhaftigt utstyrd såsom en äkta dräng i gula skinnbyxor, lång rock, gråspräckliga strumpor och skor med spännen. Han förstod Karins afsigt och hjelpte henne göra kärfven till folk.

Snart var halmgubben färdig, och kläderna fastträcklades omkring honom. Nu gick Karin ut, och när hon såg, att länsmans-sällskapet var så inkommet i skogen på Munkholmen, att de ej mera sågo Tärnsund, gick hon varsamt efter sin gubbe, och begge hjelptes åt, att genom skogen bära honom bort till en klippa utmed sundet, ett temligen långt stycke ifrån krogen, der de vräkte ned honom i sjön. Der låg han nu och flöt, och

såg alldeles ut, som om rymmaren sjelf hade drunknat.

Men till sin bror sade hon: "gå nu en smula afsides så länge; det duger ej att vara i krogen."

Litet derefter stack en vindkåre upp, och Karin såg från Granhammarsfjärden de hvita granna seglen af en skön skuta komma med god fart inåt Tärnsund. Ha! det är Steninge storbåt! utropade hon för sig sjelf, och slög händerna tillsammans af glädje.

Såsom skepparen på denna jakt alltid haft vänskapsfulla göromål ihop med Tärnsundskrögaren, så seglade han också nu, på sin hemresa från Stokholm, icke förbi, utan fällde ganska riktigt seglen, och tog land vid Tärnsunds-bryggan. Skepparen gick upp till krogen och trakterades der hurtigt af den goda värdinnan.

Någon stund derefter hördes mycket ordande och ett högt gräl från Munkholmslandet. Karin blickade dit öfver, och såg sin man med det öfriga letande sällskapet som stod på återtåg. Att länsmannen var arg och de öfriga missbelåtna, kunde man tydligen märka på låten.

Just som de stego i sin båt för att göra återtåget till Tärnsund, hörde hon sin man mycket högt och bestämdt utropa: "Ja, så Gud han oss annamma, är icke det visst och sant, att karlen må-

ste hafva hoppat i sjön och simmat bort, säger jag; ty annars skulle vi promt ha tatt'en!"

Karin förstod genast, att Didrik derborta vid andra stranden, ehuru han vände dessa sina ord till länsmannen, dock ropade ut dem så högt med flit, endast för att de skulle höras öfver sjön till henne, och utgöra en varning eller ett råd, att den olycklige nu borde på detta sätt söka undfly. "Det är redan skedt," tänkte Karin och nickade med en slug uppsyn för sig sjelf.

Didrik Petterson återkom, och det syntes på honom, att han icke så väl, som han sjelf önskade, förmådde dölja sin oro och förlägenhet. Länsmannen, å sin sida, var tvär. Han tycktes hafva fattat några vissa outrotliga misstankar, och när de stego upp för Tärnsundsstranden och voro vid krogen, förklarade han barskt, att stugan måste "visenteras," och att hans folk skulle stå vakt vid ytterdörren, på det att ingen käft obesedd måtte sticka ut näsan och gå ur krogen."

Didrik Petterson mulnade, men bad befallningsmannen stiga in; han ville derinne vända upp och ned på hvar trå, försäkrade han. "Godt! tänkte länsmannen, nu skall du minsjäl bli utan din tredje-part af priset, min gubbe lilla."

Karin gick oförmärkt bakom sin man, nöp

honom lindrigt i armbogen och pekade ut genom fönstret, der man kunde se långs ut efter sundet.

"Hvad fan är det för en hatt, som ligger och flyter i vattnet, sade Didrik för sig sjelf. "Det är svåger mins? Och se en så'n ruskig figur ligger der längst bort och simmar. Godt tänkte han." Han blef nu ganska glad, men sade om intet. Med förnöjd uppsyn vände han sig till Steningeskepparen, sin gamla vän, som satt och smuttade i ett hörn, vid ett bord, tyst och uppmärksam. Länsmannen hade emellertid med en af sina handtlangare gått in i kammaren för att leta i och under sängen.

Nu passade Karin på, förde sin man ut i stugan till ett annat af fönstren, och pekade på en lång dräng med slokig hatt och i gula kortbyxor, hvilken gick borta vid stranden och strök för sig sjelf mellan sex stycken alar.

Besätta dig! det är mina kläder? hviskade Didrik ock såg på Karin med glimmande ögon. Än den der i vattnet då? tillade han.

"Det är bara en halmgubbe, hahaha!"

Nå så fan? det var galant. Nu skall länsman få leta derinne i kammaren bäst han gitter.

Men hör, inföll Karin, och blinkade med ögonen, den der drängen derute vill säkert ha sig tjenst, det jag tror. Kan du icke låta den

hederlige Steningeskepparen här komma om sams med honom, att taga honom nu straxt i qväll öfver till Steninge med sig på jakten? du vet, att rättaren der behöfver en stalldräng —

Didrik nickade åt henne. Han gick bort till sin vän, skepparen, samtalade i mjugg, och med honom vardt saken snart uppgjord.

Nu kom länsmannen ut ur kammaren med sin kamrat, förargad och blå i synen. Skepparen steg upp från sin förtäring, liqviderade med krögaren, och gick derefter fram till herr befallningsman, bugade, strök på foten och bad allrasom ödmjukast om tillstånd att få afträda ohindrad af vakten, som stod utanför dörren.

Drag för djefvulen, min bästa vän! svarade länsman. Med er, kära fader skeppare, har jag intet det ringaste att beställa; gack i Jesu namn, och far er väg åt fanders.

Steningeskepparen bugade sig åter, tackade för lofvet och gick ut.

Såsom det egentliga signalementet eller igenkänningstecknet på rymmaren utgjordes af de i pålysningen beskrifna kläderna, hatt, rock, vest och byxor, och den der drängen under alarne nu sågs helt annorlunda klädd, så kunde väl Didrik icke mycket behöfva frukta för att länsmannen och hans folk på honom skulle kasta farliga blic-

kar. Dock tyckte han säkrast vara, att söka hålla sällskapet vid stugan, och litet narra herr länsmannen ville han också gerna. Den smärta och vackra krögarmor hade samma lust att retas med nådig befallningsmannen. Hon drog sig derföre allt mera förlägen intill spisen i köket och låtsade vara ängslig för den. Den spetsfundige länsmannen, som varseblef några af hennes förstulna ögonkast, fick häraf starka misstankar på att rymmaren kunde sitta gömd i skorstenen. Med stränga åtbörder steg han dit fram, bad unga mor Karin förlåta, att han ville litet "gräfva i askan", som han sade, och befallde derefter en af sina karlar stiga kaprak upp i spishällen, för att skåda upp genom skorstenen och, såsom han utlät sig, söka få se solen genom den. Sockenboen klef upp, länsmannen stod bakom honom, hållande honom troget i skörtet, och begge glodde upp i höjden på spjellets sot och mörja.

Just i detta ögonblick tittade Didrik ut genom fönstret och såg huru den der drängen i sällskap med skepparen steg om bord på Steninge segelbåt. Man drog in linan, sköt ut från land och hissade focken. Den flinka jakten for af som en svan i sundet.

"Jag är ej karl att se till ett Guds skapade grand," ropade sockenboen åt länsmannen, då

denne frågade honom hvad han blef varse uppe i skorstenen.

Du är ett fä, min vän; klif ned ur spisen, sade länsmannen. Kamraten gjorde så.

"Behagar icke herr befallningsmannen en snaps under allt detta besväret?" frågade nu krögar Didrik med en mycket fryntlig och belefvad ton.

Hm! muttrade länsmannen, förvånad öfver en så oväntad artighet.

"Behagar icke också vår vän, sotaren, en? tillade Didrik muntert, men försmädligt åt den nedsotade kamraten sockenboen.

Hm! Tack skall ni ha, något bör en väl hafva för allt detta, svarade Rydboen, och räckte fram hufvudet.

Berättelsen slutar här, ty vi begripa lätt det öfriga. När länsmannen fann efterspaningen derinne fruktlös, och kom ut i friska luften, fick han se hatten och kroppen ett stycke från hvarandra flyta i sundet. Då ropade han: "der ha vi honom? Gud! det är, som ni sade, Didrik Petterson; rymmaren har dränkt sig!" Men när han lät folket ro ut efter kroppen, fick honom i land och såg att det blott var en halmkärfve, sade han: "Vet ni, krögare, ni har heder af er svåger. Det var då en sate! Han är mera slipad än både jag och ni, er hustru och hela församlingen. I dag

har han purrat allt klokt folk i Ryd!" — Ja, svarade Didrik, det måste vara riktigt en best. — Länsmannen med sitt folk tog ett förnöjsamt afsked. När han gick, plirade Didrik en liten stund efter på vägen och spottade ett par tag på spåren, som han såg efter honom i sanden. Derefter gick han in i stugan, strök luggen ur pannan, tog sin Karin hjertligen i famn och kysste henne. Sedermera ropade de in barnen, och satte sig att äta smultron och mjölk.

Händelsen sjelf slutar mycket vackrare och bättre, än man af början kunnat föreställa sig. Den till dräng förklädda ungherren kom lyckligen till Steninge, och nöden tvang honom att uppföra sig såsom en hygglig och riktig dräng derstädes, på det han ej måtte ertappas och drifvas till ett nesligt straff. Rättaren på Steninge såg väl huru det var funtadt; men, såsom vi redan hört en hum om, låg både han och skepparen i några små hemliga praktiker . . . hvad det kunde vara . . . med Tärnsundskrögaren; så att de icke yppade saken.

I början suckade ungherrn djupa tag, då han måste stå och ryckta hästarne. Men tanken på skampålen var för honom ännu rysligare. Den utsatta summan och priset på hans person, om han fasttogs, fortfor ständigt; han hörde folk

emellanåt yttra sig derom, och han fann sig således nödsakad, att hålla sig strängt lik en dräng, det han blifvit utklädd till.

Arbetet och sysselssättningen med en tarflig, nyttig lefnad gjorde honom emellertid munter, och han fann behag i att kamma hästarnes långa svarta manar, borsta deras skinande länder, bada dem, fodra dem, samt dessemellan hjelpa flickorna på gården med att bära in ved och vatten. Lyckan var, att intet egentligt herrskap bodde på Steninge, som kunde känna igen herrn.

Mot slutet af sommaren var han ganska brun, men icke derföre mindre vacker i anblicken. Händerna hade blifvit grofva. Han hade aldrig varit svag till krafterne, fast klemig. Altså när vintern kom, försökte han tröska. Efter han också spelade fiol, blefvo hans söndagsqvällar icke ledsamma, då Steningefolket dansade efter hans stråke och gaf honom mycket beröm för polskorna.

Vi stå här vid en vändpunkt i denna ynglings märkvärdiga historia. Vi hafva sett honom å ena sidan genom omständigheternas kraf, och för att icke upptäckas, tvinga sig till antagande af en anonymitet, en masque, ett lefnadssätt såsom dräng, hvilket ganska mycket stred emot hans förra vanor, men vi hafva, å den andra,

också sett honom utan svårighet, ja till en icke ringa del med nöje, undergå denna förvandling. En sådan metamorfos kan likväl till en början icke bestå i en afgjord omskapning för hela lifvet. Ynglingen skulle säkert hafva varit en menniska af öfvermenskligt slag — en art omenniska — om han med nöje och lätthet skulle kunna hafva blifvit en dräng, sedan han, efter en fin och elegant lefnad i stora verlden, insupit vanor och behof af motsatt slag. Den fruktan att upptäckas, som i början intog hans väsende odeladt, förenad med nyhetens behag, som alltid anslår lynnen af en viss vagabondism, hade gifvit hans karakter en spänning, ett slags enthusiasm. Härigenom kom lifvet i stallet, vedhuggningen, tröskförsöken, såbärningen och allt till drängtjensten hörande att i början kännas pikant för honom: en viss öfverspänning i nerverna gjorde också, att hans kropp icke blott höll sig uppe, utan njöt af en skenbar helsa.

Men öfverspänningen föll, sinnet slocknade, det pittoreska i dränglifvet förlorade sin färg. Faran qvarhöll honom väl alltid i den förklädning, han en gång antagit; han bar fortfarande det pseudonyma namn, *Elias Mickelson*, som han genast vid uppstigande på Steningelandet gifvit sig; men efter tre fjerdedels år infann sig en feber;

han

han sjuknade och måste läggas till sängs. Hans af naturen friska och starka kropp lofvade dock en god utgång på en sjukdom, som förmodligen blott utgjorde en öfvergående, ehuru häftig kris.

Vi se honom således nu — hvar? och huru? Sängliggande i en drängkammare och på ett med halm stoppadt läger, under ett groft täcke, och emellan lakan, hvarom han under sin förra lefnad endast kunnat göra sig ett svagt begrepp. Han saknade väl icke all skötsel. Han hade på golfvet utmed sängen en lerkruka ståendes, deruti en dagsverkshustru, på den omtänksamme rättarens befallning, försåg honom med friskt vatten för att svalka sig med under febern. Om denna medicin var den klokaste, kan lemnas osagdt, men så gick det till. Flere nätter yrade han: mången gång såg han sin goda mor i drömmen. Hennes kärleksfulla och milda gestalt framträdde ur molnen och höll en stor, hvit, skinande duk framför hans ögon. Denna åsyn göt en känsla af glädje och hopp om förlåtelse i hans tyngda och plågade själ, emedan hvithet förekom honom såsom symbolen af fläckfrihet och oskuld. Men då denna syn ofta återkom, började den förvåna honom och nästan besvära hans ögon genom glansen af en färg, som är solens egen. När han vaknade och såg

upp, hade han den kalkslagna, hvitmenade kammarväggen framför sig, hvarpå — ty rullgardiner brukas icke i drängstugor — solen starkt och obarmhertigt kastade strålar, som stungo den sjukes febersvaga ögon.

"Ack," tänkte han och lade sitt hufvud, med en djup suck, ned på den hårda och stickande halmfessingen, "det var då ingen syn? ingen dröm af tröst, verkligen utgången från min mors kärlek och vård om mig efter döden? blott denna förhatliga, skarpt skinande kalkvägg var det, som, äfven under min yrsel och då mina ögon lågo slutna, verkade på synens nerver och skapade för min fantasi en duk, lika hvit, ren och tom, som en ännu omålad taflas duk! ack, och jag, som trodde och hoppades på en försonande, mild ande! en allegori om en till mitt arma, olyckliga hjerta återvändande oskuld!"

Tårar började taga sin väg ur dessa ögon, som det stränga solskenet från väggen redan plågade. Hjertat lade sig hopplöst tillsammans. Pulsarne gingo högt en stund; men deras häftighet aftog småningom, alltsom lifvet började stå tomt och betydelselöst för den öfvergifnes tankar.

Hvar och en var på sitt arbete: ingen besökte den sjuka drängen. Aftonen kom, dyster och fattig. Natten kom. Den kalkslagna väggen upp-

hörde med sitt pinsamma sken, då solen sjönk. Den utbredde sig i stället med en stor och obehaglig gråhet, allt som qvällen tilltog; och rummet, som saknade nästan alla möbler, blef i samma förhållande fult och utmärkt otrefligt. Under natten infann sig icke desto mindre samma dröm.

Ofta händer, att när hoppet sjunker och de lifliga önskningarne falla, uppstiger väl lifvet i tomhet, en betydelselöshet inför hjertat, men svalka kommer dock tillika, och, har då kroppen någon egen fond af helsa och krafter, så minskas febern genom sjelfva den liknöjdhet och apathi, hvari själen förfallit. Så skedde äfven här. Elias — vi måste kalla honom med det namn, han sjelf gifvit sig, ty det vore icke skickligt af oss, att yppa hans förriga namn — Elias Mickelson nedsjönk emot natten i en god och stilla sömn. Och denna sömn förljufvades denna gång ånyo med en dröm, den vackraste, den mest lifgifvande han nånsin njutit. Åter såg han sin mor. Ifrån höga, guldkantade moln, deri hennes gestalt sågs gunga, blickade hon ned på sin olycklige son. Hon höll en rulle i sin högra hand, och den öppnade sig: den rullade upp sig och räckte ifrån skyarne ända ned till jorden. Men på det stora papperet eller duken, hvaraf rullen bestod, såg

han likväl också nu ej det ringaste. Allt var hvitt, bländande hvitt för hans ögon. Åtminstone kunde det icke nu vara kalkväggen i hans kammare, som här spelade sitt spel, om det också kunde vara möjligt, att ingenting annat än den utgjorde den materiella grunden, "substratet" för den fantom, som i hans flere gånger upprepade drömmar visade sig för hans ögon.

Han tyckte sig sjelf i drömmen sammanknäppa sina händer och med bedjande, forskande ögon se på sin mor. Men hon sade ingenting: hennes milda anblick gaf intet tecken till vrede eller förebråelse, men också intet svar, ingen upplysning för hans framtid. Han tyckte blott att hennes anlete antog en allt högre skönhet, ju mera han såg derpå, och att strålar omgåfvo den i molnen sakta uppåt sväfvande bilden. Härmed ökade sig mörkret der nere, der han såg sig sjelf; och en djup smärta grep hans varelse i dess minsta rötter. Han gret så bittert öfver sig sjelf och sin öfvergifvenhet, att om morgonen kände han ännu halmen våt långt under det grofva öfvertyget: kudde hade han icke egt.

Likväl måste febern och hufvudvärken hafva flytt med tårarne. En stor och allmän matthet beherrskade honom, men han kände för öfrigt föga ondt. I dagningen slumrade han en stund in

ånyo och väcktes först genom bullret af en person, hvilken bar åtskilliga saker in i kammaren, och, såsom det tycktes, alldeles obekymrad om att en sjuk befann sig liggande der, uppställde sina verktyg i ett hörn af rummet och började arbeta.

Elias vände sig om i sängen och undrade hvem mannen var. Han såg en flintskallig gubbe, med godt och hederligt ansigte, sätta några strutar på en stol och uppveckla dem. Derefter reste han upp en liten ställning, lik en bordsfot, i hörnet, och lade derofvanpå en temligen stor flat sten, som han inburit. Med rockarmen torkade han bort allt dammet från stenen, lyfte sedan upp en butelj och hällde ut något derutur, hvarefter han slutligen tog en strut och tömde dess innehåll uppå det förra. Gubben började smågnola och muttra för sig sjelf, liksom fattades honom någonting. Han tittade sig rundtomkring och sade mellan läpparne: "jag undrar storligen om här icke alls finnes någon löpare? icke kan jag rifva blyhvitten med bara handen, det säger jag." Han gick ut att leta.

Den sjuke ynglingen fann, att han bekommit en målare till gäst i sin kammare. Han började känna en ånga af olja och terpentin ifrån den öppnade korgbuteljen i hörnet. "Ligger jag längre

här," tänkte han "så får jag säkert snart min hufvudvärk igen: hvem frågar också efter en drängs hufvud? Och begynner han rifva färg, bullra och äflas derborta, så — store Gud!"

"Jag skall försöka stiga upp," fortfor Elias. Men då han reste sig i sängen, kände han sig ännu så svag, att hufvudet föll tillbaka på halmen, och han drog hårtäcket öfver axlarne, emedan han frös. I detsamma återkom gubben med en sten i handen. Det var icke någon sådan förträfflig, välskapad och skön löpare, som målare i städerne hålla sig: kägelformig, rund och vacker; utan en ganska vanlig bullersten, blott på ena sidan gjord jemn och glatt.

Gubben sjelf bar också icke utseendet af en mästermålare, ej en gång af en från staden på arbete utsänd gesäll, utan rätt och slätt af en landtlig alltiallom — en sockenartist, som visserligen kanske kunde stryka slädskrindor, dörrar och fönsterposter, men måhända lika skickligt lappa seldon, sy vaxläder öfver vagnsdynor, taga från lås, laga spjäll och annat, som det menskliga lifvet tarfvar. Hans anlete tillkännagaf ett ålderstiget och trefligt snille. När han såg drängen vända sig i sängen, helsade han på honom med en fryntlig nick och bad honom vara alldeles obesvärad der han låg. "Sof!" sade han, "det gör godt på

morgonqvisten. Jag skall blanda ihop till perlfärg, rifva blyhvitt i oljan här — men sof! — jag skall icke oroa honom. Blott kan han komma ihåg, att när jag tar upp kimröken, så vänd sig beskedligt åt väggen; ty det kan hända att sotdoftet far litet omkring. Nå ja, han behöfver ju också icke gapa mycket medan han sofver, och näsan kan han stoppa under täcket."

Elias svarade ingenting, stoppade verkligen hufvudet under sitt sträfhåriga täcke, vände sig mot väggen så gerna genast som efteråt, och försökte somna. Gubben gick till sin löparsten i hörnet, talade allt emellanåt till sina färger och instrumenter ganska minnesvärda ord, tog upp sin breda, snedskurna trädsticka, som väl för ingen del kunde mäta sig med den sköna spackel af björk, som ordentlige målare bruka, men hvilken dock här tjenade till sitt nyttiga ändamål, att skjuta den åt sidorna flyende upproriska blyhvitten immerfort in i oljan och till midten på löparstenen. Ty hvar och en vet, att blyhvitt, liksom krita, högst ogerna mänger sig: med vatten ingår den icke förening, utan stor motspänstighet; och till och med med olja blandar den sig icke så benäget, som man torde föreställa sig. Gubben öfvervann dock färgämnets alla små passioner. Med sin väldiga löpare gjorde han ringar

på sin sten i allt större och större hvarf; och med hvarje ring hade en ny mängd färgstoft måst dyka in i oljan. Ju mera han ref, ju hvitare, ju mera bländande blefvo cirklarne. När de slutligen glimmade likt undulationerne i ett stort mjölkfat, började gubben sjunga. "Nu," gode han, "skall kimröken i, så blir det perlfärg utaf; och rättarmors stolar skall jag göra så vackra, att ingen törs sätta sig på dem under ett halfårs tid."

Ynglingen under täcket hade icke kunnat somna. Men ehuru det i början förekommit honom obehagligt och sårande, att få en verkmästare under fullt arbete in i kammaren på sig, der han låg sjuk, så hade dock gubbens trefliga monolog till oljan börjat sysselsätta hans fantasi på ett sätt, som mindre och mindre plågade honom. När man befinner sig sjuk och i allmänhet är begåfvad med ett godt sinne, blir man ofta stämd till fromhet och undergifvenhet: älskvärda minnen vakna från barndomen: glada, oskyldiga stunder stiga fram ur det förflutna: ögonblick komma åter, som man icke sett på sin inre theater sedan många år. En kedja af bilder uppstår. Så väcktes hos honom, här, tankarne på den perlfärgade sängkammarmöbeln i hans mors fordna rum. Der hade den första soffa och de första stolar stått, som han här i verlden lärt känna: sådana möbler gå

aldrig ur ett barns fantasi: de gömma sig innerst i det trogna hjertat. Allt som han hörde gubben för sig sjelf än sjunga och än öfverlägga huru han ville göra sin perlfärg — "lagom mörk och ändå lagom ljus genom tillslående af en lagom kimrök" — så såg han sjelf under sitt täcke huru på hans mors fordna sängkammargolf den ena stolen frammstod vackrare än den andra. Ty man må säga hvad man vill om mahogny, eller brunbetsade möbler: de hafva en stolt och elegant uppsyn, äro mörka och litet hemska under all sin förnämhet. Ljusare, mildare, vida hjertligare, innerligare och trefligare äro då de perlfärgade bohagstingen; och sådan var den äldre smaken. Denna smak skall ännu en gång uppkomma.

Slutligen gick det så långt, att Elias Mickelson tyckte sig sjelf stå och måla. Med en egen tyst förtjusning skapade han sig föreställningen af omålade trädbord, bänkar, soffor och stolar i simpelt hvitt träd och af landtlig figur, dem hans mor räckte fram åt honom, det ena efter det andra, och han strök. Han kom i en glad och harmonisk sinnesförfattning, som verkade högst välgörande på hjernan och derifrån på hela nervsystemet. En stund såg han sig alldeles som i en ny verld. Han tyckte sig icke behöfva lefva som

dräng längre, och icke heller återgå till det egentliga, för honom så farliga herrlifvet.

Efter en timme reste han sig upp i sängen. Gubben fortfor att rifva och gnola.

"Jag skall försöka att kläda på mig och sätta mig hos gubben," tänkte den unge Elias.

En artist af den anspråkslösa och menniskovänliga hållning, som gubben här, hade icke det ringaste emot att se en man stiga upp, fatta byxor och stöflor, fatta hängslen och halsduk helt nära i grannskapet af sina arbeten med färger och konstnärliga tillbehör. Tvertom gjorde han sjelf halt i rifningen, och hjelpte ynglingen på med rocken, när han såg honom så matt, att han endast med svårighet kunde höja armarne så högt i luften, som erfordras till ett så beskaffadt företag.

"Det är rasande dumt, att han skall vara så kraftlös af sig," inföll gubben; "men så är det alltid efter frossan."

Jag har visst icke haft frossan, svarade Elias. Och krafterna komma snart åter, det känner jag, fast jag ännu är litet ovan att stå på benen.

"Och lyfta armarna se'n."

Ja. Jag sätter mig här på sängkanten och hvilar mig och ser på; det skall bli ganska artigt; jag har i alla mina dagar älskat färger och penslar.

"Nå, det må jag säga?" vidtog gubben. "Jag kan just icke säga att jag älskar svinborst så högt, men nog kan jag göra penslar af honom, ja riktigt goda machiner; ser han, dessa penslar har jag skaffat ihop! och, hvad som mera är, jag har sjelf skurit borsten af galten — galten går ännu i Husby Onsala och mår ganska väl. Jag skulle kunna nämna honom vid namn, som rår om galten, men det behöfs icke. Ty, derest man icke skär mera borst af ryggen, än som kan behöfvas till ett par goda, lagoma penslar, så mår svinet lika bra efteråt, och borsten växer upp igen. Se bara på för ro skull: göra de bättre penslar i Sigtuna? Nej, tro mig. Jag ansvarar före, att håren icke rinna ut ur dessa: känn åt en gång, ryck ut ett borststrå, om han förmår!"

Elias kunde det icke, eller kanske ville det icke; ty han önskade ingen skada göra, och det roade honom dessutom att glädja gubben. "Är det mycket svårt att rifva färg?" sade han.

Åja, visst vill det vara sin konst, svarade den åldrige, och drog sina gråa ögonbryn upp i pannan. Det kommer mycket an på hvad ämne färgen är utaf, fortfor han; somliga materier komma icke så lätt tillsammans, och då får man arbeta med dem. Också måste man förstå sin sak, det är gifvet; ty annars begriper man honom icke.

Umbra skall man rifva i ättika, eljest blandar han sig icke, och vet man ej det, så tager man ingen ättika. Likaså bevändt är det med allt annat. Vill man icke göra oljefärg, utan endast limfärg, nå, då tager man ingen olja, men likväl måste man först döfva blyhvitten med bränvin, innan man kan få honom att gå in i vattnet. Och så är det med allting. Alla barn i början. Men visst kan man lära sig rifva, det förstås, det. Har han aldrig hållit uti en löpare?

"Jo, för ro skull har jag mången gång gjort det som barn."

Om han hade några krafter i behåll, så skulle jag riktigt bedja honom rifva åt mig litet, medan jag går in öfver gården till rättarns kök och ser efter limpannan. Men han orkar väl icke, förstår jag?

"Med mina krafter har det väl ingen så stor fara," svarade Elias halft leende, "men jag fruktar att jag skämmer bort arbetet, om jag klåpar till vägs på löparstenen här?"

Det värsta är nu undangjordt, anmärkte gubben. Det är svårast i början att göra tagen så riktiga, att färgen väl kommer in i oljan; men sedan det gått för sig, behöfver man allenast ligga jemnt, så rifver det sig bra. Försök!

Elias steg upp och ställde sig framför inrätt-

ningen. Gubben visade honom handlaget med löparen: begge händerna förnuftigt knutna midt öfver honom, så att man måtte kunna regera honom lika åt alla håll. Ynglingen skulle nu försöka att göra en ring på stenen; men, såsom det alltid händer nybörjare, glappade han, så att löparen ofta kom med sin ena kant i vädret i stället för att ligga jemt, oupphörligen jemt efter färgen, som refs. Men efter några omgångar bättrade han sig. Så ja! se så der ja! upprepade gubben, allt mera nöjd. Han vardt slutligen så nyter, att han frågade drängen hvad han hette i namn; och när han fick höra, att han kallades Elias, sade han: "Elias har handlag! jag vet mången, som har sig sämre åt efter en hel veckas tid."

Denna smickrande uppmuntran gladde den stackars ynglingen in i själen. Skulle man tro det, att en man, som för ett år tillbaka gjort utländska resor, och som tillbringat de mest lysande stunder i flere hufvudstäders utvalda sällskaper, nu kunde befinna sig så nedkommen, att han icke utan glädje och hopp lyssnade på en gammal, eländig sockenartists jargon, hans uppmaningar och hans lärdomar? Men faror och lidanden hade borttagit många höljen från de menskliga tingens skepnader: det stora i dem hade stigit fram. Den unga Elias såg lifvet ganska annor-

lunda nu, hans inre sinne vaknade; och gubben här, hans läromästare, förekom honom så hjertlig, mensklig och varm till lynnet, att han trifdes med en sådan man. Huru pass kunnig han kan vara, vet jag icke, tänkte den förklädde flyktingen; men *han* vet dock att lefva, det *jag* aldrig hitintills förstått!

Under den stund gubben gått ut att se efter "limpannan," stod Elias ganska troget med sin löpare i hand, och gjorde, verkligen icke på skämt, utan på rena allvaret allt sitt bästa för att rifva färgen väl och vinna ett godt ord af mästaren, när han återkom. Det drog ut en halftimme. Några symtomer af ledsnad, af önskan till något annat och roligare, uppstego visserligen och klappade på dörren till ett så bortskämt hjerta: men Elias hade redan en lång tid smakat på sysslor af icke mest intagande slag, och ofta fått hålla uti med dem hela timmar, hela dagar. Han bortjagade derföre nu utan svårighet ledsnadens försök att få komma till tals i själen, och han ref och ref bara. Med hvarje cirkel på löparstenen blef det bättre och vackrare. Färgen låg slutligen framför honom så fin, så len, så intagande, som om den sjelf hel och hållen icke utgjort annat än olja, alltihop. Han lutade sig nedåt och

kunde nästan spegla sig: hvad det här blir täckt! hviskade han. Att perlfärg kan vara så vacker!

Mästaren inträdde i rummet, hållande en liten panna i sin ena hand och ett par penslar i den andra. När han kom fram till Elias och kastade sitt vana öga på hans arbete, såg han vänligt och derjemte mycket slugt upp på den unga drängen. "Han är icke så utan begrepp, som han ger sig ut före," sade gubben, "och icke är det första gången han handterar färg, fast han ställer sig okunnig." Elias förundrades. "Ja, gapa man; det gör ingenting," fortfor den gamle; "ingen dum hand bär sig åt så skickligt. Men hörpå, efter vi en gång börjat språka, och jag förstår att han, såsom sjuk, nu just icke tages med i gårdsens arbete, så kunde han rätt hjelpa till med målningen. Desto fortare går det, och jag vill icke fördröja mig på Steninge, utan komma härifrån innan onsdagen. Ty jag har ett större arbete på Skolandet, och sedan är jag påtingad söder ut, åt Bro- och Lossa-sidan, förstår han. Jag skulle med rätta ända ned till Hillersjö och Färentuna innan midsommar; ty nu är det alldeles obegripligt, hvad de vilja blifva uppmålade." Han fattade sin lilla snusdosa af tunnt kopparbleck, som genom den flitiga gnidningen i vestfickan blifvit mycket blank: han öppnade locket och grep en

pris. "Ja, som jag säger, nog går det nu an att lefva så länge," fortfor han högst förnöjd, och förde prisen till näsan. Men åtskillig färg på pekfingret och tummen fasthöll snuset, så att näsan till sin stora förundran bedrogs i sin billiga väntan. "Nej, tusan! hvaba?" utbrast gubben, "det här går icke alls —"

Saken arrangerades likväl. Fingrarne afgnedos: de doppades i dosan för andra gången och med bättre hopp. "Ja, som jag säger, Elias," fortfor han nu under den sälla och muntrade känsla, som en lyckad pris alltid utbreder ifrån sig öfver hela sinnet, "tag någon af dessa penslar, Elias, och rör ihop limfärg åt mig. Det är alldeles orätt i sig sjelf, det är ett bedrägeri, att grunda med limfärg, när man ämnar stryka med oljefärg; jag har sagt rättaren det, men han vill icke kosta på att låta göra både grundningen och renstrykningen i olja. Arbetet blir derefter, och jag tvår mina händer, sedan jag sagt rättarmor att en sådan målning är som den kan. Se så här, tag nu limvattnet. Der på tallricken har han malen krita, rätt fin: döfva'n likväl först ur den lilla flaskan med bränvinet, helt varligt: rör sedan omkring och lägg i kimrök så pass, att det blir lagom mörkt. Men kimröken måste också döfvas; se så. Elias skall få gå och grunda åt mig med

limfärgen, ty det kan han säkert, det ser jag. Det utgör sex stolar inalles af furu samt ett matbord med låda och knapp på lådan till handtag; det är alltihop; men grunda jemnt! se väl efter att ingen skrymsla blir utan, men att också ingen fläck får för tjockt på sig. Märk noga, att der qvistar synas i trädet, skola sådana strykas öfver ett eller par rapp ensamma först, innan hela grundeningen sker, på det att de måtte blifva väl betäckta, kanaljerna; men han skall få se, Elias, att han kan!"

Elias Mickelson lagade ihop vattfärgen: rörde och gick på i skålen med stort nit. Han satte på sig det gamla blå förklädet, som han fått af sin syster på Tärnsund, tog en pensel och gick.

När han kom in till rättarmors med hela sin måleri-tillredning, blef hon icke litet bestört att se gubben, som hon väntade, i hast hafva blifvit förvandlad till en ung och vacker, ehuru efter sjukdomen bleklagd dräng. "Se på Elias!" utbrast hon.

Ja, kära mor, tag hit stolarne. Jag har blifvit målarpojke, ända till och med en half gesäll, tror jag.

"Han är en mästare i tusen konster," förstår jag. "Men huru vardt han frisk så hastigt?"

Det var den minsta konsten. Är det det här bordet, som skall målas? Var icke rädd, kära mor, jag skall allenast grunda. Men drag ut lådan, beskedligt; så stryker jag henne särskildt, det blir bäst.

Rättarmor hjelpte honom i ordning med bordet. Man ställde det midt på golfvet, och Elias eftersåg med en konstnärs kloka öga, om några qvistar lyste fram i furun, hvilka först borde öfvermålas, innan det hela ströks.

Allt gick bra. I sjelfva verket är det icke så svårt att grunda; ty om man också icke här lyckas att få alla penseltagen så fullkomligt sammanflutna i hvarann, att icke ett och annat drag synes, likt en liten egen färg, gå sin bana för sig sjelf, så betyder det mindre, än om en dylik ojemnhet skulle låta sig märka vid sjelfva renstrykningen, efter hvilken all färg måste skådas likt ett enda helt, och intet eget tag eller streck hit eller dit får skönjas. Elias gjorde dock allt sitt möjliga, för att äfven bekomma grundningen jemn och rar.

Han kände sig så road, att han knappt märkte till någon mattighet mera. Likväl var han en smula knäsvag, hvarföre han under målararbetet satte sig på en ogrundad stol, medan han strök de öfriga.

Mästaren kom in efter en stund med sjelfva oljefärgen i en mugg. Han blef temligen nöjd med grundningen, blott här och der hade han sina små anmärkningar att göra. "Han har ett godt öga, för att icke förr hafva fört pensel," sade gubben. "Har han icke lust att försöka renstryka?"

Det aflopp verkligen så, att sedan grundningen torkat, fick Elias en pensel för sig sjelf och under mästarens öfverinseende målade han hälften af stolarne färdige; gubben deremot de öfriga. Härunder språkade denne tillika så trefligt och godt om sitt yrke, att det vid slutet föll Elias in att bedja honom få följa med såsom handtlangare eller biträdare till de gårdar och ställen, dit gubben skulle fara på målararbete. Han lät gubben förstå, att han alls icke skulle dela hans förtjenst, blott han ville lära honom handgreppen och färgblandningen. Och hvad det beträffade, att komma lös ifrån Steninge, så kunde det gå utan all svårighet, emedan han allenast genom sin svågers bekantskap med rättaren der fått tillstånd att bo och arbeta på stället, såsom ett medel till sitt fördöljande, så länge, men icke såsom uti en lagstadd tjenst.

Gubben fann också sin uträkning härvid; ty såsom han betalades för hvarje arbete efter beting, gaf det honom hastigare afkastning, ju fortare han

fick hvarje arbete färdigt, hvarefter han sedan kunde begifva sig till ett nytt ställe.

Så se vi dessa tvenne män, en till åren och en ung, på en vacker morgon efter frukosten, beträda sin afresa ifrån den stora Steninge gård, i afsigt att komma öfver till Sko-landet. Man hade sina oumgängligaste förnödenheter i några påsar, dem Elias bar. Vägen kunde hafva förekommit tråkig nog, om icke gubben varit vid så godt lynne; ty ynglingen kände sig vid flere tillfällen underbar till mods. Han tyckte sig ånyo vandra ut i verlden; och på hvad sätt?

Ifrån Steninge tog gubben vägen vesterut genom den stora skogen, som sträcker sig åt färjan till, hvaröfver man anländer till Sigtuna stad. Den som icke hittar denna vilda väg, har svårt nog att komma dit han vill; ty många små afstigar finnas till höger, men mest till venster ned åt stranden af Skarfven. Elias hade icke gått här förr: han föll i betraktelser öfver lifvets stora stig, hvarifrån ock så många bivägar föra åt sidorna för den, som icke hittar den rätta stråten och ej handledes af en mästare. "O min mor!" utropade han inom sig, då han befann sig med gubben i den öde skogen, "o min mor! måtte jag icke hafva drömt om dig förgäfves! du visade mig en bländande hvit duk: var det ej din mening, att jag

skulle fylla den med skönt måleri? bistå mig nu, hjelp mig, ifrån ditt osynliga hem: säkert gifver Gud dig tillstånd att, der du är, hviska något godt åt din son och ingifva mig en aning, om jag står på väg att beträda en ond afstig, men skänk mig en uppmuntran i hjertat, derest jag bättrar mig."

Tårar stodo i hans ögon vid dessa vackra tankar; gubben, som gick framföre, kom att vända sig om och såg på sin Elias. "Här luktar det mycket godt i skogen," sade han, "jag tror vi sätta oss ned en liten stund, hvad säger du?"

De satte sig på ett par mossbelupna, mjuka och flata stenar vid vägen; gubben tog upp sin lilla pipa; men åt Elias räckte han den blanka kopparplåtsdosan, att taga sig en pris. "Det är en skön dag i dag," inföll han; "detta datum för fyratio år tillbaka vardt jag allraförst målare, och vet du huru det gick till, Elias?"

Ynglingen såg upp på sin mästare med en mild och nyfiken blick.

"Jo," sade gubben med ett betraktelsefullt och skinande öga ur det åldriga, vackra hufvudet, riktadt på marken, der vägen lopp; "jag hade tänkt att blifva sadelmakare här i verlden, och redan lärt på det: men vår Herre ville hafva mig

till målare. Det kom af förtviflan, Elias; så dåraktig kan ungdomen vara!"

Förtviflan, min far?

"Jag var ung, som en annan, den tiden, och jag hade råkat i skuld hos min mästare, sadelmakaren. Då kom jag en gång åt landet på eget arbete och gjorde ett par ståtliga vagnsselar färdiga åt en herre, här — jag vill icke säga namnet på honom och ej heller på gården — men då selärne voro färdiga, ville han ej betala mig efter som öfverenskommet var. Det sved mig i hjertat, Elias; ty jag hade arbetat flera veckor och gjort mitt arbete likt det dråpligaste gesällstycke. Och de pengarne skulle jag taga att betala min skuld med! Jag bad honom så vackert, men den herren var snål — det var i Ryd socken, och Gud må välsigna honom! det är längesedan glömdt nu — men Elias skall få höra, huru han gjorde. När han nekade gifva mig hvad han lofvat, blef jag likasom litet het, kan jag förstå. Men icke heller uppförde han sig rätt. Ty, vet Elias hvad han gjorde? han gaf mig skarpa förebråelser, sade att mina selar voro odugliga och förevitade mig dertill, att jag talade ohöfviskt. "Duga icke mina selar, så försök dem! profkör med dem!" utropade jag, "men neka mig icke de penningar, som jag har förtjenat!" Då blef herrn ännu mera vred

och utbrast: jag skall min själ profköra med dem åt dig, så att du skall blifva belåten. Så tog han mina selar och behöll i sitt vagnshus öfver natten. I det vagnshuset gick icke ärligt till om natten, derpå är jag viss. Ty herrens långa, grofva, svartmuskiga kusk — jag glömmer aldrig den satan! förlåte mig — Rudbom hette han —"

Rud— o Gud! utropade ynglingen för sig sjelf. Min fars kusk? den gamle bofven, som första gången åkte in med mig till Stockholm och visade mig vägen till mitt första spelhus! Elias hade förfallit i dessa tankar, under det att gubben, liksom för att hemta sig ifrån sorgliga minnen, slagit ny eld på sin slocknade pipa. Han fortfor:

"Ja, hvad ändalykt den kusken ock tog, men icke ville jag ligga i graf bredvid honom på samma kyrkogård. Dock var väl icke hans herre stort bättre, och hvad slut han tagit, vet jag icke heller; ty jag ville aldrig sedan i min tid besöka Ryd och Näs. Nej, vid Gud icke! jag har haft en afsky för att resa öfver Stäkes färja, blott för att Stäke ligger till Näs-socken, och Näs hör till Ryd. Men märk nu, Elias! hvad de hederliga karlarne, herren och hans herrskapskusk, gjorde mig, fattiga pojkstackare, för ett spratt med se-

larne om natten. Kusken tog en knif och sprättade på några sömmar — si —"

Hu — utbrast ynglingen, och makade sig bort på den gröna björnmossan, men hans anlete stirrade blekt på berättaren. Kunde min f— kunde den herrn hafva tänkt på detta?

"Hör på, skall du få höra! Dagen derefter vardt åkning utaf. Kusken spände före de morskaste vagnshästarne. Herren ville icke sätta sig i vagnen, att åka sjelf; dertill var han för klok; men artigt, ehuru med en arg blick, bjöd han mig sjelf sitta upp och åka på kuskbocken jems med kuskfan. Jag satte mig upp, jag, glad och i mina oskyldiga tankar viss om att få heder af mina selar. Kusken slog till ett par hvassa klatschar med sin piska emot himmelen; och det bar af som jehu. Men långt hade vi icke hunnit, förr än seldonet brast: hästarne rysste åt sidan och skulle väl hafva farit af med oss till Blåkulla om icke kusken hållit in tömmarne och fått dem att stanna; dessutom visste han nog hvarest han sprättat på mina selar, så att faran icke blef stor, fast tillräcklig för att gifva mig fel. Herrn kom efterspringandes i vredesmode; kusken och jag hade nedstigit af kuskbocken, men jag fick af herrn så tappra örfilar, att jag hvarken såg sol eller

måne,

måne, fast det var midt på ljusa dagen. Sedan vardt jag bortsparkad och förbjöds att nånsin visa mig på gården; ty "mina hästar kunde hafva blifvit förlorade för ditt fusk, och min kusk ihjälkörd på kuppen," ropade herrn. Jag gick bort halfrasande och halft i förtviflan; men herrn var så klok, att han behöll mina selar. De uppsprättade trådarne lagades på en halftimme, Elias! och knappt det, tror jag. Men jag fick ingen styfver.

Gud!

"Jag begaf mig bort ur hela socknen till en liten stad; och det var just Sigtuna ändå, dit vi nu gå. Der hade jag min gamla mor boende hos en bekant, en, gammal målare. Jag gick hem till henne och gret som ett barn, det bekänner jag. Ty ej blott, att jag hade min dryga skuld i behåll, som tryckte mig hårdt; utan jag förargades ock icke litet öfver mina vackra, ståtliga selar, som så gått bort ur mina händer."

Hvad voro selarne värde? säg mig det, för Guds skull! jag vill — jag skall —

"Åh, det mins jag icke nu, Elias; den svedan är längesedan glömd; fast jag nu blifvit litet upphetsad af minnet, kanske. Men du skall få höra, huru det gick, och hurudan ungdomen kan

vara, när det bär åt. Jag var så förtviflad, att jag beslöt taga lifvet utaf mig i grämelsen; ty jag trodde i min harm, att hvad för sadelmakar-arbete jag gjorde, så skulle det gå på samma vis. Först tog jag en gammal grimma, och ärnade hänga mig i grimskaftet i stalltaket, nere hos målaren, der min mor bodde; men innan jag det gjorde, gick jag omkring och spottade på alla hans oskyldiga verkselar, som hängde der, Elias! kan du tro det? Men när jag skulle probera grimman, var skaftet så gammalt och skört, att det brast, bara jag röck uti det. Så spottade jag på den usla grimman ock, och kastade henne innerst in i den mörkaste stallvrån. I hemsk förargelse öfver grimmans oduglighet sparkade jag omkull alla bossfjerdingar, målaren hade i sitt stall, och kom så till en, hvarur färgstrutar och skräp ramlade ut. Icke förstod jag färgerna då; men efteråt vet jag nu, att det var sittgelb och ryssgelb i de flesta strutarne. Vid åsynen häraf påminde jag mig, att jag sett sådant gult tyg blandas ihop till gift åt flugor; och jag tänkte, jag skall taga in gift! Så gick jag in till min gamla mor efter en tallrick, att blanda till den gula mörjan på, med vatten. När hon såg mig så harmsen och vild i uppsynen, frågade hon mig hvad jag ville med tallricken? Mor! jag är hungrig, sade jag: jag vill äta; jag går in till

målarens, de hafva i köket bjudit mig en rätt, bara jag skaffar mig tallrick sjelf. Hon tog då ned sin stora, hvita postlinstallrick från skåptaket, der han stod och sken till heders. När hon gaf mig den, lyste den så blank och vacker för mina ögon, som en omålad tafla; jag tog honom och gick ut. Jag hällde vatten på, för giftblandningen; men när jag kom ned till stallet igen, grep struten med sittgelben och strödde i vattnet, så ville han just icke så hastigt blanda sig, utan flöt ideligen ofvanpå. Under det jag så stod och rörde med en sticka i fluggiftet, hade mina tankar börjat svalna och gå, somliga hit, somliga dit. En lukt steg upp ifrån sittgelben, som jag icke tyckte om; så förargade det mig ock att omkomma likt en fluga: i få ord sagt, Elias, jag beslöt att icke dö af denna färg. Hastigt tog jag en gammal pensel, som låg i vrån, och med den målade jag upp all min sittgelb på stallväggen; jag gjorde dermed de rysligaste skepnader, jag satte dit kusken och herrn med, så genomde gula och fula. Hvad tycker du? ilskan och sorgen dunstade upp under detta göromål, och det började roa mig att skapa till figurer med penseln. Sedan tog jag spansk gröna ur en annan strut: det var också min första afsigt att tillblanda den så-

som gift åt mig sjelf att dricka, ty jag gick alltid ännu med sjelfva tanken att döda mig, fast lusten mycket förgått. Men i stället för att smaka på, doppade jag penseln äfven i spansk-grönan och målade på väggen hästar och vagn. På detta sätt tog jag alla strutarne, den ena efter den andra, men förkastade alla de gamla färgorna och fullsatte stallet med de dråpligaste skepnader, ty jag hade riktigt smak för sådant, ehuru jag aldrig förr vetat att jag kunde måla. Huru det var, började jag till sluts skratta åt alla de bestar och kanaljer, som jag frambragt för mina ögon. Och det kan du vara viss på, Elias, att har man väl en gång börjat le, så gör man icke i den stunden af med sig; under tårar kan ett sjelfmord ske, men icke under ett hjertligt skratt. Derföre vill jag säga dig, att jag har ifrån den stunden mindre värderat gråt — så att, torka du dina ögon! jag såg det var icke alldeles helt nyss — nånå, hvar och en har sin hjertans sveda, och jag älskar ingen mindre för det. I korthet gick det nu så med mig, att jag blef vid lifvet. Jag steg in till den gamla Sigtunamålaren, hos hvilken min mor bodde, och blef hos honom, tills jag lärde handtera mig med färg och pensel. Så började jag gå ut i bygden, till St. Pehr och St. Olof, och fick ibland stor tack, men ibland också pen-

gar, som öms. Jag steg i konsten och vardt omtalad ända upp emot Alsike: jag började förtjena som en karl, betalade all min skuld, och kunde ändå dessutom bestå min mor en ståtelig svepning, när hon dog, gumman. Ty min mor hade jag älskat här i verlden, det är visst."

Elias såg upp på skyarne, och, oaktadt mästarens tillsägelse, att torka bort tårarne, glänste dock ännu en sådan i hans varma ögonkast mot himmelen. Han hade sammanknäppt sina händer och tycktes försänkt i en tyst bön.

"Så att jag ångrar icke," fortfor gubben, "det jag vardt en målare. Selar och remtyg har jag aldrig i min tid velat göra vidare; blott någon gång laga betsel, lokremmar, ryggstycken och sådan strunt, det har jag gjort, ty konsten glömde jag icke. Men visserligen var vår Herres finger med uti allt detta, Elias! det är min fasta tro; och ehuru Rydherren, med hans kusk, handlade grufligt gement emot mig, så vände dock Guds milda försyn allt till det bästa, ty så gör han beständigt med oss. Åtminstone gick det bra för mig, det vet jag, fast jag tror det blef sämre för herrn med kusken, efter hvad jag hört glunkas. Jag har aldrig önskat honom ondt, utan om Gud fader ville förlåta honom, såge jag helst; men säkert var icke det streck, han gjorde mot mig,

hans enda mandat. Jag hörde honom omtalas på den tiden, och att han ifrån början skrapat ihop sin egendom med orätta; och sådant varar aldrig, Elias. Det var en stalldräng, som blef bortföst ur hans tjenst närapå vid samma tid som jag fick mina örfilar: med den stalldrängen samtalade jag en qväll på Pungpinan bort i Gran; det var han, som berättade mig huru det gått till med mina selar om natten och huruledes min kära Rudbom brukat knifven; den drängen nämde ock för mig om flera andra praxiser. Så att nog var herrn i sig sjelf en stor rackare. Fast, det må vara. Sedermera har jag hört ett rykte om, att han blifvit alldeles olycklig och fått gå från gården; och det gör mig ondt. Somliga säga, att han hängt upp sig i ett par oxtömmar; andra, att han rymt; men säkert lär det vara att han blifvit död någonstans, åtminstone sitter en annan på herrgården; ty vår Herre hade välsignat min seltjuf med en son, en den äktaste krabat, som betalat sin fader för allt det onda, som han gjort emot andra menniskor."

Ynglingens ögon stirrade hemskt emot marken och en djup suck framträngde ur hans bröst.

"Ja, kära Elias, deraf ser du huru man kan blifva en målare här i verlden. Jag tackar Gud," slöt gubben och såg upp med klara, stora ögon,

"jag tackar Gud, som bevarat mitt samvete; ty icke är jag bättre, än någon annan, och jag kunde nog ock hafva blifvit en tjuf, om icke vår Herre varit så nådig emot mig och hållit mig i tömmarne. Kom nu, skola vi gå vidare; ty dagen är skön och granskogen luktar godt. Jag tycker om dig, Elias; ty jag märker att du har ett sinne, som en målare bör hafva; och jag trifves i ditt sällskap."

Har mästaren aldrig sjelf haft någon son? frågade ynglingen.

"Tycker du det? jag som aldrig varit gift. Nenej, Elias, så långt sträcker sig icke målningen. Man får vara glad om man kan föda sin ensamma person, medan man tultar så här ifrån by till by. Och det gör detsamma, när man är glad till sinnes allenast. Så länge mor min lefde, hade jag ett slags hushåll hos henne, och hon skötte derom; så att jag alltid brukade säga, att jag gick hem, när jag gick till mor. Men sedan hon dött och jag väl fått föra henne med heders till jorden, har jag aldrig bodt vidare någonstädes, än der jag kommit för veckan; fast skrifven är jag i Husby Onsala under Söderby; ty det skall man alltid vara. Annars lefde jag som fågeln under himmelen; sjöng på min ton och strök med penseln, hvart jag kom; fick mat,

herberge och betalning dessutom; stundom för dag, men mest efter beting räknadt. Det är nog ett lif, må du tro, när man har helsan; men icke kan man vara gift dermed. Jag har målat ensam här i verlden, Elias; nog skattar jag den lycklig, som kan hafva ett hus, trefligt, godt och skönt. Men mig har Gud bara gjort till en vandringsman; och så är det med det."

Ynglingen betraktade honom med en viss underbar innerlighet. Det var, som ville han säga honom någonting eller bedja honom om något; hvilket han dock hade svårt att lägga i ord. Slutligen yttrade han: efter så är, mästare, att ni ingen son har, eller har haft, skulle det då icke kunna gå an — skulle ni icke — skulle jag icke —

Gubben såg på honom mycket vänligt och faderligt; men förstod honom icke.

Elias fortfor: lofva mig allenast ett, mästare: jag får ju följa med eder och lära mig måla? jag skall icke falla eder besvärlig. Det skulle ju kunna hända eder, som andra, att ni blir sjuk någon gång? Jag ville gerna vårda och se om eder; helst ni nu ingen annan just har —

Gubben blickade på ynglingen förvånad. "Jag är icke mycket sjuklig utaf mig," svarade han; "men hvem kan veta."

Elias tog hans hand, tryckte den sakta och en tår rann ned öfver hans kind. Jag kan icke säga eder allt hvad jag menar, fortfor han, men det är så, att jag ville tjena eder. Om icke för annat, så ville jag göra det för att skaffa eder ett nöje eller en hjelp — en ersättning, i fall jag kunde få kalla det så — för hvad ni lidit af — folk här i verlden."

"Åh det var ett lappri på det hela."

Tillåt mig det ändock? Det skulle göra mig godt. Jag har sjelf skulder att betala. Det är en — eller har varit en — som jag är det mesta skyldig på jorden, och jag kan icke betala honom, ty han fins här icke mera. Låt mig i stället betala denna skuld till eder genom att tjena eder till döddagar i allt hvad ni behöfver.

"Tjena mig? i den andres ställe?"

Ja, hvem vet? det kan ju hända, att han — möjligtvis — var er något skyldig; ty hvem kan minnas allt? — jag säger så för roskull — och att han aldrig fick tillfälle att betala eder —

"Mig är ingen menniska något skyldig, så vidt jag vet," utbrast gubben.

Och så kan jag i hans ställe få göra er något godt, om ni tillåter. Jag får följa er? jag skall vara er ganska trogen. Jag skall hjelpa er i alla sysslor, handlanga er som en gesäll, och

sköta er som en son. Får jag det? Deremot skall ni lära mig mycket: huru man glömmer andras skulder, men mins sina egna. Skola vi icke nu vandra till Sigtuna? den staden har jag aldrig varit uti. Der stå ju stora ruiner från gamla tider? dem vill jag se, och måla af.

"Ja, låt oss gå till Sigtuna," svarade gubben litet halfbestört; ty nog tyckte han att Elias talat vackert, men icke som en vanlig dräng; och mästermålaren viste icke fullkomligt hvad han skulle tänka.

Emellertid tog han med kärlek och glädje emot alla de små tjenster och uppmärksamheter, som Elias bevisade honom. Gubben fann sig så väl, att han öppnade sitt hjerta åt alla håll och språkade icke blott om huru färger böra blandas, utan ock om bondhemman och sockenfolk i alla orter ända bort till Ekolsund och Husby Sjutolft, så långt som hans bekantskap sträckte sig. Allt detta är högeligen nyttigt att veta, när man ämnar lefva af att gå omkring till menniskor; ty man bör då känna i hvilken gård nya bord, sängar och skåp blifvit snickrade, samt huruvida egaren tillika är så förmögen, att han kan kosta på dem målningar. Man bör veta och minnas, hvarest dörrar och fönsterposter för längsta tiden tillbaka blifvit strukna, så att hopp kan

vara, att de snart behöfva målas om igen. Man bör under umgänget hafva erfarit hvilka gummor eller bonddöttrar ega mesta sinnet för det vackra, så att de icke nöja sig med att hafva sina kistor öfvermålade med en färg rätt och slätt, utan älska blommor innantill på locket, äfvensom sirater utanpå i hörnen. Mången önskar till och med blåa och röda rosor på sjelfva skåpdörrarne. Sådana sinnelagets egenheter träffas icke öfverallt, och ej till alla hushåll anländer målaren såsom en behaglig och välkommen gäst. Tycket för det sköna är sparsamt, äfven det angenäma tåles icke öfverallt; och mången bister karakter sliter helst sin furu, sådan den är, ända tills den blir brun af tiden och blank af nötningen, utan att ockra åstadkommit det förra, ej heller fernissa det sednare. En målare måste alltid veta veja ur vägen för så kärfva lynnen, och aldrig begära herberge i något hemvist, der icke en gång så mycket som en pall finnes med kulör på. I en och annan kammare sitter högst aktningsvärdt folk, gummor, som sjunga högt ur psalmboken, och som anse gudlöst att blanda sig uti vår Herres verk eller hindra Hans vägar, såsom att sätta färg på träd, det Gud i sanning skapat omåladt. En fattig sockenkonstnär, som går till fots, måste akta sig att visa sin person i dörren till rum-

der menniskorna äro gudfruktiga på det sättet; ty aldrig skall han öfvertyga dem om, att någonting bör få strykas: han skall hos dem icke blott sakna all förtjenst, utan äfven utsätta sig för bannor, emedan man der håller för afgjordt, att hvar och en lägger sig uti Guds regering, som vill bättra på någonting, samt att det är upproriskt att söka emotstå Hans vilja, till exempel att hindra åskan slå ihjäl en. Många lefva dock icke nu mera af detta slags föreställning, utan de flesta anse det just vara ett arbete, icke emot, utan med och af Guds heliga försyn, då någon arbetar på tings förbättrande eller förskönande. Vårt bondfolk har i allmänhet icke mycket sinne för måleri; särdeles icke på Uplands slättbygd; likväl strider man icke här af religiösa grunder deremot, såsom händelsen är i en och annan nejd af Vestergötland; utan visar sig den mindre benägenheten mest komma af ovana och stundom af sparsamhet. På ställen, der små frukträdgårdar uppkommit, och några löfträd tålas vid husen — hvaremot Uplandsbonden eljest ses temligen fiendtlig — har också ett tycke för målade bohagsting småningom insmugit sig.

För den vandrande sockenkonstnären får lokalkunskapen om alla dessa särskilda egenheter i byar och hos folk icke vara inskränkt och liten.

Meningen kan visserligen icke vara, att han skall gå hem till hushållaren och bjuda ut sig med sina penslar; då skulle han bära sig ganska dumt åt och troligen föga arbete få, efter erbjuden tjenst vanligen försmås. Nej; han skall låta kalla sig; låta dem, som behöfva hans arbete, bjuda sig; det begrips. Men han bör hafva den omtankan, att låta sin person finna sig ungefär i den trakten, der han genom sin bekantskap med menniskorna vet, att han kan önskas, väntas och efterlängtas. Äfven skall han hafva det förnuftet, att under sina vandringar, taga den vägen genom de ställen, stiga in och tända pipan hos de folk, hos hvilka han kan förutse, att, när de förmärka skymten af hans person, ett begär möjligen hos dem vaknar att få sina bohagsting målade, samt derom bedja honom; hvaremot han omsorgsfullt bör undvika hus, der kärfhet bor och gråhyschighet gror.

Skogsvägen tog slut, de begge artisterne klefvo öfver den sista gärdesgården och kommo snart ned i den lilla, vackra alleen, som går åt färjan, hvarpå vägen löper till Sigtuna. Gubben hade öppnat och utlagt rikedomen af sin lefnadsvishet för den unge Elias. Han slöt tala och man började i stället stiga på dess raskare. Det är litet strömt vid Sigtuna färja: den långa Horns-

viken söker här sitt utlopp i Mälarskarfven, och straxt på andra sidan om vattnet höja sig de ansenliga kullar och berg, som utgöra St. Olofs och St. Pehrs trakter, hvilka gå med sin ås ända fram till Sigtuna stad och hindra vattenafloppet att göra sin fåra bredare. Emellertid är resan öfver färjan sällan farlig, såvida icke färjkarlen krånglar in sina åror i de otaliga fiskbragder, som borgerskap och hederliga menniskor äfven från landet tätt och jemt utsätta i sundet. Ty fisk fås här, så ofta man icke blir utan; och hvilken vill väl icke fånga fisk på jorden, om han kan?

Ena stranden vid sundet befinner sig denna årstid verkligen rätt grund; så att man kan kalla det jord mera än sjö, och man har svårt nog att ro sig fram. Dock efterfrågar ingen dessa små besvär, när han under färjans stilla fart betraktar den herrliga utsigten norrut emot Venngarns gamla ryktbara kungsgård, och han söderut ser huru Skarfven allt vidare och vidare öppnar sina romantiska fjärdar, på hvilkas kuster så sköna skogar stå och i dunkelt men lockande sköte gömma tusentals sagor om äfventyr från fordna tider. Oden seglade och sjöng en gång vid dessa gudabesökta stränder, och Thor bygde Thorsättra, på andra sidan om sjön. Elias stod försänkt i ljufva och hän-

ryckande betraktelser öfver allt hvad han såg, och hans målande fantasi tillät sig många nöjen. Hvad bär väl sjelfva Hornsviken icke vittne om? tänkte han, jo om det garn (det fiskredskap), som Disa eller Freja sjelf, utlade i denna vackra vik och dermed drog upp silfverfisk. Hon kokade och åt på Venngarn nära vattnet; ty hon hade sitt hus der. Och hvad är väl Venngarn sjelf om icke Vana-garn? det vill säga: det af Wanafamiljen (Niord Frey och Freya) bebodda Fiskarslottet (Garngården)? Ty Frey drog sig icke med Vanafolket upp till Fyrisån att bygga Upsala förr än Oden dött; utan vistades han, jemte alla öfriga, under öfverdrottens lifstid alltid i nejden af Sigtuna. Vanadis — Vanagudinnan, Freja eller Disa rätt och slätt kallad — höll till på Venngarn; det veta vi. Vanagudinnan är den, som Romarne kallade Venus, när de fingo lära känna henne i Italien. Det är den ur vattnet uppståndna skönheten; ty Van (Vand) utgör samma ord som vatten; och Venus sjelf har sitt namn af Van. Hon är icke ursprungligen latinsk, utan nordisk. På Venngarn var det som den nordiska kärleksgudinnan satt i sin sköna borg; och såsom hon sjelf ledt sitt ursprung ur vattnet, älskade hon också mycket att fiska. Hon fiskade i Garnsviken. Och hennes broder Frey, den ungdomligaste af gudarne, slog

strängar till sång hvar gång han såg sin syster få en guldfisk: men vid vanliga fiskar spelade han blott, utan sång.

Slutligen, då färjan lade till vid andra stranden, kastade Elias sina blickar fram åt det lilla Sigtuna. — Nu stego minnen och leende bilder opp om sjelfva den stora Oden, som säkert badat mången gång vid den sand, der de vandrande målarne i dag nedsatte sina fötter. Elias tyckte sig se Sigge Fridulfssons herrliga, sköna gestalt så klart för sin inbillning, att han skulle kunna hafva tecknat honom lefvande. Gubben och Elias gingo åt venster utmed stranden, och hade till höger om sig de höga bergen, som fällde skuggor emot vattnet. Snart upptäckte man några rödmålade kojor, som kommo ögat till mötes med den ödmjuka förklaringen, att de för närvarande, hade den äran vara Sigtuna. Milda, älskvärda, anspråkslösa minne af en forntida storhet och glädje, som haft sina hemvister här, och ännu i dag äro så förvissade om att aldrig glömmas i våra hjertan, att de icke efterfråga — icke behöfva göra sig ihågkomna genom grannare och högtidligare värdar, än sådane smålutande trädhus! Skyhöga monumenter af granit, marmor och brons resa sig från jorden, för att tala till oss om ryktbara män och furstar, hvilkas rykte ingen känner. Intet står för Odens

och Gylfes räkning: och hvem glömmer dem? Lifvet och naturen tala om dem vid hvarje steg; allt är deras här: trakterna utbreda sig åt alla håll såsom en Asa-tafla. Visserligen vinka ock några katholska klosterlemningar om en sednare tid, men det yngre har redan fallit i ruiner och förgås en dag. Men Sigge Fridulfsson dör icke i detta land. Det ursprungligen gamla och första utgör det unga och nya nu. Hvad är Onsala annat än Odensala (Odins salir)? ty Oden hade i den socknen sina första uppröjda gårdar och landthus, långt innan de i öfre landet byggde gårdarne, Upsalarne, ännu voro till. I Sigtuna, om någonstädes, kan en svensk målare vistas med nöje; och när Elias vid den gode sockenmästarns sida trädde in på den långa, krokiga, till hälften ostenlagda gata, som förer från landet och ända fram till torget, hviskade ynglingen till sig sjelf: "jag känner på mig, att jag blir målare!"

Gubben, så välmenande han än var, tänkte dock icke i så stor skala, utan mindes på sin höjd det hus i Sigtuna, der han strukit sittgelb på stallväggen, i stället för att hänga upp sig i ett grimskaft. Men äfven detta målareföretag, så litet det än kunde kallas, hade likväl frälst lifvet på en menniska, och utgjort första inledningen sedermera till att begagna spansk gröna,

brunrot, umbra och florentinerlack. Så bildas öfvergångarne i det menskliga lifvet från litet till stort; och Elias, som ännu knappt kunde mer än rifva perlfärg, såg dock taflor nalkas till själfull inbildning, på hvilka han föreställde sig hafva Oden, Frey, Thor, den älskvärde Brage och hela kretsen af Fornsigtunas underbara himmels-pantheon.

Mästermålaren gick på torget fram till venstra hörnet, der Sigtunas närvarande magnat, den rike Wahlberg, hade sitt hus och icke allenast — försäkrade gubben — utgjorde apothekare, utan äfven kryddkrämare och källarmästare. Gubben hade likväl icke varit härinne på ett halfår, så att han icke kände den stora epok, som nyss inträffat: det Wahlberg öfverlemnat sin rörelse åt Granström. Också betydde det föga; ty Granström sjelf egde icke sitt hemvist långt ifrån torget uppe i en liten backe, der hans lilla innerligt trefliga hus låg beläget vid foten af den stora ruinen. Detta lilla hem var således för närvarande att betrakta såsom Sigtunas värdshus; Elias steg ditin vid gubbens sida.

Sockenmästaren och hans lärjunge hade visserligen icke för afsigt att besöka någonting sådant som ett värdshus, derstädes tåga in eller lefva; men gubben skulle skaffa sig några färg-

ämnen, som endast bekommas på apothek, och behöfde derföre tala vid Granström. Under tiden gick Elias in på gården, gungade en stund på bänken under det lummiga trädet, som karakteriserar herr Granströms ställe, och gick derefter in på tomten genom grinden till trädgården, der sjelfva den gigantiska ruinen står och befinner sig utmed kanten af ett potatesland, till vidden ungefär så stort, som den minsta af ruinens torngluggar. Elias, som aldrig varit i Sigtuna förr, och blott sett sten-spökena på långt afstånd, då han seglat öfver Skarfven, stod nu vid foten af den ena jetten. Hans bröst klappade högt; med beundran och förvåning mätte han byggnaden ifrån tinnarne till grunden. Han sade intet, men taflor och bilder arbetade i hans själ. Slutligen lade han sig ned i gräset på en liten trekant utmed potatislandet, och så nära invid ruinen sjelf, att flere nedrasade granitblock prydde grönskan der rundtomkring; och skulle något i dag nedstörtat, så hade Elias vidare ingen målare blifvit. Men tyst och stilla stod spöket nu, och intet föll: det låter ingen sten ramla ifrån sig mer än hvart tionde år; det har icke råd oftare, emedan det ännu ärnar vara i sex århundraden. Elias låg således oskadd i skuggan af en älskvärd forntid, och betraktade det lilla närvarande Sigtuna med

svärmiska ögon. Han såg bort öfver taket på fru Påhlmans gård, som likväl utgör en af de största, och han blickade utåt Mälaren, som i söder och sydost utbreder sig lika frisk, vågrik och munter än i dag, som på sin första onsdag.

Mästaren återkom med ett betydelsefullt ansigte, och Elias varsnade de begge sidofickorne i hans blåa vadmalsrock ganska stinda, utan tvifvel af instoppade goda strutar. "Jag har fått mynja och kugellack, sade gubben, vigtig och lycklig. "Det är några af våra förnämsta färger i rödt; ty karmin och cinober äro visserligen ännu finare, dyrare och klen-rödare, men sådant känner ingen till på landet. Jag skall säga dig, Elias: Kugellacken, rifven i olja, håller jag för ganska nära Florentinerlack, ehuru man får gifva 12 sk. lodet för denna, men blott 1 r:dr 32 sk. skålpundet för den andra. Jag skall hafva, att dermed stryka tapetlister i ett förmak i Sko socken. Och vet du jag har fått ett berlinerblått! Men kom. Låt se? du kan bära kruset med linoljan; tag också detta paket; men var rädd! deri ligger silfverglitt, hvarmed linoljan skall kokas, och se, deraf blir en fernissa, så blank, att fruarne i Sko skola taga ihop till polska med sina män i sjelfva förmaket, vid glansen!

Elias hade aldrig sett gubben så upprymd,

men sjelf sörjde han öfver, att så snart nödgas lemna sitt kära Sigtuna och dragas bort ur kretsen af hela det vackra galleri, som dess nejder väckt till lif i hans sinne. Han tog oljekruset och silfverglitten. Så vandrade de utaf.

De vandrade tillsammans ut genom Sigtuna i en motsatt led emot den, hvarpå de anländt till den hyggliga staden. De kommo således icke till färjan vid Garnsvikens utlopp, utan till Eriksund. Gubben gick förbi denna herrgård med nedslagna ögon och ett suckande bröst. Hela hans utseende tycktes innebära en stor blick öfver lifvet och slutligen sade han halfhögt: Ack hvad mycket här borde målas, innan och utan! det skulle kunna blifva en hel årsförtjenst för mig; men på en sådan herrgård söker man icke en kludd att hjelpa sig med, som jag; utan hellre sitter man utan all färg, ful och förfallen, om man icke mäktar taga sig en dyr gesäll, ifrån Stockholm. Ack, hvad man litet förstår sitt eget bästa! Men så är det med det mesta här i verlden. Det säkraste är att få dö i en god stund, om vår Herre tillåter att det sker innan för mycken kimrök kommer i vår glädjes ljusa och vackra blyhvitt, så att lifvet icke längre kan fortfara som en täck perlfärg för oss, utan går bort i sotgrått. Jag är rätt glad, att jag fått denna lärgesällen till följe; han skall hålla mig uppe i det hvita."

Under det man fortsatte sin väg stilla och eftertänksamt ned åt Eriksunds färja, och således gick temligen nära förbi sjelfva herrgårdens knutar, vinkade en person i porten; och mästaren stannade för att inhemta hvad det kunde betyda. Pigan kom ifrån byggningen, helsade från herrskapet och frågade om mästaren ej ville stiga in på en half dag, eller så?

"Jag hade tänkt mig öfver färjan här nere för att komma till Håtunalandet, sedan norrut in i Häggby socken och slutligen till Skokloster, der jag har beställningar af bönderna på flera håll under godsen, kära jungfru. Icke lärer jag kunna göra något till nöjes på Eriksund?"

Här är bara en bård nedfallen på en säng-kammars-tapet, utbrast hon.

"Ajaj? en arabeskus, förstår jag."

Om mästarn ville vara beskedlig och stiga in! Att bården kunde blifva uppklistrad igen och fastsatt med besked! Frun såg mästarn gå förbi, och bad mig springa. Var så snäll! För jag har så svårt hvar gång jag skall sopa, när jag dammar sängkammaren, ramlar bården ned, fast jag satt upp honom med en hårnål i sjelfvaste väggen.

Gubben log åt den beskäftiga och inbjudande huspigan, der hon stod med de mest öfverta-

lande åtbörder. Sjelf besinnade han huru orätt han gjort herrskapet i sina tankar, då han nyss fördömt dem, såsom de der intet måleri af hans hand ville hafva. Också är här dock allenast frågan om en fattig klistring, det är alltihop! slöt han; men högt sade han: "Nå ja, kära jungfru, det kan snart gå för sig; kom Elias!" så vandrade de upp till herrgården och stego in i köket, såsom sockenartister vederbör.

Dels till följe af göromålet, dels af försigtighet, hade Elias Mickelsons panna och kinder bibehållit åtskillig färg, utom ungdomens vanliga. Mästarens följeslagare misstänktes således icke för annat än hvad hans kolorerade kläder jemte illuminerade händer och ansigte gjorde trovärdigt. Efter en liten stund anbefaltes man att stiga in i fruns sängkammare; och huspigan gick efter med en liten handpanna, hvaruti under tiden det dråpligaste hvetmjölsklister blifvit kokadt. Gubben steg in förut och bugade sig med en högtidlig uppsyn för frun; han hade ej på mycket länge haft arbete i så granna rum. På hans långa lärpojke — eller gesäll, hvad det kunde vara — helsade ingen; alltså kunde denne icke heller hafva anledning att buga sig för någon tillbaka. Att så göra, skulle till och med kunnat anses närgånget och litet ohöfligt; ty i rum undvikes hels-

ningsceremonier gerna emellan bättre och sämre folk, så fort detta sämre folk är duktigt sämre. Elias bet sig i läppen, teg, och såg med ett visst blixtrande ögonkast bort åt ena vrån, för att dölja sin rörelse. Det var första gången som han efter sin förklädnad kommit i sällskap med någon af sin egen klass. Huru mycket lättare hade han icke andats ute ibland bönderna? Här stod taflan af skam och förakt målad rundt omkring honom; och ändå måste han tacka Gud för sjelfva den in kognito, hvari detta förakt nedsatte honom. Frun i huset var i sig sjelf ganska vänlig; med menniskor, som befinna sig under all niveau, är man gerna alltid hygglig; det är denna art af innerlighet, som innefattar den mest kalla is: det är det fullkomligaste af allt ingenting på jorden. Sjelfva vreden och det positiva föraktet utmärka en högre grad af aktning för sitt föremål. Och likväl måste till sluts ändock medgifvas, att äfven det slags färglösa höflighet, hvarom här talas, och som Elias nu för första gången i sin lefnad erfor, innefattar en stor välgerning emot det lägre folket, emedan det tillåter fred och inbjuder till öfverenskommelser de begge folkklasserna emellan.

Sedan frun lemnat sängkammaren och gått ut i förmaket, der hon skulle fortfara att under-

hålla

hålla sitt anlända fremmande, tog gubben med kännares hand den nedfallna tapet-arabesken och besåg saken allvarsamt. Elias hade mera öga för de fantastiska figurerna, hvarmed man ofta pryder tapetbårder, och af hvilket äfven här något litet förmärktes; men mästaren lemnade sin uppmärksamhet endast åt baksidan, fingrade på det äldre klistret och förklarade kort och godt, att en stor klåpare i sina dar uppsatt dessa sköna tapeter. Härpå begärde han en "lagom hvass" bordsknif åt Elias, hvilken fick till uppdrag att skrapa ren patienten, medan mästaren sjelf tog en stol samt vände om stolsdynan för att klifva upp på den, utan att skada "det präktiga kattunet," emot hvilket han visade all skyldig vördnad. Innan han vände om dynan, besåg han först öfvertygets stora tulpanformiga rosor med ett lutat hufvud, och ett nästan tåradt ögonkast. Han klef dock verkligen till sluts upp på stolen, och blef härigenom så hög till växten att han obehindradt nådde tapetens öfversta rand under taket. Elias hade af den vackra huspigan fått sin knif, börjat sitt värf, och redan hunnit skrapa en half aln fri från alla gamla högre och lägre mjöllemningar, då han genom dörren, som ledde till förmaket och ej blifvit fullt tilläst, hörde några fragmenter af det samtal, fruntimmerna derinne höllo.

"Ja, det var för ömkeligt, det var riktigt en stor synd att se!" utbrast en af de, för att döma från rösten, äldre damerna. "Jag kände gubben af gammalt; det är mycket svårt, när man har varit rätt förmögen, att råka så illa ut. Först få göra auktion på allt sitt, och sedan släppa till hus och hem och sälja hela gården! Ryd ligger icke så långt härifrån, söta fru Rotstein; ånej; här midt öfver sjön hafva vi nu först Håtuna, så Tibble, och straxt derpå Ryd, åt södra sidan —"

Var hans son då redan i barndomen en sådan slyngel? gubben lät honom väl allt ifrån början göra hvad han behagade, kan jag tro? det duger aldrig med gossar? inföll en man i sällskapet.

"Hans son?" svarade den förra. "Ack honom mins jag så väl! så väl! Ja, jag vill just icke säga allt hvad jag tänker om honom. Men en stor skälm var han som liten, redan: ja, en klippare. Jag mins ganska väl den dag, då han reste utrikes. Jag kommer så väl ihåg hans drag, att jag skulle kunna känna igen honom bland tusende."

Var hans gestalt lik hvad vi hörde af pålysningen i fjol från predikstolarne?

"Pålysningen? Den kunde allenast tala om kläderna, och på sin höjd om hårets färg, och kanske ögonen. Kläderna lägger en rymmare snart af. Men jag, jag mins hans anletsdrag — — det är riktigt

ohyggligt, att höra från allmänna predikstolarne kungöras så der om en bättre person! Men hvad den här ungherrn beträffar, så säger jag uppriktigt, att jag unnar honom allt ondt; ty när man sett hans stackars far lida så grufligt för hans speleri skull, så — ja, det säger jag, jag skulle alls icke göra mig samvete af att se honom på schavotten, eller hindra honom att tagas fast — — nej, nej, söta, goda fru Rothstein! intet mera för mig nu, jag orkar omöjligt! ack sådana gorån! Ja, jag skulle kunna hafva hjerta, att angifva honom sjelf, om jag fann honom. Jag undrar riktigt, hvar han nu som bäst kan uppehålla sig? jag känner icke den minsta ömkan med en sådan; ty, när jag vill, har jag fadrens bild framför mig — ack, mitt herrskap! jag har aldrig sett någon menniska så blå under ögonen och för resten så blek som ett lik, när han packade in och lät gömma sig i kajutskåpet; ty herrskapet vet väl att gubben måste rymma efter han skrifvit på borgen för långt mer än han egde, och att han sedan dött; men mången säger att han ännu lefver, och det kan verkligen hända att han gör."

Kom hit med tapetbården, Elias! sade mästaren, befallande ifrån sin höga ståndpunkt; fort! jag har strukit klister hela vägen på listen nu;

skynda dig — hvad — hvad nu! du skrapar ju med knifven på blommorna, i stället för på bårdens baksida? är du befängder?

Äfven huspigan, som stod och handtlangade, kunde ej låta bli att mycket förvånas öfver den annars så hyggliga och, efter utseendet, förnuftiga målaregesällens åthäfvor. Hans händer skälfde, och ögonen kastade han öfverallt, men minst på sitt arbete.

"Han har nyligen haft frossan," anmälte mästaren, "och jag kan säga, att jag så godt som tog honom ur sjelfva sängen till målare. Men det ursäktar honom ej i alla fall: Elias! Elias!"

Jag mår så illa: förlåt mig! hviskade den olycklige; och han tvang sig att göra sin röst så låg som möjligt, på det den icke måtte höras dit in till förmaket och kanske röja honom. Han släppte arabesken ur sina händer, gick till en stol och satte sig. "Ett glas vatten!" bad han.

Jag tror han vill svimna? sade gubben och steg ned ifrån stolen. Jag förstår hvad det är: han har luktat på någon spansk gröna, han är ovan vid färgerna och fått ondt.

Flickan hade emellertid äfven släppt bården och, för att fullgöra den unga målarens begäran om ett glas vatten, gick hon åt förmaksdörren till, förmodligen för att den vägen hemta en karafin —

Hastigt som en blixt sprang Elias upp, gick emellan henne och förmaksdörren, slog den i lås och utropade: jag vill intet vatten hafva!

Huspigan häpnade öfver en gesäll, som både i ord och uppsyn började mycket mera likna en herre, än billigt var. Hon gick undan för honom och gick till den andra sängkammardörren, hvarigenom de först inkommit, och som vette åt köket. "Ja!" sade Elias, "var så god kanske ändå, gif mig litet vatten, men hemta det från köket; var så god!"

Flickan gick ut. Målargubben stod en smula handfallen; men Elias, som hastigt insåg, att han kunde röja sig sjelf genom detta uppförande, beslöt att lägga alla möjliga band på sig och att ställa sin fosterfar tillfreds. Han tog ånyo upp den nedfallna borden och började skrapa; likväl så häftigt, ovårdsamt och nästan föraktligt, att gubben utbrast: akta! akta! akta då! icke går det an att gå på så der! papperet är skört skall du veta; du är litet besynnerlig ibland, Elias; hvad kommer det åt dig? du höll ju på att ramla i golfvet ihjons? säg mig oförstäldt, brukar du hafva fallansot?

Denna fråga likasom litet stötte Elias, och han var på vägen att gifva sin beskedliga fosterfar ett hvasst svar, då han tyckte sig tydligen

förmärka steg, som från förmaket nalkades till den af honom nyss igenslagna dörren. Han fruktade ingenting mindre än att få se sjelfva den förskräckliga frun inträda, igenkänna, yppa och namngifva honom. "Min far!" sade han hastigt och darrande till målaren; "hör mig! jag kan icke skrapa! gör detta sjelf! men i stället skall jag stiga upp på stolen här, der ni nyss stod, och jag skall klistra! ty det kunde jag redan som liten."

Gubben ansåg visst detta förslag ganska äfventyrligt, ty om Elias, såsom han fruktade, har fallansot i faggerna, så vore fallet ned ifrån stolen farligare än mycket annat. Men Elias uppförde sig så befallande, att gubben hvarken fick tid eller makt att neka. Också var det i yttersta stunden; ty Elias hade knapt stigit på stolen och häftat sina ögon ditupp på tapetlisten, hvarigenom han till följe af sjelfva sitt göromål bekom rättighet att oaflåtligen vända ryggen åt allt annat i kammaren, förrän förmaksdörren verkligen öppnades och man steg in.

Elias vågade icke skåda åt sidan för att upptäcka hvilka de kunde vara. Huspigan kom likväl till honom med det glas vatten han begärt; och han förstod nu att hon tagit återvägen genom förmaket, der hon troligtvis nog omtalat huru besynnerligt målaregesällen uppfört sig.

Hvad än huspigan kunnat nämna derinne hos herrskapet, så är åtminstone visst att frun sjelf nu hördes hafva inträdt och i hennes sällskap några till. Elias tordes icke se sig om, utan höll sig med sinnesstyrka uppe emot väggen, på hvilken han stadigt fästade ögonen.

"Det förnuftigaste vore visst, att köpa en ny bord ifrån Stockholm, och låta sätta upp här!" sade frun till sitt sällskap, och med en röst, som tillkännagaf, att samtalet tog en vändning åt det vigtiga och reela i verlden, samt icke längre höll sig vid sådana obetydligheter, som anekdoter ur grannsocknarne om rymmare och patrask.

Ack, svarade en af sällskapet, jag har sett de superbaste vackra, franska tapetborder i Stockholm hos Jacobsons vid Drottninggatan, det är icke långt ifrån Fredsgatan! Det skulle svara emot detta sköna rum.

"Ja, det är så, återtog frun med begrundning: Det kunde väl så vara. Det kunde nog vara så. Men — och dessutom är det långt till Stockholm och icke lätt att få något derifrån hitut. Är det verkligen nära Fredsgatan, säger fröken?"

Jacobsons? ja; det är bara litet snedt emot Lemans. Det är ingen konst att hitta —

"Visst, säkert skulle en sådan bord kosta ingenting" anmärkte värdinnan, "ty de äro icke myc-

ket dyra på sina franska tapeter. Det vore en charme att se! Men då skulle jag också helst vilja hafva hela sängkammaren omtapetserad. Emellertid — slöt hon — är det väl nu i alla fall det klokaste, att fastsätta den gamla remsan så länge, tills någon bättre kommer."

Gubben-målaren tyckte också, att han borde hafva ett ord med i laget, hvarföre han först litet bugade sig för herrskapet, och sedan med dristighet sade: då det präktiga hvetemjölsklistret redan blifvit kokadt, tycker jag det vore väl synd att icke använda det och uppsätta borden. Dock, allt såsom nådigfrun befaller!

"Ja, sätt man fast honom deruppe;" nickade frun. "Att skrapa honom så ren, tar bara tid och behöfs icke; han kommer väl icke att sitta der så länge, hoppas jag!" På det allt skulle gå fortare tog sig nu mästaren sjelf också en stol, vände vördnadsfullt om dess dyna, och steg upp bredvid sin gesäll utmed väggen, så att begge två tillsammans kunde fästa arabesken. Det blef nu en klistring à quatre-mains.

En af damerna i sällskapet, som med en kontemplativ och vacker mine höll hufvudet litet på sned, under det hon betraktade de fordom sköna tapeterna här och besåg arbetet med listen, sade efter ett ögonblick, likasom för sig sjelf och

i sina tankar: "teckningen på denna arabesk har icke varit illa gjord, ehuru den nu blifvit litet gammal. Smaken har i våra dar infört det bruket, att man till tapetlister nästan intet annat nyttjar än en blomsterguirlande, omvexlande med röda och hvita, eller gula törnrosor, nejlikor, narcisser — och jag har intet så mycket deremot: det kan blifva täckt nog. Får borden vara bredare, så har man den ofta målad i fason af ett fint drapperi, som bör föreställa siden. Men föga artistiskt ligger dock i så små uppfinningar. Förr prydde man sina rum med arabesker af konstvärde: man såg på dem athleter, laokoonsfigurer, ormar slingrade à la greque, etruskiska vaser, sfinxhufvuden, Mercurer med stafvar och den olympiska mössan vingbeprydd —

"Skönt! superbt! men hvar skulle man kunna erhålla sådana bårder nu?" sade fru värdinnan.

Jag vet icke, återtog damen. Denna smak har förlorat sig. Men en sanning är, att ett rum genom sådana arbeten kan erhålla en alldeles egen och ganska intagande ton öfver sig. Man får anblicken af en mild och magisk fantasi rundt omkring sig i kammaren, när man skådar upp mot den öfversta randen af väggen, der det hvita taket vidtager. Detta tak, skönt genom sjelfva sin hvithet, sin tomhet från all figur, allt en-

skildt, all bild, hvilar öfver oss likt höjden sjelf, det Stora, Omätliga och Eviga. Just på gränsen nu, emellan detta tak och väggarne, hvilka omgifva oss likt verlden och timligheten, går arabesken, som en underbar ranka. Är den väl komponerad, så kan den verkligen vara underbar. Dess bilder kunna sväfva såsom midt emellan himmelskt och jordiskt: de hafva rätt att vara fantastiska: deras former behöfva endast ega en half sanning uti sig, likt de gamles Sfinxer och Chimèrer; och sådan har äfven ifrån början varit meningen med denna konstgenre, hvilken kallas arabesque, eller mauresque, emedan den arabiska smaken älskade ett så drömlikt måleri — vi se ju ett dylikt i "Tusen och en Natt," hvad poesi vidkommer? — men såsom ett arbete med penseln och för ögat, utgöres det af *tapetbården*, hvilken, rätt förstådd, inom artistens rike eger en ganska hög betydelse —

Den känslofulla och snillrika damen var en connoisseuse: hennes framställning lät kanske litet för lärd eller djupsinnig för de öfriga i hennes sällskap; men Elias kände sig svärmiskt intagen, der han stod. Måleriet framställde sig för hans inbillning såsom en outsäglig konst, en himmelsk förmåga. Tjusad, ville han nödvändigt vrida sitt hufvud åt sidan för att åtminstone få kasta en

enda blick på henne, som talat så. Huru förskräcklig var icke hans belägenhet? Den största fara kunde hota honom, om han genom minsta oförsigtighet yppade sitt ansigte? ty att den gamla frun, som ej längesedan berättat sig så väl känna honom, nu också var inne och tillstädes, märkte han under åtskilliga vändningar i samtalet ganska väl på en viss halfsträf stämma, som föll in emellanåt; och hvarvid det alltid klack häftigt till i hans bröst. Minnet af hans olycklige far, som han nyss hört måhända ännu lefva, och som han då för allt i verlden ville veta hvarest han uppehöll sig, stod också oupphörligt och med fasa framför honom. Ej utan yttersta svårighet höll han sig uppe på stolen, han arbetade vid sin mästares sida icke rätt uppmärksamt, och behandlade klistret så orimligt, så tafatt, att han säkert skulle hafva bekommit häftiga och välförtjenta tillrättavisningar, derest mästaren icke ansett oskickligt att banna sin följeslagare i förnämt sällskap.

Då frun i huset, som egde mycken bildning och geni för det vackra, fått sin uppmärksamhet fästad på möjligheten här i verlden af rent artistiska tapetlister, vände hon sig till damen, som yttrat sig i detta ämne, och ledde samtalet ånyo in på en så angenäm bana.

”Ja,” sade hon, ”jag påminner mig verkligen hafva sett ganska märkvärdiga och vackra border; men då måste de likväl utföras af en mästares hand. (Gubben vid väggen såg sig om vid denna smickrande utlåtelse). Jag mins en bord, som på idel svart grund innehöll en rad hvita ekorrar, harar och vildsvin; jag glömmer aldrig lifligheten af dessa mästerligt tecknade figurer; mimiken i deras ställningar var oefterhärmlig; de syntes bestämt lefva och röra sig uppomkring hela väggen. (Såså, tänkte mästaren, då lärer den borden hafva varit lika klent fastklistrad, som denna). Vi hafva ju sett sjelfva den svenska mythologien med Oden, Gylfe och alla möjliga gudar på guldgrund omkring de sköna väggarne på Rosendal? Men arbetet är der också af en Hjalmar Mörners hand, vår största mästares. (Aha, det var bra! tänkte den stackars gubben; nu fick jag då namnet på den största ibland oss!)”

Den spirituella damen, till hvilken fru värdinnans tal varit vändt, svarade med sin vackra röst: ”Det är verkligen så: gudar och djur utgöra de egentliga ämnena för arabesque-genren. Menniskan, utan tillsats och sådan hon är, egnar sig för en annan art af konstbehandling: hon bör icke sättas på denna undulerande ranka emellan väg-

garne och taket. Djur och gudar höra dit. Menniskan kan visst också vara orimlig, outgrundlig, förvånande, ett ämne för vågrik och obegränsad fantasi, jag medgifver det; men hon är likväl aldrig orimlig på annat än ett rimligt sätt, allenast man förstår de veck, hvari hennes karakterer älska att drapera sig. Gudar och djur, deremot, äro aldrig rimliga annars än på ett orimligt sätt; med andra ord, de kunna endast förstås såsom obegripligheter; deras form är ingen viss, utan alla möjliga former; de tillhöra således arabesque-fantasien. Jag ber blott fru Rothstein vara så god och erinra, att då jag talar om gudar, menar jag våra mythologiers gudomligheter.

Värdinnan hade ett godt hufvud, och medgaf nog distinktionen emellan en "rimlig orimlighet" och en "orimlig rimlighet," det vill säga emellan menskligt och gudomligt (mythologiskt); men hon ville tillika yttra något, som hon kunde hoppas att hennes öfriga gäster och vänner i kretsen kunde begripa; hon sade derföre: "det är verkligen så, ju mera jag tänker efter, ju mera påminner jag mig djur. Jag såg i min barndom en tapetbordsrulle, full med bara buffeloxar och enhörningar, det var en strid, ett krig dem emellan; och hvarenda enhörning hade ett långt, hvast, viradt horn. —

”Enhörningar? enhörningar?” utbrast den älder frun med halfsträfva stämman, vid hvars ljud Elias alltid så förfärades. ”Der har jag det!” fortfor hon; ”Enhörna, just så heter socknen, som jag derinne ihjons satt så mycket och grubblade på, men ej kunde ihågkomma namnet till. Enhörna, det skall vara en märkvärdig socken vet herrskapet, vid mälaren, ungefär emellan Södertelge och Mariefred. Der skall bo mycket folk, och präktiga herrgårdar stå der; men på sina ställen har Enhörna vilda, ganska vilda och ensliga trakter, och just dit är det, som den olycklige gamla herrn från Ryd skall hafva rymt undan och gömt sig, glunkas det. Ty somliga säga att han dött på färden af sorg öfver sin son; men en ifrån Ekensberg, som jag känner i Stockholm, har sagt mig, att gubben icke skall vara död, men att han ligger just som bäst i själtåget. —”

Gesällen störtade ned ifrån stolen, feberlågor syntes flamma i hans ögon, öfver hans kinder for än den hemskaste blekhet, än glödgade en rodnad upp och försvann. Den gamla frun, som sist talat, for bestört åt sidan; hon förskräcktes som för ett ungt spöke; när hon fick se målarens ansigte, kände hon igen den förrymde ynglingen, men hon sade icke ett ord.

Elias gick rakt fram till henne med en blick, som på en gång uttryckte det vildaste raseri och ändock tillika ödmjukhet, mildhet, nästan en bönfallan. ”Gör mig olycklig!” utbrast han; ”här är jag; låt gripa mig! Pålen väntar mig och jag skall icke fly längre. Men — tillåt mig att först se min far — fängsla mig icke ännu — jag vill tillsluta den gamles, den olyckliges ögon först; han kan säkert icke dö förrän han sett mig, och låtit sitt sista matta förlorade ögonkast brista vid anblicken af sin son. Se här, jag gifver eder mitt hedersord på, att komma åter — tag min hand! Dock, min hand är smutsig, ni vill icke taga den. Men likagodt, jag kommer sjelfmant igen, var viss derpå! var viss som på Guds ord! blott ni nu låter mig fly.”

En allmän förfäran utbredde sig i Eriksunds sängkammare vid så oförväntade ord. Gubbenmålaren nedsteg från sin stol och förklarade, med all skyldig vördnad emot frun — såsom han utlät sig — att hans följeslagare yrade, hvarken mer eller mindre. Men Elias Mickelson kastade vid denna ursäkt så grymma blickar på mästaren, att denne teg såsom ett barn både om frossa och fallansot, och gick på tå bort till klisterpannan.

Af fru värdinnans hela fruntimmerssällskap var visst ingen, som icke ofta med förtjusning

hört tragiska dialoger reciteras från theatern samt med lika mycket nöje som tårar af enthusiasm sett förtviflade söner rasa emot sig sjelfve; men i det verkliga lifvet och framför allt i sängkamrar begrep man icke att något kunde vara "tragedi:" man fann bara saken vådlig. Man blickade på den utomsigkomne målargesällen som på ett vidunder och utan synnerlig känsla. Sjelfva den artistiska, genialiska damen, som så vackert och verkligen sant utlagt menniskans gåta bestå uti att hon är en rimlig orimlighet, fann likväl den oljiga, färgiga, oklädda personen knappt kunna förtjena att tagas till objekt för filosofi eller estetik: hans underkläder voro dertill förmycket skiftande, han bar en stor sotfläck vid ena örat, och koloriten på hans händer sågs alls icke jemnt hållen. Hon vände sig bort ifrån fönstret tout simplement, såsom man vänder sig bort ifrån "snusk."

Men den gamla frun — just hon, som så skarpt apostroferat honom, ovetande derinne i förmaket, och den, till hvilken Elias nu vändt sig med sitt tal — hon var den enda, som behöll sin fattning. Hon gick fram till honom, under det hon vände sitt öfriga sällskap ryggen, blinkade betydelsefullt, satte pekfingret på sin mun, och utropade derefter med gäll och hög röst: "hvad är det du säger min vän? hvad pratar du

för enorma dumheter? taga fast på dig? det skulle vara förträffligt gjort. Jag har ganska väl känt den gamla herrn, som farit till Kalfsund i Enhörna. —

(Till Kalfsund? ha! så vet jag då sjelfvaste stället i socknen, tänkte Elias.)

— och jag mins likaså tydligt hans utseende, som hans förrymde sons anletsdrag. Du liknar icke den efterlyste mera än ett vinbär har tycke af ett stickelbär. Följ mitt råd och måla, min vän! men sök dig ingen ära uti att gifva dig ut för en förnäm rymmare."

Värdinnan på Eriksund insåg nog att saken befann sig icke blott tvetydig, utan sjuk; men hon höll samma goda mine, som den ädelmodiga gamlafrun. I sjelfva verket förhåller det sig så med bildade fruntimmer, att de högst ogerna skicka bud på länsman. Det kan visserligen roa dem, att i divanshörnet konversera om bofvar och skälmstycken: de fördöma då kanaljer och beklaga den stackars menskligheten, som utsättes för deras tilltag. Men att ute i lifvet och i verkligheten göra någon skälm olycklig, dertill kan sällan något fruntimmer förmå sig. Den ädla qvinnan är det, som efter annalernas vittnesbörd öfverallt i fängelser släppt fångar lösa; så mycket hellre låter hon brottslingen gå, om han befinner sig fri;

och att gripa någon, låta sätta handklofvar på någon, det skulle vara alldeles för ohyggligt.

Den gamla frun, hvaruti Elias föreställt sig sin värsta fiende och en riktig furie, bevisade sig vara den hederligaste furie man kunde träffa. Hon, tillika med värdinnan sjelf, vinkade flyktingen afsides och förde honom in i ett särskildt rum. Då de kommit på tre man hand, sade frun, med snarsagdt moderliga ögon: "för Guds skull, herr Clas, begif er med allraförsta härifrån, och dröj icke alls! er oförsigtighet har yppat er, tjenstfolket vet om er, och sedan kunna vi icke längre svara för någonting. Men res långt bort ifrån hela denna trakt: betänk, att härifrån till Ryd är alldeles för nära!"

Rörd och förundrad tog målaren den gamla fruns hand, förde den darrande till sina läppar, och kysste den. Jag far till min far, svarade han.

"Er masque är icke illa vald," sade frun leende, "men då ni en gång gjort er till målare, så svärta också edra ögonbryn. Mästaren, som ni följer, känner han er?"

Nej! eller jo, kanske. Efter hvad han nu hört af mig, måste han känna mig. Men han är pålitlig och tyst, det vågar jag försäkra.

"Det är bra." De begge fruarne gingo ut, efter att hafva inläst ynglingen i kammaren. Han

befann sig således vara en fånge, men fängslad för sin egen säkerhet. Efter en liten stund kom värdinnan sjelf tillbaka och bar en nätt rensel. "Jag ville icke släppa någon bort ifrån Eriksund utan en liten förfriskning," sade hon, "men bäst är att skynda härifrån; tag detta på armen, och öppna det vid tillfälle." Elias förstod, att hon, af ömhet för hans säkerhet, icke ens hade velat släppa in huspigan till honom med den gåfva, som han här bekom af hennes egen gästfria och älskvärda hand. Han tackade henne med en varmt vördnadsfull blick, och gick ut genom en sidodörr, som hon öppnade. Kommen under bar himmel träffade och såg han ingen menniska, mera än sin vän, gubben-målaren, som stillatigande förde honom ned till stranden, der en ökstock låg i vassen.

På gubbens sätt att vara, märkte Elias att de nu kommit i en förändrad ställning till hvarandra. Den gamle såg mera skygg, än faderlig ut: han visste sig hafva en förklädd herre, men ej en gesäll i sitt sällskap. Då de nedstigit i ökstocken, och gubben gick till årorna med utseende af att vilja ro, trädde Elias fram till bänken vid rortullarne, hindrade den gamle och sade: "mästare! det är jag som skall ro, gå och sätt er vid styret." Gubben lät, efter några bugningar

förmå sig härtill. Sedan Elias fattat årorna, öppnade han med några ord sitt hjerta för den gamle, som han ännu alltid önskade att få till fosterfader; ty han hade af det sista uppträdet tillräckligt erfarit vådan af att komma i sällskap med herrfolk; han hade beslutit att för alltid begifva sig in i den krets af menniskor der lugn möjligen väntade honom, och att slutligen blifva en målare, helt enkelt en sockenmålare, om ej bättre, glänste för hans ögon såsom en lycklig, en säll lott. Men hans afsigt var att först träffa sin döende fader, vinna hans förlåtelse, om möjligt, och tillsluta hans ögon. En tanke till rann nu äfven upp för hans sinne: om jag kunde förmå denne hederlige gubbe, att följa mig ända dit, sade han för sig sjelf, så skulle också min egen far kunna vinna — ja just förlåtelse! — jag vet icke om min far glömt sitt fel emot denne man; men minnes han det, så bör det ännu trycka hans hjerta.

"Mästare!" yttrade Elias efter ett ögonblick, "öppna renseln här: vi måste äta litet. Det gick så hastigt för oss, att komma bort ifrån Eriksund, att troligen ni, lika litet som jag, hann njutå af herrskapets godhet."

Ja, minsann, svarade gubben,. tapetborden hann jag som nogast sätta fast, sedan herrn gått ut med de begge fruntimmerna. Jag fick dock

väl betaldt för arbetet, men sedan också genast befallning, att promt gå ut och följa herrn —

"Jag ber er, mästare, jag ber er för Guds skull, kalla mig icke herre. Låt mig vara, det jag hittills med glädje varit, er följeslagare, er gesäll — fast äfven denna titel är allt för hög för mig: jag kan icke ännu mera än knappt hvad en pojke i yrket bör förstå. Men jag anhåller hos er, att ni icke skiljer mig ifrån er. Det är mitt fullkomliga allvar, att under er handledning blifva en målare, och jag söker detta numera icke som en förklädnad, utan såsom en hjelp, ett yrke för min lefnad. Jag kan icke säga er, huru besynnerligt intagande konsten att måla kommit att stå för mitt hittills så oroliga och olyckliga sinne. Ni vet hvem jag är, kanske hatar ni mig för min olyckliga fars skull, som gjort er sjelf så orätt?"

Åh fy då!

"Nå tack! tack af hjertat för det ni icke hatar mig. Så fortfar då, att vara min andre fader: i herrskapskretsarne skulle endast olyckan vänta mig: om också nu den öfverhängande faran att fasttagas går öfver, eller jag kommer undan till ett land, der den icke vidare kunde nå mig; så känner jag likväl på mig, att jag icke skulle vara rätt säker på mig sjelf: mina gamla fel, ovanor, laster kunde måhända ånyo vakna, och jag utan

räddning förlora mig. Jag väljer derföre, med afgjordt beslut, den nya bana, som mången kallar låg; men jag följer min mors anmaning; ty hon har visat sig för mig i en dröm, och hon gjorde det säkert icke förgäfves. Mästare, hjelp mig att blifva en dag, hvad min mor har velat!"

Ja, kära Elias — ty jag skall ju säga så ännu? inföll gubben — Elias har tagit ett klokt och christeligt beslut. Men då måste han —

"Far! säg icke *han*, utan kalla mig *du*, såsom förut. Låt allt vara glömdt!"

Nåväl, kära du; icke är jag den, som skall krusa. Men Elias, jag skall säga dig, att efter du vill blifva en målare här på jorden, så är likväl jag en för klen mästare åt dig. Du är ung, och du kan blifva någonting utaf, om du gör ditt arbete under en lärdare en. Hvad är jag för något? Nog kan jag kludda åstad rätt dråpeligt åt folket i bondstugorna, och jag kan ock mäta mig med alla målarne i Sigtuna, det vet jag, och dermed är jag fullt belåten, för min del. Ty alltid hafver jag mitt bröd, på det viset. Men du — det är en helt annan sak. Jag vill väl icke påstå om mig sjelf, att jag har de sämsta kunskaper; och hvad jag begriper kan vara ganska tillräckligt för mig. Jag vet, att om jag vill måla dörrar, skåp och bord så att de skola se ut som masurer,

hvilket bönderna mycket tycka om, så slår jag umbra i en blåsa, men umbran skall förut vara rifven i ättika. Derpå vältar jag blåsan, med umbran uti, fram öfver trädet, så blir det den skönaste masur i fasonerna. Fernissar jag ofvanpå med linolja, sedan masuren torkat, så ser det grant ut som sjutton! Äfven vet jag, att om jag vill hafva en ännu ståtligare fernissa, så kokar jag linoljan med silfverglitt. Smälter jag deremot harz, lyfter af elden och slår terpentin på, så får jag terpentinfernissa; och då den strykes öfver slädar, kistlock, stolar eller annat, som målats med spansk gröna, så blir alltihop så rart och så blankt, att vi kalla det blankgrönt, och sådant gilla bönderna ogrundadt. Jag kan till och med förgylla litet, om det gäller: jag lägger bladgull, eller bokgull man kallar, på oljegrund, sedan den torkat och jag trycker till med bomull, så sitter guldet fast, och det är förgyldt! Hvad tycker du väl? Jag kan till och med bona med vax, fast sällan en bonde håller sig med bohag, som böra bonas: jag kan äfven betsa, bara jag får betsolja, fast detta hörer till snickare att göra. Konstigast är att känna åtskillnad på alla de många färgeslagen — såsom att man i gult och gulbrunt har icke mindre än sex, sju stycken, jag vill bara säga kyllerfärg, ljusockra, sittgelb, ryss-

gelb, brunockra och umbra, allt mörkare och mörkare; och i rödt har man likaledes en svärmängd — detta måste man allt hålla reda på, hvilket som är bäst att nyttja hvarje gång; ty bönderna sjelfva veta ej nämna färgen, som de önska sig. Och sedan så får man tillika lof att känna priserna på alla slagen, såsom att ryssgelben kostar sexton skillingar skålpundet, men ljusockran kan bekommas för tio, hvilket är alldeles nödvändigt att veta, ty somliga bönder hafva mindre råd att kosta på sig, än andra, och då skall målaren gifva dem allt godt råd, hvilken färg de böra välja för att få vackert åt sig emot billigt pris.

"Mästare!" vidtog Elias, "jag förstår nog, att allt detta fordrar en stor kunskap, men ni kan lära mig det, om jag får arbeta under eder en tid. Likväl tillstår jag, att hvad som i måleriet skulle glädja mig allramest, vore icke blott att måla öfver sakerna rätt och slätt, utan att kunna teckna figurer, förstår ni, så att det blefve egna taflor utaf."

Altartaflor menar du?

"Icke just så stort, som altartaflor; så högt kan jag icke tänka. Att lära sig det, måste vara för svårt. Men man kan ju måla smärre taflor med menniskor, djur och trän på?"

Så-

Sådant, anmärkte gubben, fråga bönderna icke så mycket efter: icke ännu åtminstone; utan de vilja helst hafva sina väggar och skåp simpelt renstrukne, på sin höjd med några blomsterklarsar. Men få de taflor med riktigt vackra och inmariga figurer på, så tör nog hända, att de börja älska, köpa och hänga upp dem åt sig i stugorna. Men just derföre kommer jag nu åter till dig, Elias; du borde arbeta under en lärdare mästare.

"Far!" svarade han: "låt mig nu så länge åtminstone till en början få måla under eder; jag har mycket att lära af er, så länge, det är säkert. Jag kan icke ännu stryka rätt och slätt. Men nu ville jag öppet fråga er om en sak för i dag: har ni tid och lust att följa mig på den resa, jag har att göra?"

En resa?

"Mästare! jag vet, att ni skall upp till Skokloster och sedan till Bro och Lossa; ty der vänta er beställningarne. Men kunde ni icke först resa jemte mig till Södermanland, till Mariefred? Min fader — honom, som ni känt en gång, och gjort selar åt — han är icke död, men han ligger mycket, mycket illa sjuk —"

Hvad? hvad säger du, Elias!

"Jag måste till honom. Vill icke ni följa mig? Om ni glömt min fars oförrätt emot eder, så kunde ni säga honom det, innan han dör, stackare, jag tror det skulle göra honom godt i hjertat att få höra."

Målaren svarade: den gamla herrn? herre Gud! honom skulle jag allt vilja se en gång på ålderdomen: icke för att förlåta honom — hvad behöfves det, hvem tänker mera på det — men han måste säkert vara en tio år äldre än jag. Han är då ingen dufunge, minsann, och ligger dock nu nere uti en så djup nöd och sorg? herre min Gud! ja, låt oss fara, låt oss fara!

"Jag måste på resan undvika landet," fortfor Elias; "jag är tvungen till det, gudnås, för min säkerhets skull, som jag ser är mindre än jag trodde. Men vill ni, som jag, så ro vi tillsamman. Först nu härifrån Eriksunds vatten, eller Bondkroken såsom man kallar det; sedan ut på Skarfven, och nedefter den ända till Tärnsund. Jag känner krögaren på Tärnsund: eller — för att så gerna tala om allting — han är min svåger. Han skall väl kunna skaffa oss en segelslup, hoppas jag; och så fara vi på Mälarfjärdarne utföre till Mariefred, samt till en socken, som heter Enhörna. Der — o der, i en öde trakt! — skola vi träffa min fader. Kan ni kosta på er en

vecka för denna resa? Af min svåger Didrik skall jag väl få låna så mycket penningar, att jag kan ersätta er härföre."

Fy, Elias! Penningar, de skulle endast vara på det vi måtte hafva att lefva af under resan, efter vi då ej kunna måla till förtjenst. Men ingen vidare ersättning. Åh, minsann, ja det skulle allt vara roligt, att se Södermanlands-socknarne, det tillstår jag, för min egen räkning. Kanske vilja de äfven der bestå sig målning, men hafva ingen mästare? det vore galant!

Så språkade desse män i ökstocken, och gubben hade under tiden öppnat renseln. Han fann goda saker i den, och han åt med välbehag. "Sedan jag slutat, sätter jag mig till årorna, och då skall du, Elias, äta," förklarade han. Gesällen nickade härtill bifall. Men hvad tycks? Mästaren blef icke litet förvånad, då han ett stycke uti renseln fick tag i sedlar. "Hvaba?" utbrast han.

Elias hvilade på årorna, såg stirrande på den gamle, förstod nu meningen hvarföre frun på Eriksund bedt honom ej öppna renseln och ej förfriska sig förrän han aflägsnat sig. "Nu hafva vi minst en resekarta till Södermanland," yttrade gubben fryntligt. Men Elias tänkte med föröd-

mjukelse på sin nöd, såg tacksamt upp emot himmelen, och hans ögon hvilade derefter rördt och innerligt på det sköna Eriksundslandet, hvarifrån han rodde bort. Han tänkte: "om jag en gång kunde måla taflor! Eriksund skulle blifva mitt första stycke."

Efter åtskilliga timmars hurtig rodd kommo de glada och välbehållne till Tärnsund. I korthet är att säga, det krögar Didrik tog ganska väl emot sin svåger, och hans hustru kyste sin bror. Men Elias Mickelson tog gamla fruns råd i akt, lät sin syster med bränd kork svärta hans ögonbryn; hvarjemte han beslöt låta skägget växa på öfverläppen till ett par artiga mustascher, så att han lätteligen i deras ögon, som såg honom, kunde gå och gälla för en permitterad soldat, hvilken på lediga tiden arbetade i målning, för att förtjena.

Under tysthetslöfte underrättade han sin syster och svåger om ryktet, att hans gamla fader ännu torde lefva, undangömd och sjuk. Systern häpnade häröfver. Elias önskade, att hon måtte göra honom följe på resan: men för henne, som ingen tjenstpiga hade, var det omöjligt att komma ifrån hushållets skötsel, i synnerhet nu, då — om också hushållet tillstadt en ledighet — hon oumgängligt behöfdes hemma för sitt lilla, ny-

födda barns skull. Hon gret, men kunde icke vidare hjelpa det.

Någon egentlig segelslup egde icke Didrik Petterson; men han lofvade skaffa den lånade Eriksunds-ökstocken tillbaka, samt låna svågern sin egen roddbåt på resan till Enhörna. I denna båts medlersta bänk borrade man ett hål, och insatte en lyftmast med ett fyrkantigt segel, likt ett stort lakan; sådant som man ofta seglar ganska flinkt med på Mälarvikarne, allenast vår Herre gifver vind. Och man kan äfven hjelpligt lovera. Skotet, hvarmed man drager in eller släpper ut seglet, är icke vidlyftigare än att mannen, som sitter vid styret, håller det i sin ena hand, och regerar härmed sin båt, allt efter vinden, likasom med tömmar. Gubben och Elias foro af ifrån Tärnsund bittida dagen derpå, just som morgonsolen stack upp öfver Munkholmskogen.

Vinden var nordlig, således sidamed under det de foro öfver Granhammarsfjärden förbi Lugndet och Hårsgärdet nedåt Stäke. Gubben, hvilken var vanare, än Elias, att regera en sådan slags seglats, som denna, satte sig i aktern vid den åra, som man på båten stuckit ut att nyttja i stället för styre (hvilket båten icke egde); och han tog skotet i hand. Elias ville att man skulle fastgöra skotet vid en af rortullarne, så slapp man

hålla uti det. "Nej! nej!" svarade gubben. "Mången har seglat i qvaf på det sättet, med sådana båtar. Kommer här oförvarande ett starkt vindkast, som ofta händer på Mälaren, så slår det bums omkull båten, i fall skotet sitter fast; men håller man det i handen och genast släpper ut seglet efter vindkåren, så har det ingen fara."

Elias lät derföre gubben styra, satt tigande och sysslolös i fören, tänkte på sin framtid och beundrade de stränder, som den muntra båten halkade förbi på det hoppande vattnet. Vågorna gingo verkligen något, och emedan sidamed är den fördelaktigaste vind, långt bättre än raka medvinden, så for båten af som en il.

Understundom lutade man rätt artigt på sned: ena segelhörnet doppade sig och drack ur sjön. Men hvad betydde det? Seglet blef så mycket friskare häraf, och båten klöf vågorna dess bättre.

Elias sade vid ett af dessa tillfällen: jag skulle icke vilja segla i botten i dag, så fattig jag är; ty jag önskar se min fader en gång till på jorden. — Gubben vid styret svarade: "var icke rädd, du skall nog få se honom."

Elias genmälte: jag är nästan ängslig öfver att jag icke kunde få min svåger med på resan; ty honom anser jag för en half skeppare. Men Didrik Petterson har så flitigt göra vid sin krog;

icke för att han super sjelf, gudskelof, och gifver icke heller sjöfarande mer än till nödtorft, det har jag hört min syster försäkra: så att han är en ganska hederlig karl; men han ser så noga om sitt, att han aldrig vill lemna Tärnsund. Det var skada — aj aj, se nu bara! jag fruktar, att ni kan måla bättre, än styra, mästare? den, som hade Didrik här! — Gubben svarade: "var icke rädd, jag styr lika bra som jag målar."

Elias Mickelson var, som man ser — och som man redan förr en gång sett — litet ovan till sjös. Dock gaf han sig snart tillfreds, då han såg faran vara ingen; båten kilade af som en gädda. Så nådde man lyckligen Stäke. Här var på den tiden icke bro, men en färja. Man kom genom Stäkssundet så lätt och så nätt som en fisk.

Stora fjärdar, allt större fjärdar, öppnade sig nu för den lilla båten; men han bars af en modig köl. Elias kände icke Öråker och icke Lennartsnäs; han tittade derföre icke alls dit bortåt: han såg upp på den allt skönare förmiddagshimmelen och han tänkte på sin framtid, om Gud täcktes gifva honom en. Den vida Görveln började öppna sitt våta gap söderut, och Löfstafjärden vinkade bakom Görveln ur en famn, så djup och så lång, att den sträckte sig ända bort till Svartsjölandet.

För att segla ifrån Tärnsund i Upland till Mariefred och Enhörna i Södermanland hade man egentligen blott att skära Mälaren midt utaf; och det skulle hafva varit lätt gjordt, om icke de stora öarne — Svartsjölandet samt Muntsön med Eckerön och Lovön — legat emellan. Nu måste man för deras skull taga omvägar, för att slutligen inkomma på den ansenliga Prestfjärden, och derifrån till Gripsholmsviken. Om Elias Mickelson eller hans gamle följeslagare någon gång förut varit i Enhörna, och fullkomligen vetat ställets läge i denna socken, dit de borde fara för att träffa fadren, hvilken låg i dödens faggor; så skulle ingenting hafva varit enklare än att genast styra dit, emedan för personer, som komma ifrån dessa håll, denna socken i sjelfva verket ligger närmare än Gripsholm. Men när en så noggran kännedom fattades dem, beslöto de att göra, hvad hvar och en annan i deras belägenhet säkert också måste hafva gjort, nemligen först segla ända in till Mariefreds stad vid Gripsholm, dit de hittade, och der söka bekomma någon öfver Enhörna underkunnig man till vägledare.

Våra begge resande kommo en intagande vacker afton till det lilla, täcka Mariefred; och de stego i land vid samma gamla brygga — nedanför smedens i backen — der storbåtarne och jakter-

na lägga till. Elias Mickelson, om hvars sinnelag vi veta huru innerligt det på de sednaste tiderna blifvit väckt för kärlek till målande sköna utsigter, kunde knappt se sig mätt. När han steg upp ifrån landningsstället hade han genast uppe på backen till höger den vackra kyrkan, omgifven af så lummiga, höga träd. Hela Mariefred för öfrigt låg — tyst, rödmåladt och utmärkt snyggt — för hans fötter. Genast började tankar uppstiga i den betraktelsefulla ynglingens själ rörande den karakteristiska och märkvärdiga skillnaden emellan Sigtuna och Mariefred, hvilka begge äro så små och dock begge så betydelsefulla för den inre Mälarverlden i dess äldre mening, och för Svea-lifvet. Men i detta ögonblick mindes Elias sin döende far och påminde sig, att han icke nu finge öfverlemna sig åt de kära, älskvärda funderingarne.

Målarmästaren och han sågo sig om i staden hvarest de skulle kunna träffa någon person, kunnig nog i det ämne, som de behöfde. I sjelfva verket förhåller det sig så, att skepparen Hammardahl har sin gård straxt nedanför kyrkan, inåt staden räknadt. Man träffar sällan mycket folk på Mariefreds gator; men eger man dristighet att stiga in i husen, så visar sig saken något annorlunda. Af en händelse kommo de in i Hammardahls hus; det låg genast till hands vid gatan

under kyrkan. Men skepparen sjelf var en lång, butter man, som alls icke efterfrågade hela Enhörna. Han ville endast veta utaf det förnäma herrskapet på Åkers bruk och Näsby, för hvars räkning han seglade med sin stora jakt; och han bad slutligen, med en viss stolt ryckning på öfverläppen, de begge målarne söka sig om hos någon af orgeltramparne eller spögubbarne, hvilka egde små fisksumpar och brukade ro ut till Kalkudden eller Hernön, der de fiskade, samt, i fall det bar åt, kanske foro ända öfver till Enhörna och Ridön.

Man tog alltså farväl af den förnäma skepparen, och gick till torget samt nedanför det till de gårdar, som befinna sig på den låga sanden alldeles utmed sjön. Mariefreds klockare bor här, såsom de begge resande snart förnummo, då de anlände till ett hus, i hvars öppna dörr ett fruntimmer stod med en lång kakspade i hand, samt bakom henne en piga med ugnsopa, af hvilka det förra — på frågor efter någon i rodd och fiskeri förfaren orgeltrampare — svarade med vox virginea, gällt nog och litet nackhögt, att "här bodde klockaren". Emedan detta svar tydligen innebar "vet hut!" så hade man anledning att gå till grannas. Man gjorde så, och träffade snart i en stuga en liten skallig, gladlynt gubbe, som

öppet om sig bekände, att han tillhörde den lägre kyrkostaten. Han hade sjelf en liten ökstock, hvari han gerna skulle ro "herrarne" — ty för honom voro dessa målare herrar — öfver till Enhörnalandet, hvilket han förmälde sig ganska noga känna. Vägen var icke så kort, men han ville göra det emot trettiosex skilling; derpå fick han höra att de resande sjelfve hade båt, och äfven vore sinnade, att ro sig sjelfve, allenast han ville medfölja som vägvisare. Då häpnade gubben, och nedsatte priset på sitt besvär till aderton skilling.

När man till följe af denna öfverenskommelse begaf sig till de begge anländes farkost, satte sig i den och lade ut ifrån Mariefreds redd, frågade Elias Mickelson sin nya följeslagare, hvilken såg klok ock nästan lärd ut: "säg mig nu, min vän, hvartut hafva vi Enhörna; är det ett mycket vildt land? och hvarest i Enhörna kunna vi träffa Kalfsund?"

Jo, svarade han, hela den gröna skogsranden derborta, som vi skåda, när vi se rakt i öster fram genom Mariefreds-viken här, heter Enhörna. Men detta land är stort; det börjar i den nordliga spetsen, hvilken likasom tittar upp ur Mälaren, för att få se Sela-ön, sin granne gint öfver vattnet, hvarmed detta land hörer ihop till

samma härad; och det sträcker sig sedan söderut ända till trakterna midtemot Algön, der vid pass Sundsörs egor vidtaga. Om Enhörna-landet är vildt? Ja, minsann är det icke begge delarne, både vildt och uppodladt. Hela den stranden, som vätter hitåt, är mycket vild, ända ifrån Sätra och Sandtorp ned till der Grind och Löfsta begynna. På den sträckan ligga små gårdar, såsom Kälfve, Duflöt och Kalfsund, hvilka stå i ganska liten gemenskap med de stora egendomarne uti det östra och medlersta Enhörna, såsom Ekensberg, Nötsta, Årby, Tuna och Stjerna. Ja, vet min herre, efter han frågar om Kalfsuud, till det stället går icke en gång en riktig väg, som folk kan åka; utan måste man, ifall man vill färdas dit, med stor möda hanka sig fram ifrån Nötsta öfver Gransta och Duflöt. Men sjövägen är det lätt att komma till Kalfsund, om man bara hittar; ty det ligger vid stranden här midt emot oss, ehuru det knappt synes från vattnet.

"Nu begriper jag hvarföre min far valt detta ställe, likasom ett eremitage, att gömma sig på;" tänkte Elias, der han satt i båten och med melankoliskt svärmiska ögon skådade bort emot Enhörna-skogarne, dit de nalkakes. "Men," tillade han högt, "hvad bor då der för folk?"

Den kunnige orgeltramparen svarade: på Kalf-

sund bor ett ganska märkvärdigt folk. Det lilla stället är nu deladt i fyra lotter, hvarpå särskilda egare sitta, men hvilka alla härstamma ifrån en och samme man, hvilken för snart hundrade år sedan nedsatte sig här, och lemnade Kalfsund åt sina efterkommande. Men nu tror jag, att den slägten snart dör ut, åtminstone är det min tanke.

"Hvarföre det?" anmärkte Elias något förvirrad.

Ja, fortfor den andra, undra icke så mycket på hvad jag säger. Jag är sjelf slägtad ifrån Enhörna, jag känner hvarje fläck der, och mest alla bönderna är jag bekant med. Kalfsunds-folkets ättefader var prestson ifrån Öfver-Enhörna, som utgör moderförsamlingen, min herre; och han hade deraf namnet Enhörning.

"Hvad?" utbrast den unge målaren, och började lyssna med stor uppmärksamhet.

Som jag säger, det kan väl vara för sina hundrade år tillbaka. Men för närvarande ser det ganska smått ut med hela familjen, ty af efterkommanderna på Kalfsund lefva nu för det mesta allenast gamla käringar, och nu kalla de sig icke en gång vidare Enhörning, utan allenast med förnamn, såsom det brukas hos bönderna. Anna Lisa, vid sjuttio år, sitter på en lott, utan man och utan barn, men har sina små egor utarende-

rade åt grannfolket på Morlöt, hvilket ligger straxt ofvanföre Kalfsund upp i skogen. Så hennes syster Greta Lena, några och sjuttio år, på en annan lott: hon är då gift med gamle Erik Jonson, det är sant, men utan barn sitter hon, och jag tänker de dö väl begge två snart ifrån alltihopa. På tredje lotten bor en deras syskonbarn, en gammal gumma, som jag icke rätt mins namnet på, men gift med trädgårdsmästar Setterberg: utan barn. Blott på fjerde lotten finnes en ung bonde vid lif, Petter, och från honom torde kanske slägten växa till sig igen, om Gud vill; ty han är väl enkling, det är sant, men han har dock två små pojkar och dessutom en ung, vacker halfsyster, Eva Lena, hvilken är ute och tjenar, som bäst. Fast jag tror nästan, att Eva tör vara hemma nu på några veckor att helsa på i Kalfsund; ty hon är liksom litet förmögen, genom sitt arf der, och har en sådan tjenst att hon kan resa hem emellanåt.

"O min far! min far! det är då *dit*, det är till *detta* folk du flyktat?" hviskade Elias för sig sjelf och sjönk allt mera tillsamman i sina dystra, underfulla tankar. Han yttrade ingenting.

Rodden gick fram allt österut. När man kommit så långt, som emellan Hernön och Kalkudden, öppnade sig Gripsholms-viken både till

höger och venster. Få Mälarvatten äro skönare än denna vik; och kanske finnes ej många dess likar på jorden. Obygdön och Borrholmen begränsa utsigterna norrut; dock upptäcker man genom stora perspektiver, emellan dem, det breda vattendraget Prestfjärden, utgörande en del af Mälarens egentliga eller kärnstråt. Den glänsande spegelytan af detta aflägsna vatten förenar sig, för ögat, med sjelfva skyarne; och det är, som såge man i dem en del af evigheten nedsänkt i ändligheten och omfattad i en ram af det timliga.

Efter halfannan timmas högtidlig rodd, hvarunder Elias yttrat föga, men de begge gubbarne, sockenmålaren och orgeltramparen, då och då låtit sitt åldriga, hjertliga sinne uttala sig i ordspråk, än ställda i samtal dem begge emellan, än likasom blott öfverlemnade åt luften; kom man så nära Enhörna-landet att man började se sig om efter landningsställe. Man hade nu Algön temligen nära till höger om sig. Men Elias förundrades öfver detta Kalfsund, hvaraf icke ännu något hus och ej den minsta känning ville visa sig, ifrån sjösidan en gång, ehuru stället derifrån skulle vara tillgängligast. Slutligen svängde vägvisaren, som satt vid styret, båten litet mera åt nordlig samt derpå östlig led, hvarefter man, alldeles på en gång och helt oförväntadt, fick se en

dal, likt en djup inskärning gående långt upp i skogen, och som icke kunde upptäckas med mindre man befann sig midt för mynningen. Långt uppe i denna dal sågs ett litet hus på en kulle, Huset visade ej mera än ett enda fönster på sin vägg.

Vägvisaren sökte sig in emellan vassen, som här vid stranden växte i stor ymnighet och mycket försvårade landningen. Han träffade dock slutligen båtstället, och man steg upp på jorden. Några stenkast hade man att gå genom en högst mörk och vild skogssträcka; men innanför den öppnade sig, skön och oförmodad en liten den täckaste äng, på hvars ena sida löfträd stodo i små grupper, liksom samtalande och lutande sina hufvuden ihop. Elias såg nu vid slutet af denna äng för sina ögon det lilla huset på sin kulle, hvilket han redan upptäckt på afstånd från sjön. Hans hjerta började slå häftigt. Månne jag inom dessa väggar skall träffa min far? tänkte han.

Han vände sig om och bad sina begge åldrige följeslagare icke gå med längre, utan dröja litet, så länge, på ängstigen. Han ville ensam stiga in i stugan.

Under det han således trädde framåt uppför kullen på en liten slingrande stig, som ledde till byggningen, upptäckte han småningom flere små

hus, bakom det första; och Kalfsund utgjorde verkligen en liten by, ehuru ifrån sjön icke mera än den der ena byggningen syntes, stående som på utkik. "Och hit har då min far — gammal, sjuk, förlorad — begifvit sig? begifvit sig hit, alldeles midt i skötet af sina fiender?" eller åtminstone i skötet af dem, som borde vara hans fiender, som efter mensklig uträkning måste vara hans fiender på lif och död?" Ynglingen sade icke mera; icke heller kände han sin fars förflutna lefnad och vissa mörkare delar deraf tillräckligt noga; men han påminte sig ganska väl ifrån sin barndom ett rykte, hvilket då gått såsom en dunkel sägen inom familjen, huruledes det funnits en viss Enhörning, som på sin tid af Elias' fader anklagades för högmålsbrott eller för delaktighet i konungamord, samt genom denna angifvelse för alltid gjorts olycklig. Att anklagelsen innehållit sanning och att Enhörning lidit väl förtjent, kom visserligen icke Elias i hågen att tvifla på; men förundransvärdt föreföll det honom likväl, att hans far i sin slutliga nöd tagit sin tillflykt hit.

Under dessa tysta betraktelser kom han till kojans port. Han öppnade dörren och steg in i den halfstumma stugan. Bord, bänkar och alla bohagsting liknade möblerna i ett bondhus af medelslaget. Elias ställde sig vördsamt vid dörren

och sade först en stund intet, såsom seden är, då någon inträder ibland bondfolk.

Han såg flere församlade i stugan, och han tyckte sig på bänkarne igenkänna de sjuttioåriga qvinliga medlemmarne, de nära ensamt återstående af den olycklige Enhörnings slägt, hvarom vägvisaren på sjön talat. Framme i en vrå såg han likväl också ett par yngre personer. Men alla iakttogo tystnad, och sutto med hopknäppta händer. Elias nästan darrade vid denna syn; den hade för honom hela tycket af en andelig begrafning — om detta uttryck finge nyttjas — tycket af en likbegängelse, men icke efter en död kropp, utan efter en död själ. En kall rysning gick öfver Elias vid denna besynnerliga tanke. ”En död själ?” upprepade han för sig. ”Nej! en själ kan dock icke dö —! I sjelfva helvetet lefver den ju? Dock har jag läst om den andra döden — om en andelig död — o min Gud — min Gud! — hvem är den gestalten, som ligger der borta i sängen, inne i kammarens skummaste hörn?”

Elias var på vägen att, utan vidare omsvep, störta dit fram, öfvertygad om, att hans far var den som låg der. Men i detsamma stannade han och hejdade sig, ty han hörde ljudet af en röst.

Denna röst var djupt hemsk, dock stadig och icke rosslande, fast mycket svag. Elias samman-

knäppte sjelf ovillkorligt sina händer vid ljudet: han igenkände denna stämma alltför väl.

Oaktadt sin hemskhet innehöll rösten dock intet ohyggligt, intet gräsligt. Det var såsom om fläkten af en begynnande förlåtelse, en början de försoning hördes blandad med stämmans ton. Inga ord kunde Elias urskilja; det lät allt såsom kommande ur ett ganska aflägset fjärran. Slutligen bröt sig rösten i hörbara ord. De voro tydligen riktade till folket, som satt på bänkarne i stugan.

"Så djupt och förskräckligt har ingen brutit som jag!" sade rösten. "Förstån mig väl! Förstån mig noga, och tviflen icke! Att vara delaktig i ett mord, är en stor och mörk sak. Att vara delaktig i ett konungamord är en mörk och en stor sak. Jag har skuddat ifrån mig — jag skuddade ifrån mig på er slägtinge; honom angaf jag i stället, och jag gjorde honom förlorad. Tron mig, och förstån mig väl! han är icke förlorad, ty han är oskyldig, hvarän han nu ock är försvunnen, död eller lefvande: *han* är icke förlorad; men *jag* är det. Han är sjufalt hämnad; ty allt mitt är slut! Allt mitt goda har försvunnit, likt röken från en risbrasa, deruti ingen ihärdighet är. Och trösten eder: min son, min egen son har påtändt brasan åt mig!"

Alla de gamla i stugan suckade djupt,

fromt och innerligt vid den suck, som de hörde ifrån den döendes tungt gående bröst. Likväl fortfor han ännu, efter en liten stund:

"Kommen hit till min säng, alla, som hata mig för min grufliga ogerning! Jag flyktade ju hit, jag begaf mig ju till eder och bad om en gömma hos eder, för att få släcka min själs qval genom åsynen af eder, på det att edert hat till mig måtte blifva såsom någon vedergällning för hvad jag gjort, och att anblicken af er vrede skulle svalka mig något!"

Käraste herre — inföll nu en af de äldsta qvinnorna — läs ännu en gång sitt Fader vår ur hjertat rent och rätt och tänk icke vidare på oss eller vår grämelse. Ingen är af oss, som hatar herrn.

"Ack," utbrast den olycklige, "jag har nog sett det! ingen af er gör en gång så mycket, som hatar mig! I ären gode, gode: jag ensam är förkastlig!"

Men samma qvinna, som talat nyss, steg nu ända fram till sängen och yttrade midt öfver den döendes ansigte: Bed Gud, herre, att Han gifver sin nådiga förlåtelse för det, som herrn gjort ondt här i verlden; ty om också vi alla menniskor skulle hata herrn aldrig så mycket, så blef det ingen vedergällning som förslog, intet straff som dugde: det skulle icke hjelpa eller gifva herrn lisa. Det är således icke värdt att bedja oss om hat. Tyst med det!

"O jag får då ingen vegergällning af menniskor!" suckade den sjuke. "Dock — jag mins ett — jag mins ett — min son — min son — han har vedergällt mig för allt det onda jag gjort emot andra. Hah — min son — min son — hvar är du? att jag får tacka dig — för att du straffat mig — grymt straffat mig! Så har jag ändock fått mitt; och vågskålen kan komma att väga något litet jemt kanhända!"

Elias stod allt ännu vid dörren. Hans knän ville icke bära honom. Jag var då gisslet för min far! tänkte han.

Men den åldriga qvinnan talade åter: Herre, tänk icke så syndigt. Om också herrns son, hvar han må vara, gjort herrn aldrig så mycket ondt, och på det sättet straffat herrn, så hjelper det herrn ändock icke det ringaste, förrän Gud sjelf förlåter herrn. Bed derföre Honom och Hans son, och tacka Hans son! men tänk icke vidare på sin egen son, herre!

I detta ögonblick framstörtade Elias till sin fars säng, fattade hans hand krampaktigt, föll på knä vid hans bädd och utropade: "Min far! min far! din forlorade, din brottslige son är här! Säg ett ord, innan du dör — säg, att du förlåter mig!" den döende uppreste sig: Min son, är det verkligen du? ändock du? en gång till här i

verlden du? Förlåta dig? hvad skulle jag förlåta dig, jag som sjelf vill hafva förlåtelse, och som nu flere nätter och dagar tackat Gud för det enda du gjort mig, min son, på det att det skulle vara som en liten vedergällning — om möjligt — och sedan —

"Tänk icke mera på straff, utan på nåd, herre!" hviskade ånyo den sjuttioåriga gumman, hvilken ställt sig bakom den knäböjande sonen. Elias såg upp på henne. I sin ålderdom och bruna skröplighet tycktes hon dock i hans ögon så älskvärd, som om hon varit femton år.

"På nåd? tänka på nåd?" låg den sjuke och upprepade för sig sjelf, men så tyst, att det knappt hördes.

Elias tog åter sin fars hand; han gret öfver den och sade: Vill du ännu träffa en till, som bör hata dig, men icke kan, så skall jag föra honom till dig, min far?

Den döende såg stirrande på sin son. "Hvem är det?" lät hans brustna stämma.

Gud har med honom gjort så, svarade Elias, att han vändt felet, som du begått, till den mannens välgång. Låt honom derföre stiga in till dig nu, och fordra icke att han skall hata dig, utan låt honom förlåta dig!

Den sjuke nickade, Elias tog det som bifall, gick ut, och inropade den gamle målaren, hvilken en gång skulle blifva sadelmakare i verlden, men icke fick. När mästaren kom in till brottslingens bädd, runkade han mildt, begrundande och fromt på sitt hufvud: "Jemre mig!" sade han. "Och här ligger herrn? Gud välsigne herrn och gif herrn allt möjligt godt!"

Den sjuke såg på den anlände med ett halfbrustet öga, och ryckte till likasom af ett nervanfall vid hans ord. Får jag då — får jag då — ingenstädes hat! utsade han med en hväsande röst. Jag skall då helt ensam och allena vara den förkastlige?

Åter steg den gamla gumman fram till sängen, och sade: "Om min herre tänker rätt efter, så har herrn ju hat?" sade hon, likasom med ett i hast förklaradt ögonkast.

"Nej — nej — ingenstädes!" utbrast den sjuke qvidande. "Alla älska mig! jag ensam är ett afgrundsfoster!"

Nej, min herre, hör mig, fortfor gumman. Tro mig! herrn har hat, ett bittert hat — just det, som herrn bedt så mycket om!

"Af hvem då?"

Af sig sjelf: herrn hatar ju sig sjelf!

"Hatar jag mig sjelf?"

Ja det hörs tydligt. Jag tror det visst och säkert.

Den döende såg på henne med ett ögonkast, likasom begrundade han någonting i evighetens allrainnersta gömma.

Ja, sade gumman ånyo, med en viss och himmelsk försäkran i tonen af sina ord: "herrn hatar sig sjelf. Det är nog. Vänd sig nu om till Gud och Hans nådefulle Son. Ingen vidare behöfver hata herrn, än att herrn hatar sig sjelf, så djupt och rätt, som herrn nu gör. Härigenom flyr nu herrn sin synd, och hon flyr herrn. Så skall det vara. Och så skall Guds sol åter skina och herrn få förlåtelse af höjden; ty det är den enda förlåtelse, som förslår: och icke är det värdt att bedja oss. — Knäpp ihop sina händer, min herre, så, så der; och lägg dem öfver bröstet midt öfver hjertat, så, så, ja. Nu, skall det blifva bra. — Låtom oss bedja! slöt den gamla och såg sig om på hela kretsen af de församlade.

Den döende hade stilla slutit sina ögon, han andades lätt och lugnt; hans kinder tycktes hvitna, och likasom ett litet sken ville börja sprida sig omkring anletet.

Han sträckte ut sin ena hand, vacklande, darrande, och som om han letade någonting. Slutli-

gen

gen träffade han sin knäböjande sons hjessa, hvilade handen på den; och det lät helt sakta emellan läpparne: "Gud signe dig! helsa din syster."

Elias utbrast i tårar, tog sin fars hand, kysste den häftigt och varmt, och sade: "Helsa min moder!"

Så slutar denna historia med den gamles död midt i skötet af sina kärleksfulla fiender. En strimma af hopp om förlåtelse hos Gud prydde den aflidnes panna. Kalfsundsfolket togo den döde i sin omvårdnad och förskaffade honom jordfästning.

Ensam stod Elias, utan fader och moder; Men den sköna konsten att måla älskade han allt högre och fortfor dermed under hela sin lefnad, bortglömd i verlden och utan sitt rätta namn, men lycklig. Först arbetade han en tid under den gamle mästaren, så att han lärde sig det yttre, lägre handtverket, gick derunder mycket omkring i socknarne, och lärde sig känna folket.

Men hans håg stod alltid på, att komma tillbaka till det lilla ensliga Kalfsund med de åldriga älskvärda menniskorna. I denna nejd hade han också det behagliga Mariefred med Gripsholm vid sidan; der så sköna rum, fulla med taflor, utgjorde hans största nöje att få gå uti, när slotts-

vaktmästaren härtill förskaffade honom tillfälle. Sitt egentliga stamhåll tog derföre Elias Mickelson på sjelfva Kalfsund i Enhörna, men derifrån vandrade han ut åt alla håll i Södermanland, och målade hos allmogen.

Taflor af stort värde kunde han väl aldrig utföra. Dertill saknade han undervisning från ungdomen. Också begära de i socknarne helst sina bohagsting och saker rätt och slätt öfvermålade blott: det gjorde han således på den gamla mästarens sätt, och deraf hade han sin näring. Men småningom arbetade han också i figurer, eftersom sinnet ingaf honom, och han tog af sköna nejder. Skulle han hafva vågat eller velat åter ingå bland herrefolket, så skulle han väl ock hafva kunnat förskaffa sig de kunskaper och den öfning, som fordras för en målare af högre slag. Men det kunde icke ske. Han nöjde sig derföre med, att teckna och stryka så, som allmogen önskade och behöfde.

Till Upland gick han stundom, åtminstone så långt, som till Tärnsund, der han hade sin syster, och der han slutligen fick den glädjen att lägga tillsammans ögonen på sin redliga svåger Didrik, samt måla hans likkista. Dock vaktade han sig för att komma i Ryd, till sin faders fordna gård, och det icke blott för faran, hvilken väl snart bortdog, men för att undfly det sorgliga minnet.

Något egentligt hushåll egde han icke, och behöfde ingen hushållning, efter han lefde och vistades öfverallt, dit han kallades för det skönas skull. Sitt stamhåll fortfor han likväl att hafva på det vackra Enhörnalandet, som beskrifvet är; i Öfver-Enhörna socken stod han skattskrifven och träffades hemma, så ofta han någongång var hemma. Han hade i Kalfsund ett litet rum för sin räkning; der hans saker höllos vid makt. Slutligen kunde han säga att hela landet blef hans hem: han förskönade det öfverallt, så vidt i hans förmåga stod: hans glädje var, när han understundom drömde om sin moder, och såg hennes uppsyn liksom glädjas åt hans framsteg: det blef hans högsta uppmuntran på jorden. Flyktig och enslig gick han icke längre; han älskades dit han kom, och saknades der han icke sågs. Ty han var icke blott en målare, utan tillika en menniska, som lidit, hoppades och trodde.

PRESTENS STÄLLNING

i

TIDEHVARFVET.

Presten måste lifligt påminna sig
åt Hvem det är, som han genom prest-
eden en gång för alla gifvit sin tro.



Betraktelse.

STOCKHOLM.
HÖRBERGSKA BOKTRYCKERIET,
1840.

Prestens Ställning.



Om så händer — hvilket kyrkohistorien visar hafva händt flera gånger — att en schism, en verklig olikhet i några väsendtliga delar upptäckes ega rum emellan *christendomen*, såsom religion,

och en *theologi*, hvilken anser sig utgöra den sanna kunskapen om christendomen, så måste häraf nödvändigt en spänning uppkomma i sinnena, emedan frågan rör en af menniskornas högsta angelägenheter, redan som menniskor; men särskildt för *presten* och hans ställning i samhället blir saken af en ännu märkvärdigare vigt att betrakta, helst vi snart skola inse, att en af de djupaste samvetsfrågor hittills ligger obesvarad på detta fält.

Såsom öfverskriften visar, har detta lilla stycke icke för afsigt, att undersöka hvaruti öfverhufvud en skilnad emellan vår religion och vår theologi möjligen skulle kunna bestå, eller huruvida den ens i något land för närvarande gifves. Här är blott ämnet att söka inse prestens sanna förhållande till sitt samvete och till sitt samhälle, *i fall* den gifves. Allenast det måste medgifvas oss, att en sådan skillnad i någon tid och i något land finnes tänkbar och möjlig, enär eljest hela protestantismen skulle hafva varit ett oting, äfvensom de jemkningar och förbättringar, som sjelfva reformationsverket i anseende till dogmförklaringar undergått, icke annars kunnat ega en rättmätig grund. Ty hvaremot protesterade väl Luther, hans anhängare och efterföljare, om icke deremot, att kyrkan, på hans och deras tid, utlär-

de, tillhandahöll och med yttre makt försvarade beståndet af sådant, hvilket *dels* stod emot christendomen, *dels* i henne icke innefattades, utan utgjorde fria samhällsfrågor, dem prelaterne bundit under kyrkan, för att med dem efter egen vällmening kunna förfoga, men för denna sjelftagna omvårdnad saknade stöd i Guds ord.

Hurudan är nu prestens ställning, *om* en sådan schism inträder emellan religion och theologi? Detta måste vara ganska intressant att skarpt fatta i ögat.

I hvilket land och hvilket christet tidehvarf, vi antaga, se vi alltid presterskapet ordnadt efter *det slags* förstånd om Guds ord och de himmelska tingen, det vill säga *den* theologi, som uti ifrågavarande land och tid blifvit af gällande myndighet för sann hållen. Det är klart, att ingen myndighet kan på bättre sätt söka ordna sitt presterskap, än efter sitt bästa vett. Och när hon det gör, så är hon alltid ursäktlig, ehuru deraf icke följer, att hon alltid gör rätt, emedan det sista beror på hurudant hennes bästa vett är. Skulle detta vara af en mindre god halt, så måste hon anses så till vida (objektivt) klandervärd, och hon bör nödvändigt för menniskornas väl undergå revision; ehuru hon icke dessmindre måste åtnjuta all den (subjektiva) grad af aktning, som

hvart och ett väsende förtjenar, hvilket samvetsgrant följer sitt mått af förstånd.

Men — frågas — huru skall den enskilde, och (för att endast vidröra ämnet här) den *enskilde presten* handla, i händelse det upptäckes, att hans tids och hans lands, genom myndigheten vidmakthållna theologi och kyrkoväsende i några mål råka befinna sig i olikhet med christendomen? Det vanliga och hittills allmänna svaret har varit, att presten då bör resignera: han bör nedlägga ett embete och öfvergifva en tjenst, som han finner icke öfverensstämma med det rätta. Men det förtjenar en gång betraktas, om detta svar i sjelfva verket är så djupsinnigt och godt, som man antagit det för. Utan tvifvel måste det vara långt angenämare att lemna en törnbesådd stråt, än att vandra den, derom strida vi icke; men vi afhandla icke nu frågan om en resignation för lifvets beqvämlighet eller om medlen till vinnande af nöje, utan vi önska få sätta en stor och hitintills förbisedd samvetssak i ljuset.

Grundfrågan kan uppställas i följande korta ordalag: *är kyrkan Guds egendom, eller är hon prelaturens* (den i en tid och ett land gällande theologiska myndighetens) *egendom*? Mången skall säkert studsa litet vid denna fråga; men han skall

göra det ännu mer, om han skådar förhållandet till bottnen.

Hela sattsen behöfver icke till begrundning upptagas, derest ej den schism emellan christendom och theologi kommer i dagen, hvarom ofvan talats. Men uppstår en sådan, det är då som just denna fråga, och ingen annan, *först af alla* måste betraktas och af hvarje prest i dess samvete besvaras med ett rent ja eller nej, utan undanvikningar; och derefter har han att handla. Vi, för vår del, svara obekymradt och kort, att vi anse kyrkan vara Guds egendom. Vi anse, i sammanhang härmed, Guds ords svurne tjenare vara *Guds ords* svurne tjenare: vi anse Christi hjord vara *Christi* hjord: vi anse församlingarne vara *vår Frälsares* församlingar, och ingen annans.

Men deraf följer icke, att ej ett lands och en tids theologiska myndighet skulle, om hon så för godt finner, både kunna antasta och medelst den sig förlänade yttre makten afsätta en prest med nyssnämda tänkesätt. Hon kan göra det till följe af det mått af förstånd, hon eger i sin christendom, och hon är då så till vida icke subjektivt föraktlig. Hon kan också bryta emot sitt bättre vetande, och är då mindre lofvärd. Men i intetdera fallet följer, *att det är presten sjelf, som bör*

resignera eller afsätta sig: och vi skola se orsaken, hvarföre han icke bör det.

Då — enligt den här antagna händelsen — ett lands och en tids theologiska myndighet befinner sig i någon mån på annan stråt än christendomen, så är den enskilde prest, som står på christendomens sida, icke kättersk (vi tillåta oss att begagna detta älskade adjektiv), *utan det är tvertom sjelfva den theologiska myndigheten, som då utgör det kätterska i landet och tidehvarfvet.* Månne det i sådan händelse är rätt — vi fråga detta icke efter yttre och vanliga bevekelsegrunder, utan ur ämnets djup taladt — månne det är rätt, att presten öfvergifver tjensten för att låta kättarne vinna och behålla ett fält, som alls icke är deras?

Man brukar alltid anföra, att han besvurit theologiska reglementen, som skola stå på prelaturens sida, hvarföre han förmenas handla emot sin ed, derest han finner någon schism emellan reglementet och sitt samvete, men det oaktadt icke afsäger sig en på reglementet grundad tjenst. I denna fasta föreställning ligger just nyckeln till orsaken, hvarför det lägre presterskapet så ofta funnit sig kufvadt och bundet af andra bojor än som vederbort. *Reglementerna stå icke på prelaturens sida annars än blott för så vidt som*

denna sjelf går uti christendomens sanna stråt: man skall icke kunna uppvisa en enda för prestmän gällande grundlag (och endast på den kunna de deriverade lagarne i mindre mål få stödja sig), som innehåller annat. Detta, rörande reglementerna, har utan tvifvel skett genom en särdeles Guds försyn. Ty ehuru det för ingen del är vår sak att påstå, det prelaterne i allmänhet menat illa, utan merendels handlat efter sin bästa klokhet, så visa sig dock, för deras räkning, i historien så omisskänliga spår efter begär till en makt utöfver Guds ord, att de tvifvelsutan skulle hafva velat stifta reglementen för sitt underlydande presterskap, hvarigenom detta satts under menskligt förordnande i främsta rummet, om sådant blott låtit sig göra. Men så långt kunde det aldrig komma i thesen, ehuruväl ofta i praxis. Man läse hvilket theologiskt grundreglemente man vill — åtminstone hos oss — och man skall icke finna ett enda tillägga sig sjelf och prelatur-myndigheten högsta makten utan *sub clausula*, det är, med gifven och uttalad *förutsättning* af öfverensstämmelse med Guds verkliga ord. Så länge — såsom vi förut nämt — ingen schism kommer i fråga emellan christendom och theologi, behöfver ock denna förutsättning icke tagas i anspråk. Men *så fort* tvist uppstår, gäller den, och måste gälla:

vi vore icke annars Guds ords svurne tjenare, utan en möjligen på afvägar kommen prelaturs trälar. Äro vi det? Nej.

Hvar och en fråge sig i sin själ, om icke så är; och han handle derefter. Han kan visserligen ändock i och med sitt handlingssätt göras till mål för yttre förföljelse, men sådant blir då våld, icke christlig rätt.

Vi hafva hört yttras ett slags öfvertygelse eller åtminstone en jargon af så betänklig art, att vi här måste anmärka den. Man säger: prestmän af alla grader och i synnerhet herdar för församlingar, efter de hafva fullmakter eller förordnanden af konsistorier (somlige af sjelfva Konungen), månne de då icke just härigenom stå uti det slags samvets- (eller kanske tacksamhets-) förhållande till dem, som gifvit brefvet och fullmakten, att de böra rätta sig efter gifvarnes theologiska system? Men vi fråga, om häruti ligger något förnuft efter christlig mening? Församlingarne skulle då verkligen icke längre vara Christi församlingar, utan konsistoriers tillhörigheter och konungsliga egendomar? Huru långt vågar man gå i ett sådant tänkesätt? Hvad blir väl af Guds ords makt och en christens rätta sjelfständighet med det? Ett konsistorium kan visserligen efter gifven yttre lag förinta ett förordnande, som det sjelf

meddelat, och det kan med sin makt tvinga en prestman att icke längre arbeta i en församling, som blifvit honom ombetrodd; med andra ord, det kan suspendera, afsätta eller till annan ort försända en subordinerad: allt sådant är, i sina vissa fall, tänkbart: men en redlig prest skall icke sjelf, såvida han förstår hvad det innebär att vara Christi tjenare, förinta sitt arbete eller binda sitt samvete efter någon jordisk auktoritets möjligtvis inskränkta och falska föreställningar. Han måste lifligt påminna sig åt Hvem det är, som han genom prest-eden en gång för alla gifvit sin tro.

Anmärker man, att härigenom all styrelse äfventyrar och all ordning kan upphöra inom kyrkan, så svara vi, att ingen rättmätig styrelse äfventyras och ingen god ordning upphör. Det står att läsa, det vi för Guds skull skola vara all *god* ordning undergifne: om någon annan talas ej, och all annan ordning skulle till och med kunna kallas oordning. På ett annat ställe står, att vi måste lyda Gud mera än menniskor. Detta är vigtigt att minnas, emedan det tydligen innebär, att icke allt slags menskligt välde bör gälla, såsom också apostlarne, i synnerhet Petrus många gånger ådagalade. Visserligen har man från andra sidan häremot citerat, "att *ingen* myndighet är, utan af

Gudi." Men skulle detta språk böra så förstås, att vi i våra samveten måste böja oss för och lyda *hvarje* myndighet, utan afseende på dennas inre halt, så uppförde sig då utan tvifvel de christne alldeles orätt, som vägrade att knäböja och offra inför de romerska cæsarernes beläten (ty Roms lagar utgjorde ganska visst en myndighet: således af Gud). Är denne exeges riktig, så var ingenting mindre än hela christendomen ett brott; ty 1:o uppstod den såsom en stor olydnad emot judendomens prelater och det sätt, hvarpå de förstodo sin judendom (hvilket prelaternes förstånd väl var orätt och falskt, enär de icke skulle hafva motarbetat christendomen, om de riktigt insett Gamla Testamentets förhållande till det Nya; men hvilka prelater dock med hela sitt tänkesätt, sådant det var, onekligen på deras tid utgjorde en myndighet — således af Gudi — hvilken det, enligt thesen, då var ett brott att icke rätta sig efter); 2:o uppstod christendomen såsom en stor olydnad emot grekisk och romersk hedendom, hvilken den bestred och alls icke följde, oaktadt den hedniska kulten var en myndighet (således — af Gudi); 3:o uppstår den än i dag såsom en fullkomlig olydnad emot alla vildars religioner, då den, till dessas utrotande, af missionärer införes på söderhafsöar och i andra nejder, der dylika större

eller mindre myndigheter (alla — af Gudi) förut finnas. Men synnerligen måtte Luther hafva brutit emot detta bibelspråk, derest det skall förstås så uteslutande, som man önskar; ty han bekämpade sin tids största myndighet, det påfviska Rom (som var — af Gudi). Månne det går an, att så förstå sitt citat? En verklig stridighet emellan den Hel. Skrifts utsagor får och kan icke finnas. Såvida således de begge tankarne "ingen myndighet är utan af Gudi" och "man måste mera lyda Gud än menniskor" ej skola förinta hvarandra i den trognes samvete, bör den förra meningen, likaväl som den sednare, förstås med tillhjelp af något förnuft; emedan den, tagen såsom man vill utan all inskränkning på grund af myndighetens natur, skulle leda till så grofva orimligheter, som den, att christendomen sjelf och Luthers hela arbete blefve brott. Temligen nära vid handen tyckes ock en förklaring ligga, bestående deruti, att man väl tager tanken "ingen myndighet är utan af Gudi", men icke dertill fogar en så beskaffad slutföljd, som den, att man *derföre* behöfver lyda *hvarje* myndighet. Ingen kraft gifves nemligen utan af Gud, det är sant. Men man får ändock motstå många slags krafter, som finnas i verlden. Kan det nekas? Genom denna åsigt bringas de begge bibelsattserna ur strid med hvarandra. Otaliga

exempel tala för denna exeges. Om — för att först gå till fysiska verlden — ett vilddjur anfaller oss, så kan väl icke bestridas, att vilddjurets styrka härleder sig ifrån Gud igenom skapelsen; men vi få icke destomindre försvara oss, och behöfva alldeles icke — på grund "att ingen myndighet är utan af Gudi" — åtlyda vilddjurets önskan att rifva ihjäl oss. Likaså — att skrida till den politiska verlden — om en eröfrare, som kufvat ett folk, betager det dess rättigheter, så kan han visserligen sägas hafva all den makt och myndighet, hvarmed han går till väga, af Gud; ty hvarifrån skulle han annars ega den, då han icke skapat sig sjelf? men det ofvansagda folket stadnar dock derföre icke i förbindelse att låta sina rättigheter fara, och ej taga dem åter, när det kan. Så tänkte och handlade åtminstone Gustaf Wasa, hvilken vi, för vår del, ogerna vilja anse uppsåtligt och öfver året hafva förbrutit sig emot den Hel. Skrift, då han fördref danskarne. Christian II hade en myndighet öfver oss — naturligtvis af Gudi — men han fick bortköras. Alldeles så, om inom staden den theologiska myndigheten någongång skulle komma derhän att på egen hand, utan stöd af Guds ord, skapa lagar till vinnande af sina goda ändamål, så kunna vi icke se oss betagne vår skyldighet eller vår rätt, att begära

dessa lagars underkastande en revision eller reform till vinnande af ännu bättre ändamål; ty ehuruväl vi här kunna få en myndighet emot oss, alltså någonting som till kraften förskrifver sig ifrån Gud, så gå tillika äfven vi, stödjande oss på den Hel. Skrift, tillväga med en myndighet, som icke mindre är af Gud; och det får då till sluts visa sig, hvilkendera af de tvenne ifrån Gud deriverade myndigheterna, mot och med, omsider behåller öfverhanden. Åtminstone arbetade Luther emot påfven under den glada och stärkande förtröstan, att han icke syndade, oaktadt han reste sig opp emot mycket ondt, ja, emot otaliga vrånga ting, som på den tiden hade stora myndigheter för sig. Hela denna åsigt sammanbinder sig derföre så nödvändigt med hvad en *evangeliskt-luthersk* prest måste tänka, bekänna och försvara, att han indetförutan nedsjönke till en namn-theolog, utan innehåll, och minst af allt kunde sägas träda i Luthers fotspår.

Emedan likväl ingen åsigt med mera säkerhet och djupare undergräfver en falsk prelatur, än denna, enär den sätter presten, såsom Luther vill, i omedelbart samband med Guds eget ord, och gör honom oberoende af en mellanmakt; så gifves det ock ingen åsigt, som ifrigare bekämpats af katholska konklaver. Och skulle en gång så

hända, att hemma hos oss några tänkte lika med dem, så måste de säkert träda i konklavernas spår. För dem är då hela christendomen intet annat än en *fabula de Christo*, såsom Leo skref; denna fabula visar sig nyttig för deras makt, om de få behandla henne efter behag; men i motsatt händelse blir hon dem svår. För att undgå faran, och emedan prelaturen likväl ej heller dristar öppet uttala hvad den i bottnen menar, nemligen att den sjelf är öfver christendomen, skall den i stället oupphörligen söka identifiera sig, sin theologi och hela sitt politiska system med christi lära. Ständigt skall man då iakttaga den egenheten, att aldrig någon prelat föres fram i dagsljuset, utan att han ropar det christendomen antastas; ty "christendomen" det är han. Aldrig skall någon, äfven den minsta och vördsammaste hemställan få göras till fördel för hjerta och förnuft, som icke skall utskrikas såsom uppror emot den Hel. Skrift, i fall frågan skulle råka att röra någon inskränkning af den sfer, som en prelatensisk theologi uppgjort för egen räkning. Det kunde till och med gå så långt, att frågan om indragande af onödiga löner vill anses för ett anfall på christendomen. De mest löjliga påståenden komma i dagen. I all annan legislatur begriper man, att om någon föreslår förbättring

och dymedelst ändring i gällande författningar, så gör han sig genom ett dylikt förslags meddelande visserligen icke brottslig, enär tvertom aldrig några lagar på annat sätt kunna vinna förkofran emot ett högre mål, och icke heller annorledes sjelfve en gång uppkommit än genom propositioner till ändring af något förut bestående. Men inom den prelatensiska sferen skulle man kunna söka bevisa att en person bryter emot gifven lag, om man skildrar nödvändigheten af den lagens reform. Sådant kan visst vara tillräckligen oförnuftigt; men att det derföre öfverensstämmer med Guds behag och Hans ord, tro vi icke. Ty lika djupt som vi erkänna, att det gudomliga i många fall öfverstiger förnuftets fattning, lika litet kunna vi dock å andra sidan medgifva, att till följe häraf allt oförnuftigt är gudomligt. Detta slags för ingen del gudomliga oförnuft låter också, der det finnes, alltid igenkänna sig genom sin bismak: det vill vara sött, men kommer icke vidare än att vara qvabbligt. Detta oförnuft håller icke stånd inför den lindrigaste kritik, hvarföre det sjelf ej kan kallas kritiskt; men, såsom varande under all kritik, förtjenade det möjligen heta hypokritiskt, och dess odlare hypokriter.

Vi finna en märkvärdig likhet emellan det politiska och theologiska uppförandet i frågan om

sättet att afvärja sanningen. När blef väl någonsin en felaktig embetsman af allmänna rösten anfallen, utan att han klagade öfver att samhället står i fara? Ty "samhället" det är han. Han söker på det innersta identifiera sin person, sina misstag eller felaktigheterna i den institution, han tjenar, med det samhälleliga sjelf; och det är honom omöjligt att begripa — åtminstone låtsar han icke begripa — att man kan älska, vörda, tjena och upprätthålla samhället just i och med det att man upptäcker verkliga brister och söker bringa dem under korrektion. Är detta så svårt att fatta? Skulle staten verkeligen löpa fara att gå under derigenom att man hjelper upp den? Skulle det väl kunna vara möjligt, att någon föraktar samhället eller vill sönderrifva det, då han gör sig den stora och ofta nog obehagliga mödan att söka vinna rättelser och förbättringar? Hvem frågar väl efter sådana, och hvem låter icke helst allt vara som det är och gå som det vill, om han icke värderar samhället och omfattar menskligheten med lif och själ? Alldeles detsamma kan sägas om sederna och religionen. Hvad är väl beqvämligare, än att låta allt vara? Och sannerligen man bryr sig om att arbeta på den moraliska eller presterliga institutionens bringande till närmare öfverensstämmelse med Christi ord och menni-

skans sanna beskaffenhet, om man icke af hjertat efterfrågar religionen. Detta är dagsklart. Också finnes väl snart ingen, som icke ganska väl förstår att urskilja emellan samhället sjelf — denna menskligbetens dyrbaraste skatt på jorden — och felaktiga inrättningar inom samhällets krets, eller mindre ypperliga embetsmän på dess område: likasom väl ingen mera är så kortsynt, att han sammanblandar christendomen — den dyrbaraste skänk vi fått af himmelen — med de möjliga förvillelser, som böra afhjelpas inom kyrkan. Men för att kunna detta, bör ock den, som svurit Christus tro och lydnad, icke gå ifrån Hans tjenst, utan stadna qvar.

Följande förslag skulle verkligen icke vara illa att utföra. Vi antaga samma exempel, som ifrån början, nemligen att i något land och i någon tid den theologiska myndigheten icke i allt kunna befinnas fullt öfverensstämmande med christendomen sjelf. Att genom ord och skrift upplysa detta, tillhör den samvetsgranne. Men huru visar historien ifrån många tider, att de lärde theologerne bemött folk, som med ord eller i skrift yttrat sig öfver ömtåliga punkter? Tillhörde talaren eller författaren icke deras eget stånd, så, långt ifrån att inlåta sig i en besvärlig öfverläggning, och undersökning, som kunde leda till slutlig veder-

läggning af det falska på hvilkendera sidan detta än är, hafva de ignorerat honom med den förnäma utlåtelsen, att han om deras sak ingenting begriper. Huru skulle väl ock en officer, en jurist, en landtman, en borgare, en . . hvad som helst, som icke inför theologiska fakulteten bestått profvet, veta något i grunden om Guds ord, eller kunna läsa, om det och det påståendet står i Skriften eller icke? Han må yttra hvad han behagar, så har han orätt, icke kanske alldeles derföre ändå att han har så orätt, men derföre att han icke blifvit förhörd och till sina kunskaper gillad. Men detta de s. k. lärdes sätt att undfly farliga undersökningar blir omöjligt, om personen först gör sig det lilla besväret, att låta sig af dem examineras. Hafva de sjelfve gillat honom och gillat honom temligen, så kunna de icke sedan undvika honom genom den slags methoden, att utan något vidare säga, det han någonting i saken känner. Men då återstår likväl ett *annat* sätt att gå till väga, det att söka försvaga eller möjligen förinta hans verksamhet genom att stänga vägen för honom till erhållande af något embete, hvartill han på grund af undergångna prof finnes berättigad. Sådant har ofta verkat; ty likasom man intagit befästade städer genom att afskära dem tillgång på lifsmedel och

för-

förstöra vattenledningarne till dem, så har man böjt mången sanningens arbetare till jorden genom nöd och brist, hvari man störtat honom eller låtit honom försmäkta. Historien har visat sådant, och vi tillhöra den sant historiska skolan; vi känna således hvad vi skrifva om. Till det förslag, hvarom här talas, bör derföre nödvändigt höra, att personen, som låtit sig examineras, tillika står i det slags oberoende, att, bekommer han tjenst, hvartill han gjort sig dokumenterad, så är det alltid för rättvisans skull ganska väl, men i motsatt händelse ligger han icke just krossad. Först på detta sätt kan förslaget bära frukt: personen kan nu uträtta något. Säkert skall man nu fly till den *tredje* methoden, den, att bedja honom sjelfmant och beskedligt lemna en karakter, som förmenas icke vara hans rätta, efter det icke kan hållas för en christen prest rätt tillständligt att vara christen företrädesvis efter evangelii föreskrifter, och i synnerhet icke vederbörligt för en luthersk prest att gå i Luthers fotspår. Feg skulle likväl personen vara, om han lyssnade på denna bön och utsatte sig sjelf. Vi hafva i det föregående utredt hvarföre han minst af allt bör göra detta: han skall icke hafva svurit Christus tro för att lemna hans tjenst; och reglementerna äro

på hans sida, emedan de sjelfva afsagt sig rättigheten att någonting betyda emot Christus. Den theologiska myndigheten — vi påminna alltid om det exempel, vi ifrån början tagit — skall då nödvändigt *antingen* låta saken hvila och sanningen hafva sin gång, *eller* begifva sig till ett *fjerde*, som är, att medelst sin yttre makt afsätta den farliga personen: med andra ord, begå en skandal och utsätta sig till allmän blygd, hvilket, mera än allt annat, undergräfver dess eget bestånd på jorden, således verkar i direkt linea med hvad som personen också arbetar för. Ty en sådan afsättning kan icke tillvägabringas utan på sina juridiska vägar, hvarunder allt kan ställas i dagen, som till sanningens framgång fordras. Och för det mörker, som i exemplet ponerades, är ingenting farligare. Den afsatta personen, emot hvilken det yttre väldet brukats, har härigenom ej det ringaste förlorat af egenskapen att vara erkänd för kunskaper i ämnet. Han skall således likaväl efter, som före den skandal, myndigheten bragt öfver sig, kunna tjena sin sak; men det vissa är, att myndigheten betydligt försvagat sig. Således hjelper icke heller detta fjerde och sista.

Vi göra oss försäkrade, att, i fall det i något land och i någon tid behöfves, nog alltid någon person kan komma att företaga sig detta förslag

till utförande. Man torde kanske utropa, att det är farligt, och att ingen skall våga sig derpå. Men vi tro knappt, att det kan vara så synnerligen farligt: åtminstone är faran mindre, än gagnet för sanningens framgång och religionens bringande till christligare renhet. Säkert komma tiderna att framföda *någon* menniska med mod.

Såsom vi från början sagt, hafva vi endast till föremål för behandlingen tagit den händelsen, då en verklig olikhet eger rum emellan christendomen och ett lands theologiska myndighet. Det är klart, att alltid *då* den theologiska myndigheten är den, som har orätt i grunden och är, såsom man kallar det, kättersk; emedan christendomen sjelf hvarken kan hafva orätt eller vara kättersk. Men det fall kan utan tvifvel inträffa, att någon enskild kommer och påstår det denna schism emellan religion och theologi finnes, utan att så verkligen är. Att urskilja ett så beskaffadt fall måste vara ganska angeläget. Allt hvad som här förut blifvit yttradt rörande prestens ställning, *om* denna schism inbryter, lider visserligen härigenom ej ringaste ändring; men frågan *när* eller *hvar* det omtalade eger att tillämpas, eller, med andra ord, *att* denna prestens ställning är till, beror derpå.

Men hela detta urskiljande kan omöjligen icke ske genom annat än grundlig undersökning

af påståendet; genom maktspråk är det deremot alldeles ogörligt.

Slutsattsen blir, att man måste öfverväga, begrunda, afhandla och genomtränga påståendets ämne: huruvida verkligen någon olikhet är emellan vår religion och vår theologi, eller icke. Förutan ett sådant grundligt öfvervägande uppkommer intet urskiljande, intet som duger, intet som håller och bär frukt. Maktspråk bringa blott skandal öfver eget hufvud.

Om vi ifrån dessa allmännna anmärkningar, lämpliga för alla tider och alla länder, gå till Sverige i vår tid, så är det med en verklig rörelse vi åse våra prelater, dem, som vi utaf uppriktigaste hjerta, af vana från barndomen och till och med till följd af en liten slägtskap skulle helst af allt vilja behålla till föremål för den renaste kärlek och vördnad. Det kan en gång förtjena att allvarsamt frågas, hvaraf det då i Guds namn händt att de kommit i denna ställning till nationen? Äro icke alle, eller åtminstone de flesta, män, om hvilkas enskilda personer man kan säga rätt mycket godt. Få af dem hafva väl i det offentliga dokumenterat någon synnerlig lärdom, om man kanske undantager, att biskop Agardh gjort sig känd för erudition i botaniken. Men åtminstone kan man anse dem alla ega rätt för-

svarliga magisterkunskaper, om ock några stycken förlåtligen skulle hafva blifvit bortglömde i äldre år. Månge af dem hafva funnits och kanske ännu finnas tryckte af husliga olyckor af det slag, hvarom vi på annat ställe talat, och som de sjelfve för ingen del vilja hafva afhulpne: detta tyckes, gång efter gång, i synnerhet utgöra de förnämstes lott: men de lida icke mindre för det, och äro genom sjelfva olyckan så mycket mera älskvärda. Hvad kan det då slutligen vara, som ställt dem i en sådan dager inför hela folket, att om dem snart icke gifves mera än en röst?

Vi anse det icke härleda sig ifrån prelaternas personligheter. Ty tag hvarje för sig, och tänk honom såsom enskild man eller på en annan plats, och straxt skall den underbara ånga försvinna, som nu omgifver honom och följer honom ehvart han går.

Det kan icke heller härleda sig ifrån embetet, tänkt i sin absoluta renhet. Ty icke kan det vara något ondt uti en öfveruppsyningsman, såsom sådan. Dylike behöfvas visst. Det är väl vår, och — efter hvad vi ifrån Rikets Ständer höra — ganska månges tanka, att det theologiska öfveruppsyningsmannaskapet lika väl eller ännu bättre torde kunna skötas förmedelst embeten, som stå det egentliga presterskapet närmare, och

den politiska horizonten fjärmare; men emellertid må icke påstås, att uppsyningen, ehuruväl i sin närvarande episcopalform onödig, dock i sig sjelf innebär ett ondt. Hvaraf kommer då det onda?

Vi tro helt enkelt, att det hvarken härleder sig af prelaternas personer, tänkta för sig, ej heller af deras embeten, tänkta för sig; men att "la force des choses" genom långliga tider så förfogat, att i och med föreningen af nyssnämda begge elementer ett tredje uppstår, nemligen en med detta embete beklädd menniska, som tager den politiska syftningen af sitt arbete så, att — efter hvad vi höra — rösten derom icke blir delad.

Men hvarföre skall så ske? Jo, derföre, att — likt en vaccin, hvars första koppa ingen mera vet på hvad djur den satt, men ändock fortfar att smitta — den öfvertygelsen alltid går in i mannen, så fort han blir prelat, att, han må hafva tänkt hvad som helst förut, så *måste* han sedan . . .

Lägg en gång — för ro skull, det skadar icke — lägg handen på hjertat och svara: hvarföre skall han nödvändigt *sedan* anse sig förpligtad, att icke längre gå så alldeles i tidehvarfvets bättre stråt? Vi skola uppleta det vackraste af alla möjliga svar, och vi säga: han gör det af *tacksamhet.*

Det är då af denna sköna, denna himmelska dygd, som, missförstådd, så ofta blifvit fröet till beklagliga och motsatta förfaranden. Det är för att man glömmer Hvems kyrkan, och Hvems församlingen i sjelfva verket är.

Man anser sig böra tacka någon annan än Gud. Nå, det må då vara, det är menskligt och kan också gå an, om man gör det på ett vackert sätt. Men huru gör man det? Man anser sig böra tacka så, att man under bugningen, som uttrycker förbindligheten, ställer sig i vägen för folkets högre väl och tidehvarfvets oskyldigaste kraf.

Nu skola vi komma till det sista. Vi fråga öppet och önska ett öppet svar: *huru* tackar man då äfven Honom, som man tackar?

Med andra ord: hvad verkligt gagn, hvilken sann erkänsla, hvilket slags tack bevisar man åt Den, som man med all rätt anser sig stå uti sin stora förbindelse till för det erhållna höga embetet? Tjenar man Honom? Tjenar man Honom genom sitt handlingssätt?

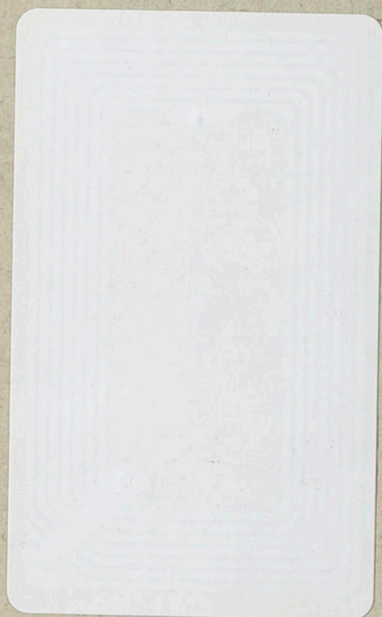
Månne man icke undergräfver, depopulariserar och så djupt, som möjligt, skadar också Honom genom att ställa sig på sned emot menniskorna och seklet, samt med allt detta likväl hetas gå uti Hans ärenden? I sanning, Han förtje-

nade att tjenas på ett bättre sätt: Han förtjenade att få åtnjuta ett verkligt gagn.

Hvilken besynnerlig och dubbel förvändhet, att först skada sig sjelf och arbeta på hela sitt embetes slutliga upphäfvande, allt af tacksamhet (vi hafva tagit den vackraste bevekelsegrunden och hålla oss vid den); men så tillika för det andra äfven skada Den, som man framför allt skulle gagna?

En så särdeles och märkvärdig förblindelse kan — tro vi nästan — omöjligen hafva sitt upphof i annat än ett hemligt öde, en outransaklig försyn, som en gång satt sig i sinnet, att vissa tjenster skola utrotas; och man måste förderfva sig.







ÖRNROSI

12,13.BO





BLANDAL

ÄMNEN.

